



Bismillahirrahmanirrahim

izbrisati 1



Izdavač
BZK Preporod Stolac

Za izdavača
Mensud Medar

Tehnički urednik
Ale Pužić

Design
Acid DTP studio Stolac

Naslovna strana
At toilette,
Edgar Degas

2 izbrisati

Jasminko šarac

Ljubičica Kazablanke

Stolac, 2006. godine

izbrisati 3



4 izbrisati



A Isus se uputi na Maslinsku goru. U zoru eto ga opet u Hramu. Sav je narod hrlio k njemu. On sjede i stade poučavati. Uto mu pismoznanci i farizeli dovedu neku ženu zatečenu u preljubu. Postave je u sredinu i kažu mu: "Učitelju! Ova je žena zatečena u samom preljubu. U Zakonu nam je Mojsije naredio takve kamenovati. Što ti na to kažeš?"

To govorahu samo da ga iskušaju pa da ga mogu optužiti. Isus se sagne pa stane prstom pisati po tlu. A kako su oni dalje navaljivali, on se uspravi i reče im: "Tko je od vas bez grijeha, neka prvi na nju baci kamen."

Ivan /7-8

izbrisati 5



6 izbrisati



Oleni Popik, čija je tragična sudbina postala ogledalom od kojeg su pogledi bježali. U snijegu napuštenog srca mnogi ostade trag, i jedino je strah osvrnuo nemarne glave na potamnjele stope. Niti su tragovi postali veći, niti je nemarnost učinjena manjom. Samo se uvećao broj onih koji su posegnuli za prvim kamenom.

izbrisati 7



Život sakrije mnoge velike ljude
ali je u smrti i najniži čovjek veličanstven.

8 izbrisati



I

Tražila je drugačijeg čovjeka. To nisam bio ja, nisam bio tip takvog čovjeka, jer ona je tražila kalup, određenu vrstu a ne živu osobu. Pajaca a ne ličnost. Oči su joj bile crne, mačije, sitne veličinom ali velike u značenju pogleda. Davne 1984. godine. To sam mislio gledajući djevojčinu kosu dok sam ispijao dobru kafu, sjećajući se sebe od prije dvadeset i jednu godinu. Sitna kiša je sipila noseći listove oko staklenih svjetiljki, centar grada je bio pust, večernje sivilo, volim ga jer svako sivilo mnogo daje a ne uzima ništa. Jer svaka velika misao podsjeća na beživotnost i više liči praznom ništavilu nego snazi riječi.

Osjećao sam se u kafani kao kod svoje kuće i godila mi je ljupka suzdržanost radnice koja neobaveznom lakoćom postavlja stvari na njihova mjesta bez opterećenja ili lažnih nada. Dobro je što je tako, jer sam odviše zamišljen za nepotrebna opterećenja i suviše umoran da bih domišljao lažne nade. Ipak, volio sam Tijanino bljedilo i sitne, vrludave kretnje, što su podsjećale na cvrkut zalutale ptice, nježna je, prozračna. Gnjev je dijete nemoći, mislio sam nejasno, gledajući Tijanine prozračne prste dok je iza tamnog, čistog šanka prala čaše. Ružan cvijet se prečesto baci na otvorenu ranu srca. Vidio je to dobro Marsel Prust kada je rekao: "Koliko ljudskih sreća bude upropašteno uslijed nestrpljenja da se zadovolji jedna neposredna želja." Pa ipak njegov samotni prezir u sobi zatvorenoj, obloženoj plutom gdje je "živ zakopan" provodio mučni život, taj prezir nije pogodio smjer. Jer na ovome svijetu sreća nije moguća i iz neshvatanja te proste istine nastaju sve nevolje. A i oni koji shvataju, neće da prihvate. Strašna drama kušnje kojoj smo svi izloženi, teška kiša nedaća raznih što po svima lije i bilje zeleno što na kraju uvijek skršeno bude... ovaj svijet, tako vrijedan a tako nepodesan, nemoguć za bilo kakvu sreću. A ono malo predokusa sreće što okusimo, zar to nije teturanje pijanog čovjeka što u magnovanju prihvata

sliku svaku da bi u času smrti vidio kako se sve rasprši poput oblaka, nestaje kao priviđenje onoga kome se prividaju nestalne slike. I nikada nas ovaj svijet ne vara, mi sebe varamo uz pomoć njegovu. Svoju prolaznost je obznanio, svoje nesreće pokazao, svoje zamke raskrio, varav, lukav, prolazan, kratkotrajan, izjedajući. Razoran. Ali i zaborav je milost Božija, inače bi prva životna nevolja onemogućila i paralisala sam život. Zato oni koji lutaju dalekim prostranstvima utrnuća imaju istančan osjećaj za sve nevolje zemlje i zamršenost događanja ih ne udaljava od smisla. Ta je "smrt prije smrti" stalno pred očima njihovim, a svjesnost o njoj čuva od zaborava.

Tijanine ruke uronjene u toplu vodu su lijep znak. Čaše su se sjajile prelijevajući se u više boja i staklasti odsjaj rasijavao je pričin. Žena je kao voda. Ponekad liči na slabost njeno saobražavanje i prihvatanje svakog oblika a nije. Niti je snaga njena moć upravljanja i unutarnjeg savladavanja koje na koljena baca čak i mudraca. Voda. Prilagođava se posudi svakoj, obliku svakom i dobro je da je tako inače bi svijet propao. Vjetar je počeo snažno da puše, "grad pustinja" kako su ga neopravdano zvali. Zvijezde su se jasno vidjele iza brda, sitne i sjajne, gotovo umorne. Ili su pogledi bili umorni, ne znam. Upitam o ajetu: "A vjerniku ćemo dati da proživi lijep život" - Imam Ali je rekao: "To je zadovoljstvo"

Zato je bez tog unutarnjeg preduslova svaka izvanjska sreća nemoguća. Svijet je suviše nestalan i nepredvidiv, razoran, pun doskočica. Nevjerman. Kao što Rumi napisa:

"Udara doboš realizacije, obećanja, čisti se nebeski put.

Vaša radost je sadašnja, šta će ostati za sutra?

Armije dana su natjerale u bjekstvo armije noći.

Nebo i zemlja su puni čistoće, svjetlosti.

O, radosti, za onoga, koji je utekao od ovog svijeta mirisa i boja.

O, radosti za ovu dušu, za ovo srce pobjeglo od svijeta načinjenog od vode i gline.

I ako ova voda i ova glina kuju mjesto kamena mudrosti."

(Mistične ode, 47,3)

Izašao sam van, zrak je svjež i prohladan, nebo bez ijednog oblaka. Noć je odmicala lagano, teško i uporno jer je svaka nepomičnost teška ako se ne borimo da je promijenimo. Opet sam se sjetio nje, prije dvadeset i jednu godinu.

Orao suri je prebivao u krošnjama tamnih kestenova i gnijezdo je teško dohvatljivo, nepristupačno, ništa nisam učinio da je zadržim. Ili gotovo ništa.

Više nije važno jer se ionako propada u ljepoti neostvarenog, bilo kroz gorčinu neuspjeha, bilo kroz užitak koji stalno izmiče poput prividenja. Noć je sporo prolazila, ali brže nego prethodne, uglavnom neprospavane, ali navikao sam, tupo sjećivo navike, nije oštro, otupljeno je obnavljanjem, ali je tu, dio je mene.

Puno i okruglo srce putenog života je izbijalo iz te žene, šikljalo poput vrele, poput izvora nepresušnog u mojoj pustinji, u izgnanstvu. A svako progonstvo se otvara prema varci i što je pustinja samotnija fatamorgana je veća i bogatija. I uvijek bremenita smislom.

Zora. Ugledao sam njeno pojavljivanje nastojeći da učestvujem u treperavom rojenju zvijezde dok su hladne magle opkoljavale prozore.

Tiho i pritajeno sam promatrao to miješanje dana i noći kada možemo razlikovati bijelu nit od niti crne, zora ih razdvaja na vretenu postojanja dajući svjetlošću bolju vidljivost svemu pod kapom nebeskom.

Žedno očekujem da padnu koplja velike rasanjenosti. Ovo je doba kada san dolazi na oči, dok drugi ustaju ja tada odlazim na počinak. Široko crvenilo lagano se pomalja u daljini, radoznalo gleda poput začuđenog djeteta, natkriljuje i zbunjuje, ali obuhvata, ne možemo ga izbjeći. Umotan u stari ružičasti pokrivač mahinalno dohvatih jednu staru kutiju na stolu.

Rumi i sufizam, korice su bile tamnocrvene boje, izbledjele i iskrižane, dosta stranica je bilo pocijepano. Više se i ne sjećam ko mi je dao tu knjigu, dobio sam je u ratu, samo to znam, od nekoga, i u njoj uputstva o ratu većem; ratu, protiv sebe i najtežem ratu koji postoji. I najneizvjesnijem jer se vodi do daha posljednjeg. Borba traje do smrti i nikada ne znamo jesmo li pobijedili svoje niže biće. A oni koji znaju bar nešto, ne govore, ostavljaju nam u nasljeđe mračnu tajnu. U knjizi je bilo nekoliko izbjedjelih

razglednica, par starih adresa, jedna slika i presovan cvijet ruže. Otvorih mehanički. Pisalo je:

- Na dan moje smrti kad ponesete tabut s mojim tijelom nemojte misliti da ja žalim što ostavljam ovaj svijet i da osjećam bol za njim. Nemojte za mnom plakati i vikati: "O žalosti, o žalosti". Kad đavo padne u jamu, to je tek prava žalost! Kada vidite moju dženazu nemojte govoriti: "Ah, rastanak, rastanak". Jer, baš u to vrijeme ja idem na sastanak. Kada me spuste u grob nemojte vikati "Oproštaj, oproštaj". Jer grob je zastor za koji se sklanjaju sve duše. Kad mi grob zagru i kad me zakopaju, nemojte misliti da je to isčeznuće i nestanak.

Zar ima štete za sunce i mjesec kad zađu?
Tebi se čini da je to zalazak, a ustvari izlazak.
Koje zrno neće niknuti kad se u zemlju baci?
Pa zašto onda sumnjati u sjeme čovjekovo!
Koja to kofa kada se baci u bunar i potone neće izaći puna?
Pa zar će duša Jusufova plakati, što je njeno tijelo bačeno u jamu?
Kad zatvoriš jedan kraj usta, drugi se kraj otvara.
Zato naricanje zbog smrti nema nikakvog smisla?

Sjetio sam se Belme. Spustio sam knjigu desnom rukom i tupi blag udar se začuo kad je skliznula i udarila u nabore ćilima. Bila je lijepa i tako neobično radosna, srdačnog glasa gotovo promukle nježnosti, ruža u najljepšoj bašti, odnegovana, čarobna. Čarobnica velikih tajni besmisla, kako mi se činilo i u što sam se kasnije uvjerio jer ranjen sam svime što bješe protiv mene, ona je nevina, branila se od same sebe.

Zora, kritičan trenutak. Tada se opredjeljujemo, doba dana kada se određujemo, utvrđujemo ili razgrađujemo zavisno od planova i namjera. U očekivanju svjetlosti novoga dana uvijek nam se čini da smo nošeni nečim dubokim što tama noći zakriva i jutrom ono zadobija neumitnost, sudbinsku kob. Miješanje tame i svjetlosti je uvijek nemir koji gura stazom želje, uvijek slutnje nejasne. I drage jer su takve.

Konji se tada pripremaju za utrku, snage duše se podižu, uspravljaju glave stotine uspavanih misli. Sjetio sam se Belme.

Uvijek kada gledamo tuđu masku mislimo da nismo ranjivi i možda je lažno lice korisnije onome kome se otkriva nego li samom pokazatelju. I što je životni cilj veći od same osobe, maskenbal je prozirniji, jer ko nosi snagu ideje uvijek osjeća kako ta snaga razara konkretno u svojoj prolaznosti, razgrađuje ga, bilo domišljajem bilo u trenu, što je još češće.

Više ne mogu skrivati lice iza onog što bih želio da bude, odviše je neostvarivo bilo u zanosu što bolio je, odviše je poniženja bilo u samoći smeđeg stola na koji su padali pogledi prezira prosječnog šarenila iz svih predgrađa, podsmješljivo opori pogledi i tako mnogo je nemogućeg bilo u jednoj čudnoj naklonosti, nježnoj i nedorečenoj, ustreptaloj. Ali nemogućoj.

Zapečatio sam pismo jedne prljavštine svoje, tuđa je nebitna i ustvari i ne postoji ukoliko ne otvorimo vrata, ukoliko ne oslobodimo prostor. Zlo može ući i bez otvaranja, jer vrata zla su široka, koliko Istok i Zapad i ne zatvaraju se nikad, ali prljavština, niskost nikada ne dolazi sama, uvijek smo sudionici čak i onda kada svoju čistu, bijelu košulju poklanjamo da drugi na njoj ostave masne mrlje. U svakoj situaciji čovjek može sačuvati dostojanstvo, ono se gubi, i to je poraz, ono ne nestaje. Držao sam svijeću i pečatni znak dok je vosak padao kap po kap, topal i svijetao a već idući tren hladan i čvrst, dalek prstima koje je grijao.

Belma je bila lijepa. Njene oči, tako snažno modre i nježno prodorne kao da su dopirale sa neumitnih plavih horizonata najdalje mornarske sjete i pustolovne nade bradatih usamljenika, i da nisu bile tako pažljive izgledale bi okrutne, te prekrasne oči što su se vatreno smijale. I sanjale. Kretala se kao planinska košuta, divnog pravilnog, izvijenog vrata, malih djetinjih usana i svijetle kože, koja je katkada u polusjenama dobijala nježno bakarnu boju, prelijevajući divna ramena mrkim listovima ljetnih poslijepodneva. Samo je vatra nemoći ostala u crvenom vosku i voštani miris podsjećanja, baš kao što u muzeju voštanih figura stvrdnuta prilika samo podsjeća na stvarni lik koji je miljama daleko i ima svoj nepoznati život, realni život o kojem gledalac nepokretnih sablazni ne zna ništa.

Sjetio sam se sebe. U mladosti sam htio biti mornar i samo me nedostatak

fizičke snage spriječio. Nespremnost na takvu vrstu života, teškog i oporog, odvrćala me iako sam žarko želio. Možda je mornarski život jedini koji sam ikada želio ili se samo tješim, možda bih i tamo bio neuspješan. Tuđ sebi. Možda su me i tada pratile Belmine oči, na pučini gdje se užasni talasi smjenjuju takvom brzinom da promjenu i ne vidimo, gdje je sve igra između potapanja i uzdizanja, bol, sudbina jednog ritma što sve odnosi. I iznova donosi.

Bila je lijepa. Plesala je u blagoj zanjihanosti noseći pune čaše, Argentinski tango u trećerazrednoj krčmi, njen ples sa staklastim prividom, sa odsjajem prokletstva koje je u svakoj čaši punoj, njena čarolija dana i noći, zanos njen. Volio sam je.

Bila je lijepa i nisam je mogao zaboraviti, nisam ni želio, želio sam jedino staviti tačku na bolni užas bezizlaznosti u koji sam sve dublje tonuo. Samo to, ona je bez krivice. Užasavala me potpuna zatvorenost jednog svijeta. Ne puka činjenica da me ne voli, da neće - ne to, već nedostatak elementarnog ljudskog prostora za običan ljudski kontakt, kao da je čitav život nekoliko zacrtanih šema; svega par krugova u pijesku označenih i sve se zna unaprijed, i ko može ući i ko može izaći, neznancu tu mjesta nema. I nema nikakvog iznenađenja, ništa prirodno, ništa spontano što bi prešlo ucrtanu liniju, te tako nema ni života samog. Tek obrasci naših otuđenih bića u još gore, otuđenom svijetu i nijeme naredbe nadređenih koje se razumiju jednim pogledom kao što svaka životinja neminovno osjeti drugu na svojoj teritoriji, i sve se oči okrenu prema uljezu u jednom trenu. Takvi smo, osjećamo se sigurnim jedino ako smo ograđeni, makar samo iluzijom da negdje pripadamo.

Kad se probudih sunce se već bilo visoko diglo. Ružičasta svjetlost se probijala tiho i nenametljivo, zastajući u bijelim naborima zavjese, omamljujuće blijeda. Svaka je bremenitost neizvjesna baš kao što je svako rađanje mučno a plod drag, čak i kada je gorak. I niko ne zna šta donosi ovaj svijet, čak niti jednim gestom, jer su ciljevi Božanski tako daleko od našeg poimanja svijeta uzročnosti. Ko može odvojiti radost od patnje i strah od nade? Patnja je tako često prevarena radost, nesposobna da zaboravi, nemoćna da oprosti, svaka je radost takva, hvatanje trenutka, sva u tankočutnoj sažetosti,

muha u paukovoj mreži, djetinjasta i neugledno sebična. Gledao sam u čisti strop iznad sebe neko vrijeme. Željela je drugačijeg čovjeka. Davno je bilo, dvadeset jedna godina je prošla i u početku bješe čuđenje, njega zamijeni gorčina odbačenosti što trajala je godinama. Naposljetku lanijske godine popih kafu s njom. Ništa zloslutno, ništa važno se desilo nije, tek zgrčena i odbačena tuga što je lebdjela negdje ispod stola, neprimjetljiva, ali ružna, poput odbačane zmijske košuljice.

Svježa sumaglica jutra me izvela vani. Most preda mnom pružao se kao vijugava zmija koja naglo zaokreće glavu, sklanjajući se od nečeg odviše važnog. Borovi su tiho stremili visini, nehajno opkoljavajući bijeli minaret, čuo se cvrkut ptica. Minareta sada nema, ali je ostao u mom sjećanju.

Na ulici susretoh Snježanu. Njen sitan, djetinjasti hod, kao u lutke silno je odudarao od ozbiljnosti njene unutrašnjosti što se ogledala u nedorečenom pogledu što hvata stvari u trenu i sažima ih. Mahnula mi je rukom preko ulice ljupko saginjući glavu. Šetao sam neko vrijeme Adom gazeći žuto lišće što se saplitalo oko nogu, volim divne sablasti, crna stabla poredana jedno do drugog, u nizu što odiše pravilnošću i pravilnom toplinom naviknutosti. Moj drvored, svaku granu znam, svaki list što treperi tugom.

Sjetio sam se rata... osam godina sam proveo u Bijelom Polju kod Mostara. Zejna, melanholičnog, blagog pogleda i nasmijanih obraza bijaše jedna od najljepših uspomena. Delikatna i tiha, puna opreza i lagodnih obzira, godila mi je njena blizina što je isijavala nešto čisto i neiskvareno, poput bistre rijeke što je uvijek neisprljana iako se sa srebrnim talasima miješa, trulo granje iznad zemlje i blato. Mulj.

Humi. Brdo iznad kotline što je zimi tako čežnjivo tonulo u mir opkoljeno snježnim maglama i snjegovima, svo kao zaljubljeno u ljubičastim daljinama i u oštrom zraku, u hladnim sjenkama samotnih jutara. Prvih godina ga gledah sa znatiželjom i sjetom što boli. Izgledalo je tako pusto i napušteno, zaboravljeno, a nije bilo, nikada ga neću zaboraviti; znao sam to kasnije kada sam u njega počeo gledati s nadom. I žudnjom koja je ostala zapretna u surom procjepu vijugavog puta iznad brda, završavao je u šumi, gubila se u zelenim borovima žućkasta staza odnoseći moju neostvarenost, ostavljajući san da i dalje traje. Moj je, mogu ga opet potražiti u začaranoj raz-

bacanosti toplih kuća, u nakupinama gordih smrekova, u tišini seoskog harema. Samo što život ne čeka snove i prilika mine poput oblaka, izgubi se nepovratno, čak i onda kada sebe uvjeravamo da smo sve pokušali. A ono što je prošlo ne može se vratiti i to nije ono bolno, najbolnija je misao da je moglo biti drugačije. A možda i život čeka snove jer je i sam život san, pa često ne znamo koja je budućnost bolja. Ona koju sanjamo u nemaru dana ili ona koju očekujemo u noći budnosti.

Humi. Nisam se nadao ali jedne decembarske noći, deset godina je prošlo, vidjeh u magnovenju kako zvijezda padalica gubi svoj trag u modroj tamnini, što se nudila pogledu, pada, obara se u jezivu tišinu trepereći poput svijeće. Pratio sam je pogledom, iznad Humi zagubljenu, nestalu, punu života a ugašenu, svjedok sam, a svjedočanstvo je dug. I obaveza.

Vraćajući se iz šetnje zastadoh kod kioska "Mala luka", poznavao sam Slađu i Draženku. Možda je ta mala prodavnica novina i postala luka, pribježište, mjesto za usidrenje nakon dugih šetnji. Mala stolica, kožni tronožac i dugo bih promatrao let ptica na oblačnom nebu razgovarajući sa supružnicima o svemu, dakle ničemu, jer svako tako horizontalno raspršenje misli oduzima dubinu potrebnu za svaki ozbiljan dijalog.

Ponovo sam se sjetio Belme. Bila je lijepa i odlazio sam u bolnoj rastresenosti u Mostar da je gledam, samo da je gledam jer više od toga nisam dobiti mogao i upijao je pogledom tuge, gonjen vatrenim groznicama koje sam kasnije razlagao vodeći računa o svakoj varnici sjetnoj, o svakoj iskri u tišini. Nije bilo ni bola ni nemoći u meni, niti želje za ludilom vezivanja, samo prefinjenost tajanstva koje je moglo dati plod, samo to, tim više jer je sposobna, znala je. Ali nije mogla. Zgrčeni pohlepom, sitni spletkaroši su bludili u stolove zagledani, pucketajući prstima u vječitim nedoumicama, ratni veterani sa Podveleškog platoa, bistrih pogleda, sjetno razočarani, našminkana djeca sjede iza poker aparata i vlažni odsjaji u očima propalih podvodačica, sve besciljno i propalo, a sve na istom putu besmisla.

Bila je opasna ta radost u kafani, moja radost, onespokojavajuće smješna jer je sva na staklenim nogama, ništa joj nisam bio i nisam ima oslonac ni u čemu. Čak ni u iluziji. Dobro je pa cvijeće ljubavi nije izrodilo otrovnu mržnju, neuništivu i nezadovoljenu a svaka je duboka mržnja takva. Zato i

održava ljude tako često i hrani ih jer je neprestalno obnavljajuća, nema joj kraja.

Čak ni ruku na dlan moga poraza niko pružio nije. Nisam odbijen na uobičajen način, ne postojim. Poštovao sam je. Postojao je osjećaj zajedništva, zajedničkog svijeta koji je bio naš, sav u toploj razmjeni pogleda i čitanja skrivenih misli i namjera, nešto je bilo samo naše iako je ona spokojno ravnodušna a ja ranjiv i neostvaren. Razlika u godinama je ogromna, dvadeset dva duga ljeta nas dijele ali i bez toga bi bilo teško pomiriti dva svijeta tako različita. Jer mogao sam se boriti za ljubav ali nisam se mogao boriti protiv svih i protiv svega, suviše je. Ponekad se ne bi niti pozdravili, izbjegavala me jer igra postaje opasna, ako dobije mene njih gubi nepovratno, izašla je van, napustila zacrtani krug, odlučila drugačije. Ne bi joj bilo oprošteno. Znao sam to i ja nastojeći da balansiram na tankoj žici iznad ponora, ponor je sa obje strane, volio bih da je zaštitim od sebe ali i da je dobijem, tako nemoguće, neostvarivo. Jer, nijedna blagodat ne pristigne a da neka druga ne ode, rekao je Imam Čisti. Možda je najveće prokletstvo čovjekovo što ne shvata tu dvojnost ugrađenu u sve, taj "par u svemu stvorenom" što prožima svjetove. Jer sa danom je i noć, sa željom bol neostvarenosti, sa radošću tuga i nemoguće je sve dobiti. Stranci smo na svijetu ovome, izgnani, prognanici i mi trebamo da se vratimo svome izvoru, domu svome. A patnja oživljava srce i ono najbolje je rođeno iz patnje, da nije tako Svevišnji je ne bi dosudio nikome. Ali drugog puta nema, ovdje smo i ne smijemo utonuti u teški san nemara jer mnoge prepreke nas tek čekaju. Belma.

Bila je lijepa. Dok se kretala gipkim, lakim korakom osjećao sam veliku bol, bol dva ponora, i sa desne i sa lijeve strane bol me pritiskao, lakrdijaš na tankoj zategnutoj žici, miran samo po tome što me se taj svijet ne tiče. Pune čaše su pobjedonosno sjale, njena pobjeda, bila je lijepa. Preostale su mi samo riječi da izrazim osjećanja, vreteno i usukane niti i nepokretnost mlinskog kamena dok voda otiče nepovratno, sve je tu. Stegnut prevelikim očekivanjima što se gase u trenu kad modre sjenke u pogledu dobiju hladan izraz, stegnut ponorima, stegnut okolnostima što su protiv mene. Tonuo sam sve dublje, duboko more besmislice za koje smo uvijek sami krivi.

Jer čovjek ne može biti ponižen nikakvom vanjskom silom, taj pad je uvijek uz naše pristajanje. A pristajanje je gorki plod straha ili nemoći, ili oboje, što je češće.

Nemoćan da se odvojim, da jednostavno odem, da presječem lanac besmislenih dolazaka u zadimljenu kafanu, ne, nisam imao snage. Ali je sada imam i možda se zato sada sjećam, jer tek osjećaj snage, stvarne ili zamišljene zaokružuje sjećanje u smislenu cjelinu i povezuje razdvojene dijelove, daje im značaj. Belma. Ljubičica. Ja sam je tako nazvao jednog ljetnjeg predvečerja i nadimak je ostao, trepereći između neba i zemlje dok se toplina spajala i razdvajala.

Te oči bijahu zaista ljubičaste, čudno modre više nego jasno plave, bilo je to u početku, prije nego sam se povukao, otišao otrovan i zgađen. Ljubičica. Vedra, tako vedro nasmijana, "otac sam joj mogao biti", kako su joj govorili dobronamjernici odvrćajući je, upozoravajući je.

Vratih se u stan.

II

Na kafu je došao jedan prijatelj.

- Jesi li vidio Kler, tu je u Stocu – upitno me pogledao.
- Nisam. – odvratih odsutno kao da se nečega prisjećam.

Kler je Francuskinja. Ridokosa, ljupka, satkana od sitnih finesa i delikatnosti, tako karakterističnih za njenu naciju. Pomaže nam oko slika i otvorila je malu galeriju u Sarajevu zajedno sa Pjerom, svojim prijateljem. Imala je senzibilne, izražajne usne, “najljepše na svijetu”, kako smo se ponekad vedro šalili. Nismo bili odviše bliski ali jesmo dovoljno, niko nije želio utjehu, niko glasno nije govorio o problemima, na klackalici života ne treba govoriti o sunovraćenju, ravnoteža je bolja. Kakva-takva. Prešutan dogovor, mada beskoristan. Kler je nosila bijele šešire sa velikim obodom i prozračne, lake haljine, prefinjena strankinja u Hercegovačkoj provinciji, to je uvijek događaj, dok se ne naviknu. Posvuda izviruju glave dokonih ljudi i raznose šapat. Dok se ne naviknu. Prateći neobičnu priliku radoznalim očima malo-građani su zadovoljavali svoju upitnost. Dok se ne naviknu.

Pili smo kafu. Sjetio sam se nje, željela je drugačijeg čovjeka a ja nisam mogao ni da se približim ni da se udaljim neoštećen. Sve je izvana bilo obezličeno i nemoćno, krug u kome nije bilo izlaza, sve dok se nije udala. Laknulo mi je tada jer sam dobio rješenje, neugodno i teško ali ipak rješenje i mogao sam neometano slušati sebe, razmišljati na pravi način jer ljudi i događaji idu svojim mjestima.

Nisam ni vidio kada je moj gost otišao. Oči su joj bile mirne i duboke, crne i velike i prodirale su u dušu iako nisu ništa govorile, nikada, bile su bezizražajne i njihova dubina je bila dubina lovca koji osjeća plijen i grabi ga. Samo to. Često sam nosio srdžbu, prije, vezano za nju, zbog nesmotrenosti

velikog gubitka, zbog prevarene želje i rijetko bih sebi samom upućivao prijekore dobronamjernosti. Trovao sam se. Trebala mi je nepomična širina, nepomičnost široke rijeke, stamenost nepokretne sfinge koja zna odgovore ali šuti, ništa nisam imao, nerascvalo drvo u pustinji ostavljenosti i mogao sam vjerovati da sam nepopustljiv u svojoj postojanosti. Slaba utjeha.

Sjetio sam se Šejh Asifa. Živio je na Bistriku i uvijek kada bih se uspinjao gledajući oštro plavetnilo iznad sebe mislio sam o njegovom čudnom životu, usamljeničkom ali plodnom, čudnom životu a tako bogatom, nesvakidašnjem. Vezivao je ljude nečim posebnim što je jače od prijateljstva i stalnije od ljubavi, duhovna veza, najjača od svih, najtrajnija. Gledajući ga svaki put sam osjećao nesposobnost da se odredim prema načinu njegovog ophođenja koje nadrašta moć pokoravanja i želju za takvom moći, pronalazio je istu snagu u ljudima, istu težnju, isti san.

Nisam mu bio učenik, nisam ni htio, niti je on ikada nudio ali volio sam derviški način života, miris starog drveta i zelenilo u Asifovoj avliji. Mene nisu voljeli, nisam član reda i djelujem kao uljez, izvan sam, za njihova mjerila odviše nesputan i preslobodan, neodređen.

Upitao sam o svojoj ljubavi gledajući pravo u njegove svjetloplave oči, radoznalo mirne i snene, kao u djeteta. Ništa nalik osudi nije bilo u pogledu koji je tako neosjetno opsežao ljude. "Trajat će" – rekao je, "još neko vrijeme će potrajati a onda se ugasiti kao i sve što počinje, imat će kraj, neumitan. Već nestaje jer ona je udata, razgrađuje se u sebi, i ako je nemir još prijatan a tuga duboka, prožeta ljubomorom. Razapet si između nepotrebnog i mučnog sjećanja i nužne stvarnosti i kuda god podeš samo jedan dio tebe ide, cjelina je zasad neuhvatljiva, izmiče. Tvoja je ali si nemoćan da je obuhvatiš ljekovitošću rješenja. Bilo kakvog. Dva kraja istog nemir spaja, vezuje poput pupčane vrpce, a koja je vrpca presječena bez krvi, sve se rađa u boli, možda i nestaje, ne znamo."

Dobro sam se sjećao tog savjeta. Otišao sam skrhan bolom i nevjericom. Mnogo godina je prošlo. Ponekad mi se čini da sam očekivao više od šejh Asifa, svjetla reda Nakšibendijskog, učenjaka svih učenja, ali dovoljno je bilo jer niko ne daje rješenja za drugog kako bi ih ovaj živio već samo naznake, smjernice na putu, odluka je uvijek naša. I odgovornost.

A mudre ljude često precjenjujemo baš po tome što mislimo da donose rješenje u trenu, izlaz nenadan, ili bar utjehu. A utjeha je uvijek ondje gdje je i sveobuhvatnost, kuda god se prospe vino iz prastarog pehara odredbe zemlja ga odnosi i upija. I čuva. Pogledah svoju sobu.

Knjige su ležale posvuda razbacane i koliko god sam se trudio da ih složim sve bi se na kraju rasulo. Baš kao što se tako često rasipa i nestaje i ono u njima, jer slova sama po sebi ne donose nikakvo znanje koje mijenja čovjeka, i koje upreže snage za rast svjetlosnog bića u nama. Dvije slike su ležale, prislonjene uz sivi zid sa koga je padalo tek vidljivo pramenje paučine; Sunčeva svjetlost se probijala iza zavjese, mrtve prirode, dva ulja na platnu. Namjeravam ih dati prijateljima u Mostaru, u zubarskoj ordinaciji gdje liječi dolazi naše gore list, sva dijaspora, jer je liječenje zuba ovdje jeftinije, tako mi kažu. Ponekad, moja slika se tu proda, više iz obzira prema dvojici doktora nego što posjetioci cijene umjetnost ili poznaju mene, svejedno, jer sva bi se pitanja tu gubila, važno je da se nešto zaradi. Ordinacija je bila mala ali ukusna. Pozapadnjačeni seljaci zdravih zuba sa širokim zlatnim lancima oko vratova i skupim satovima na grubim rukama koji na zdravlje usne šupljine nisu do juče ni pomišljali, najednom postadoše izbirljivi pacijenti, pedantno napadni, ali tihi, čak zamišljeno blagi. Osmjesi su široki i superiorno nejasni, dok ih slušaš i zadržavaš sebe u podređenom položaju gutajuću nebuloze polupismenog šljama o životu “preko”, ili i o “Američkom snu”, ali ako bar pokušaš izaći izvan njihovih zamišljenih okvira i već naviknuto uhodane drskosti, najednom postaješ uljez.

Svi njihovi odgovori su potupuno nerazumljivi njima samima, a nama kristalno jasni iako bi valjda trebalo biti obrnuto. Možda zato jer je istinska bijeda ipak tamo i treba dobro zatvoriti oči i prepustiti se ćutke matici njihovih nemuštih riječi, praviti se da ih razumiješ, da bi izbjegao prezir. A prezir je uvijek najjače oružje onoga ko je u sebi duboko svjestan da je lažan. Sve je tako jednostavno a tako prividno nerješivo u njihovoj rijeci koja struji nizvodno, i lokal-patriotizam i naglo usvojena škrtost i sjećanja na rodni kraj koje više liče na neobavezujuću opuštenost nego na uspomene što bole. Njihova napadna širina je samo loše maskirana neukost i osjećaj inferiornosti u odori polusnenog očekivanja, traže poštovanje, žude za po-

čašću. Naučili su cijeniti novac kako mnogi od njih ponosno ističu, kao da je u pitanju otkriće koje uveliko treba da izmjeni cijeli svijet. Ili da bar utiče na njega. U ordinaciji mi je bila draga posebno jedna djevojka. Edita. Medicinski tehničar, imala je zasebnu prostoriju. Pametnih krupnih očiju, pomalo bojažljivih gledala je čudno smireno i toplo i osjetio bih svaki put kada je vidim nešto nalik dragoj luci gdje rado bacamo sidro, naglo iskrsljaj nakon teškog sna. Sarajka je, i tu se zaposlila nakon rata. Njeno prezime često me podsjećalo na epizodu iz životaavnog Iranskog viteza za kojega je Božiji Poslanik Muhammed a.s. rekao: "Salman je od nas, Ehlli - Bejta." On nije bio krvno vezan za Poslanikovu Porodicu, ali ga je on uvrstio među čeljad Kuće Čiste. Znači li to da je duhovni rodoslov važniji od fizičkog i da srodstvo iz daljina preegzistentnog ugovora udara jači temelj među ljudskim vezama od puke profanosti međusobnih susretanja i rastanaka u fizičkom svijetu? Zacijelo.

Duh je jači od zemlje, a svjetlo potrebnije od krvi. Očito je da je "rodbina Poslanikova" vertikalna osa svjetlosti, uzlaženje, sakupljanje oko prvobitnog sjećanja. Duhovno srodstvo je i jače i važnije od krvnog.

Ponovo bacih pogled na sobu, osjećao sam se umorno i zasićeno u mutnoj zanesenosti boja koja uvijek daje šansu i mogućnost pretakanja sebe u nešto drugo i drugačije. Ali i oduzima. Kistovi su bili posvuda okolo, prljavi i sasušeni i dotrajale tube boja, još iz Gabrijelinog vremena. Gabrijela je Nijemica koju sam slučajno upoznao, majka joj je Jevrejka i preživjela je golgotu Njemačkih logora iz drugog svjetskog rata. U ratu a i poslije redovito mi se javljala i slala pomoć. Izgubio sam kontakt s njom, naglo, nenadano i još žalim. Sjećanje na nju pružalo mi je mir, neku okruglu punoću, osjećaj da neko misli na mene, nisam zaboravljen.

Izađoh van. Poželih popiti kafu i svratih u "Locco bar". Godinama nisam znao da se tako zove jer sam ga jednostavno zvao imenom gazdaricine kćeri koja ga je svojim neusiljenim šarmom i vedrom ljubaznošću i održavala u dobroj mjeri. Konobar Saja je pravio najbolju kafu. Naručih i pogledah okolo. Na zidovima su moje slike, radio sam ih prije nekoliko godina i gledajući ih pokušao sam proniknuti koliko sam "odmakao" naprijed ili unazad, svejedno, u umjetnosti se uvijek kreće nekud, često i nazad. Ružičasta bo-

ja zidova je plijenila pažnju, odisala je nečim osobitim, pod prljav ali ne previše i pohabani tepisoni, novi šank čija polukružna nehajnost podsjeća na romantične drame u kojima Klerk Gebel odbija dimove cigarete naslonjen na oštri rub tvrdog drveta. Zvao sam je "Koštana". Pogled joj je pažljiv, satkan od niza slučajeva pojačane budnosti što su se smjenjivale u njoj, ne voli nepovezanost stvari i ljudi, hoće da je sve predvidivo, pod kontrolom. Zvala se Malika Eminović a nadimak "Koštana" dobila je po krupnim očima, kao u košute, pravilnim i lijepim očima, ostrim, naređivačko lijepim. Vranjanska ciganka je pjevala za kralja, išla u Beograd u svilenim dimijama i vraćala se vjerovatno umorna i razočarana, možda pobjednički ponosna. Gazdaricina kćer je imala takve oči, plašljivo nježne, nejasno ispitivačke i prozračne, kao u košute, tako sam je nazvao "Koštana". Vratih se u stan umoran i utonuh u dubok, željan san.



III

Izjutra odlučih da prošetam, zaputio sam se prema haremu, na samom izlasku iz grada. Dan je bio vedar i ptice raširenih krila su pitomim kretnjama unosile toplinu u prohladnu svježinu jutra. Nekad je harem bio sa obje strane, ali je dio porušen 50-tih godina prošlog vijeka i tu je izgrađeno skladište. Upravo se ponovo obnavlja.

Dodoh do harema. Kažu da su prvi bašluci do ceste posmrtni ostaci nekoliko Austrijskih vojnika. Malo podalje ugledah nišan Mustafe Žuje. Iznenada osjetih nejasnu snagu, mir, punoću što je izvirala iz napuštenog zelenila. Gornji dio u obliku turbana, karakterističan za ovo podneblje, čalma razdvojena na dva dijela. Na prednjoj strani bio je isklesan nadžak, turska polukružna sjekira, zakrivljenog oblika, simbol Nakšibendijskog reda, znak rasijecanja, rastavljanja istine od neistine. Dok nož reže a koplje probada sjekira rasjeca u trenu, rastavlja svjetlo od tmine, privid od realnog. Nejasno dalek ali jasno blizak ležao je taj sveti čovjek već 105 godina i bdio, čuvao grad. Prenosi se da je rekao: "Dok ja budem ovdje, mirno spavajte", misleći na svoj mezar. I zaista, u proteklom ratu od svih gradova koji su bili okupirani jedino je ovaj izbjegao krajnju brutalnost nasilja. Kasnije se ginulo i u borbama i kao posljedica granatiranja. Ali silovanja i klanja nije bilo, dakle izbjegnuto je poniženje. Prenosi se da je doživljavao provokacije dok bi napuštao Podgradsku džamiju, koju je, kako kažu, neobično volio. Objesni gosti obližnje kafane nudili su ga vinom. Bio je suviše budan za prividnu nepovezanost ljudi i događaja, sav u trenutnom osluškivanju, brz i prodoran poput munje i zato im se činio neobično podesnim za ismijavanje. Sa svoje strane on je njihove zablude pojačavao lakrdijama koje su zbunjivale, tako je njegova čistoća iznutra bivala veća, rasijana i svjetla. Jedanput je prihvatio njihov poziv i sjeo za sto. Doneseno je vino i popio je par čaša, jednu za drugom. Ali kada je otišao na dnu čaše ljudi su primjetili ostatke

soka i zamuknuli najedanput u čudu. Niko ne zna kako je pretvorio vino u sok, čak su i jedne Austro-Ugarske novine iz tog vremena donijele članak o tom događaju.

Ponovo pogledah nišan Mustafin. Na drugoj strani sivog kamena pisalo je: "Hidr se pojavio, Mustafa nestao." Vratih se lijenim korakom. Mustafa je napustio svijet promjene i nestalnosti ali je sjećanje na njega ostalo u skladu sa onim što je rekao imam Ali: "Njihova tijela su iščezla ali su njihovi likovi ostali u srcima". Sve što radimo nosi vlastiti odbljesak, u svijetu gdje se oduhovljuju tijela i gdje materijalnost biva oduhovljenom.

Što je tama srca veća, veća je vatra novospoznatog. Mogućnost izbora na ovom svijetu čini da čovjek poput pčele leti sa cvijeta na cvijet. Da bi na kraju sloboda, ako je nepoznata, postala tamnicom a moć izabiranja dželat, oštro sječivo sjekire, one iste ili slične kao na Mustafinom bašluku. Rasijecanje je ovdje šansa a tamo teret. Pakao je udaljenost od Boga, razbukkala vatra "koja će do srca dopirati." Svijet potpunog subjektiviteta, patnja nema tamo baš ništa objektivno što bi vezalo predvječnu Božiju volju za sami ishod koji je u potpunosti plod naših djela. Kur'an kaže: "Mi smo za džehennem mnoge ljude i džinove stvorili". Ne kaže se da je džehennem stvoren za ljude i džinove već oni za njega. Na drugom mjestu se pakao prikazuje kao "zasjeda" što je očita aluzija na prepreke neprosvjetljene duše. Nezamisliva je pretpostavka da bi Božanska Svemilost imala za cilj ljudsku patnju u bilo kojoj sferi, patnja onoga svijeta jest upravo samokažnjavanje "preko" Božanskog Plana (sam čovjek će protiv sebe svjedočiti) Sve patnje i ovoga i onoga svijeta imaju za cilj da pomognu čovjeku u dizajniju velova i zastora u pronalasku Pravog Puta da se vrati svom izvoru. Tako je patnja u bilo kom obliku sredstvo približavanja, šansa za očišćenje, kako su mnogi divno shvatili, to je da bol oživljava srce. Sunce se visoko diglo. Ubrzah korak.

U centru grada susretoh staru komšinicu. Bila je "najslađa djevojčica" kako smo govorili prije rata. Sada je to odrasla djevojka, plavkaste, više smeđe kose i pažljivog pogleda osjenčenog nekom čudnom vatrom, nerazumljivom, velikom.

Stajala je, ukusno odjevena, sa trakom u kosi.

- Kako si? – gledala me otvoreno, vedro i srdačno. Glas joj je pun drhtave topline, volio bih da je zbog mene a nije, takav je inače.
- Dobro sam.
- Ljudi se ovdje i previše žale, – nastavih nejasno zagledan u daljinu kao da razgovaram sa samim sobom a ne s njom.
- Žale se i sanjare a da im ponudiš nešto bolje plašili bi se.
- Moguće je – odvrati Maša.

Stajali smo neko vrijeme dok je podnevna vrema remetila sve i istovremeno svemu davala smisao, kao što mašina radi i daje zvukove, ali istovremeno i obavlja nešto korisno tom bukom. Lijepo je izgledala u plavoj haljini. U šarenilu mijena dolijevamo ulje na vatru tuđe strasti, još češće svoje, ma kakav izgled život uzeo on je uvijek u krugu strasti, sem ako iznutra ne izađemo u krug Jednoće. Tada postajemo putnici i prestajemo biti tek spavači, nemarnost polagano biva manjom, obuzetosti svih vrsta se sužavaju, izlazimo iz mračnog bunara egoizma. Svjetlost se probija iz tame. Rastadoh se sa Mašom, pratio sam neko vrijeme njene lagane, oprezne korake dok se nije izgubila u daljini. Na centru zastadoh malo. Nekoliko ljudi je sjedilo vani, nalakćeni preko stolova kao da odmaraju od cijelog svijeta dosade i uzimanja u kojem niko ništa ne daje. Konobar je poslije prskao cestu vodom iz plastičnog crijeva, smijali su se, klimnuo sam im glavom u znak pozdrava. Sebi ne možemo potčiniti svjetove, gledaoci smo. Nikada cvijeće neće rasti zato što želimo, nikada se plime i oseke neće smijeniti jer mi to hoćemo, sudionici smo i gledaoci, ali nikada gospodari. Takav je svijet ovaj, oštrinom bola daje prividnu moć u neizvjesnosti, dobar je i zao svijet ovaj, mjesto sigurnosti samo za onoga ko ga razumije. I kao što je rečeno, doticaj ovog svijeta je poput doticaja zmije, izvana nježan ali iznutra otrov poguban. I koga to nije prevario svijet ovaj? Ostanka na njemu nema a bezbojne nezgode izbjeći se ne mogu, opasnost iz svakog kutka njegovog vreba, zlokobno nestalnom, upozoravajući. Ali važan, jer je stanište čovjekovo, mogućnost da nakon teške drame budnost ljudska bude veća a obim spoznaje nemjerljivo širi.

Ovo je naše privremeno stanište uhvaćeno u paukovu mrežu prividne vje-

čnosti, a “najslabija je uistinu, kuća paukova.” Dijete koje ustaje protiv svojih roditelja, revolucija koja jede svoju djecu, škorpion koji protiv sebe okreće otrovni žalac, asocijacije su mnoge. Utamničeni smo tijelom i varkama od boja i mirisa, naša svrha je ovdje ali ne i kuća, samo smo putnici u kretanju. Slaba je kuća paukova, slab je svaki zaštitnik koga oči gledaju. Cijeli svijet je samo puka sjenka, realitet svijeta ovoga je mašta. Ko god se zagleda u unutarnost svijeta vidi isto i u plavom nebu i u divljoj smokvi pored puta, i u duginim bojama što omamljuju. Svuda starica hoda iznemoglog, ružna i podmukla, stara vračara što čarobnjaštvom zarobi i umne ljude te ih odvodi na stazu bez povratka.

Niti dobro djelo poslije toga može biti dodato, niti loše oduzeto pokajanjem! To pomislih sjećajući se mudrosti iz Sabrane Knjige.

Mudrost je Istočna. Učtivost je vezana za rasu žutu. I smirenost. Ali je mudrost prije svega Jemenska, i najprije Jemenska. I Uvejs je bio iz Jemena čiji je miris duhovni osjećao Poslanik Uzoriti a da se nikada vidjeli nisu. I danas ima “uvejsija” duhovnih putnika bez izvanjskog vodiča u ljudskom obličju. Prošetah do Sarinog mosta, iznad Čuprije. Sagrađen je, ili završen godinu prije Mustafine smrti, 1899., stotinu i još šest ljeta je prošlo. Most se obnavlja, neki ljudi su dali novac za potrebne radove, sve je dosta oronulo, neodoljivo za moćni zub vremena, kao i sve uronjeno u postojanje. Pogledah u bašču iza i listove bršljana i nekoliko velikih kamenih cjelina, od nečega što je bio zid, dvadeset jedna godina je prošla, tu sam bio s njom, zima je bila. Željela je drugačijeg čovjeka. Osamnaest godina poslije, iza istog mosta, na maloj plaži sam vidio Malisu, u užarenom doticaju neba i zemlje, u toplom predvečerju neostvarenosti kada je stišana vatra u meni planula, možda uzaludno ali buknuła je, vrata srca su se otvorila. Ništa ne veže ove dvije žene, čak se i ne poznaju, nisu ni slične iako su iste po surovoj nedostupnosti, svaka prepreka je surova kad preprječava osjećaje. I svaka izgleda ista, teška i porazna. I oba puta su trnje među visibabe i ljubičice bacili drugi, oba puta je naređivački glas sa crnog tornja nadvikao slavujevu pjesmu u skrivenoj krošnji.

Ipak, obje ove žene su sada u Norveškoj, dodirna tačka postoji i pitam se šta je to u zemlji ponositih Vikinga i zašto slučaj baš tamo baca mene ne-

ostvarenog i nepotpunog i jesu li hridi zapljusnute velikim talasima mjesto moje, dom moj, nada u bijelim jedrima na pučini. I obje su horoskopski u znaku škorpiona.

Sjećao sam se, hodajući Sarinim mostom, sjećanje me neće osnažiti niti učvrstiti jer kasno je, nemogu ništa bitno osvjestiti niti potaknuti drage slike, kasno je. Pa ipak, sjećao sam se. Sjećanje je jedina mudrost koja ništa ne zahtjeva kao svoju posljedicu, tvrda riječ priznaje čak i kada su riječi tuđe, groznica mašte i vatra sjete, obje nose sa sobom jasnoću i razgovjetnost ali sjećanje..., ono se ne mora upuštati ni u što. Može boliti i najčešće boli i to bespoštedno jer ništa se više promijeniti ne može ali iz sjećanja baš ništa ne mora proisteci, dovoljno je samo sebi.

Sjedio sam tog ljeta, 2002. godine u toplo predvečerje, na drvenoj klupi sakupljajući pogledom zelenkaste sjene rijeke, pomućene tijelima kupaca oticale su bezglasno, svjedoci nijemi, čar trajanja je u oticanju i doticanju iako prečesto izgleda isto. Poželio sam da odem, naglo i nerazumljivo, požurio sam a onda se ponovo vratio i sjeo. Uskoro je plaža ostala pusta. Tišina se lagalo uvlačila u skrovite uglove, žubor vode je postajao jasniji. Konobar je lagano pušio, zagledan negdje u daljinu, drvene klupe opustjele, samo bezbrojni opušci i hrpe zgužvanog papira svjedoče ljudsku razigranost. Okrenuvši se lijevo najednom u kamenom procjepu gdje se obarao luk stepenica ugledah žensko lice, i kao da munja sjevnu i zamrači nebo. Oči su zastale jedan dugi trenutak, u čudu, zelenilo starog bršljana na sivom zidu treperilo je kao da su se nebo i zemlja stopili, sjedinili u trenu. Bila je lijepa, ljepote neobično sanjalačke, sva ljupka, dražesno nježna, u bijeloj haljini što je lepršala stvarajući svjetlosne aure u toplom zraku. Pogledi su se uhvatili u trenu, kao da je isukana sablja sudbine zamahnula iznad kockarskog stola pomućenih nada, zjenice su se raširile u trenutku začaranog magnovanja, izgubljenost je kruna koju slučaj spušta uvijek kada nadrasta ljude snagom nutarnjeg. Neizgovorene riječi su bile tvrde, gušile su, stezale, kad je prošla pored mene spuštajući se pored rijeke. Silazila je lakim korakom, nerazumljiva, slobodna, sjetna, i probudila aveti u meni, zmije i krilate zmajeve, ne znam, znam samo da je nemir bio dubok i jak, a obuzetost takva kakvu nikada nisam osjetio.

Čovjek povjeruje da vlada stvarima i pojmovima, pa čak i ljudima ali duboko u sebi svi znamo da vlastitim srcem vladati ne možemo. Vatrena kugla se polako spuštala svome smiraju i pijesak je gorio, bijeli kameni oblutci porredani kao vojska spasa i rasute sjene u hladu divljih smokava, plavetnilo drhti, papirno nedokučivo, sve je moje, ali ja nisam ničiji. Kada je skinula haljinu i ostala u kupaćem kostimu, stojeći potpuno sama na maloj plaži ružičasti odsjaj iz daljine je prelio njeno tijelo i tragovi zlatne svjetlosti ostadoše na glatkim ramenima, zapreteni u nježnim uvojcima svijetle kose, rasuti po cijelom tijelu, kao kapljice rose što okupaju ružu jednim trenom jutarnje uzdrhtalosti iz sivih magli. Nekoliko listova je plovilo vodom, žućkasti, rašireni, otvoreni za tajnu postojanja, otvoreni ljepoti njenoj. Stajala je nekoliko trenutaka, nesvjesna da je gledam. Tek čujni ljetni povjetarac je ravnomjerno šaputao, okrepljujuće i tiho dok je sve gorilo, toplina je bila tako bolna dok sam posmatrao vitki lik stopljen sa crvenom loptom, dvije vatre jedna uz drugu, jedna sa drugom, dva sunca, dvije tajne obojene istom bojom. Jer, ljepota je nedjeljiva i izdvojenom je čini samo nemogućnost našeg obuhvatanja cjeline, naša nesposobnost da dopremo do izvora.

Možda je to najljepša slika koju sam ponio, nešto najljepše što sam vidio. Stvorenje ljupko, krhko, izdvojeno u toploj pustoši bez ikakvog zvuka, izloženo, oboreno istom takvom ali drugačijom ljepotom dok plamteći odsjaji smjenjuju jedan drugog. Toplina je bila tako potpuna, vrelina toplog ljetnjeg poslijepodneva dok sam pokušavao da svladam navalu krvi u nemirno srce, uzbuđeno osluškujući samoga sebe, čak bez čuđenja. Kosa joj je bila svijetla, više smeđa iako su plavi pramenovi neznatno i bojažljivo probijali, unoseći čudan sklad i potpunost cijelom liku. Kao da je stajala cijelu viječnost, bojažljivo zagledana u rijeku, uronjena u zlatne horizonte u daljini, nedokučiva, nedokučivo lijepa. Kasnije sam žalio što slika nije ostala samo slika, netaknuta, cijela iako je nagrizla siva magla zaborava. Bilo bi to pobjednički ponosito u odnosu na osjećaj koji sam ponio a upleo sam se beznadno i teško. I ostao bez svega. Nju nisam dobio a slika je narušena i kada se kristalna vaza neistrošene nježnosti nepovratno razbije uzalud je kupiti komadiće skupocjenosti što omamljeni leže, sve je u dijelovima i povratka nema, uzalud je. Rasipa se, kao i život. Malisa, moj najveći neostvareni san.

To mislim sada sjećajući se davne vatre neostvarenosti kada me zapljusnuo smiraj narandžaste kugle i ostao na otvorenom dlanu dok je prilika u bijelom lebdjela između neba i zemlje, u zanosu što je bio dovoljan sebi, u vatrenoj magiji što je topila trenutke sjećanja i domišljala ih. Možda mi je trebala zapaljena svijeća na kraju hodnika ili misao vodilja kojom bih izašao iz mračnih podruma utamničenosti, dvije uporednosti, možda dvije zmije otrovnice, jedna otrovnija od druge.

Jer, nesigurna je svjetlost kojoj znamo tek treptaj, a misao koju rađa tama ionako svjetiljka ne može biti. Napisao sam poslije zbirku poezije o ljepoti njenoj i sve što osta u meni je ono već napisano, volio bih da nikada ne vidjeh je. To napisah i kako vrijeme prolazi ta istina biva većom i važnijom, potvrđujući sebe i tamo gdje nisam očekivao, gdje se ne nadam. Jedino se taj stih potvrdio ili je istina potvrdila njega, ne znam. Preostali stihovi su u meni, ali o njima ne znam ništa.

Kasnije sam dobio snimak - Ljeto 2002. i satima sam je gledao nestvarno lijepu u sutonu zlatne svjetlosti, okupanu ružičastim sjenkama, utonulu u zlatni odsjaj vode.



IV

Jutro je bilo neobično vedro, pio sam jutarnju kafu, na balkonu, zagledan nejasno u šipak pored prozora. Kada sam bio dijete tek je zasađen, ili je sam izniknuo, ne sjećam se više, sada je pružao grane gotovo do metalne, pocrnjele ograde balkona i nudio se, možda uberem plod. Na putu ka centru grada susretoh Kler, u lakoj haljini smeđih nijansi koje su zatvarale njeno krhko tijelo u neku prozirnu, veličanstvenu cjelinu, prozračnu ali duboku. Na glavi je bio obavezni široki šešir, bijeli ovoga puta i ljubičasta traka je nehajno padala preko oštrog oboda. Samo sam je pozdravio i krenuo dalje, pun mračne radoznalosti, neugašene i hranjene ko zna čime, važno je da se otgnem od kreveta i mrtvačke nepokretnosti.

Sjetio sam se nje, od prije dvadeset i jednu godinu. Željela je drugačijeg čovjeka. Sa šarenim lažama u ruci prodala se za šaku sitnih zadovoljstava i sada se sveti sebi, potrebno joj je lijepo sjećanje u hladnim maglama, topla stolica okovana snijegom. Ali mutna je svaka nadnesenost nad propalom ljubavlju, obično mislimo na način koji nam potpuno odgovara i čak se i ne stidimo laži, progutamo je kao veliki zalogaj, namučimo se dok sklizne ali se ne obaziremo previše. Jer čovjek lako oprašta vlastite promašaje iako ih teško zaboravlja.

U centru grada ispred bivše robne kuće na stepenicama bi ponekad sjedili dokoni ljudi, češće omladina ali i stariji, sjećajući se davne prošlosti i tražajući pogledom poznate ljude kojih više nema. Sada je tu bio jedino Sabir. Sjedio je na sivoj, kamenoj ploči u iznošenim papučama. Sijede brade i krupnih očiju, sa plavim kačketom na glavi ličio je na dalekog mornara koji je za sobom ostavio mnoge bure i sada se odmara, sjećanja ga ne uznemiravaju. Pušio je šuteći, zagledan u pravilnu liniju ceste što se pružala ispred nas. Ruka mu je nemarno oborena dok cigareta dogorijeva između požutjelih prstiju.

Legenda grada, jedan od onih koji se ne zaboravljaju i čiji otisak u duši nose mnogi, najrazličitijeg uzrasta i zanimanja.

Sjeo sam, šutili smo neko vrijeme, možda i nemamo šta da kažemo a i Sabirova dokolica je drugačija, bogatija od moje, konkretnija, sve što bi rekli bio bi pucanj u prazno, nepotrebno remećenje tišine. Čekao sam Dželilu. Vidio sam je noć prije, u laganoj haljini, diskretnog, čvrstog koraka, najharizmatičnija žena koju sam upoznao. Znali smo se od prije par godina, živi u Švedskoj. Nosila je naočare, tada, i tako divno su joj stajale, uklapale se u prodorne smeđe oči, kao čvrsti okviri za još veću čvrstinu. Ove godine bila je bez njih i djelovala znatno drugačije, mlađe i nevinije. Prošla je i to bijaše sve, nastojao sam da se izgubim negdje, da nestanem što dalje od vreve i gomile, dijaspora, sve je veći jaz bio između tih ljudi i lokalnog stanovništva. Noć. Nesigurno je svako mišljenje koje tek pothranjuje sujetu a korjenje mu je u dubokoj zemlji povrijeđenosti. Lutao sam neko vrijeme, svratih do Merime. Čevabdžinica je bila na uglu glavne ulice, tek neznatno uvučena iza ćoška gdje su se svjetlosti i sjene ulice čudno prelamale sa obrisima zelenih borova na brdu sa druge strane. Merima mi je draga, nije imala masku na srdačnom licu, nikad ili gotovo nikad a oči su joj sijale pomalo sjetno i onako poluotvorene su podjećale na oborene zastave koje se još dvoume da li da padnu na zemlju ili se usprave u dostojanstvu što opominje. Zvao sam je "Šarlota", jer je podsjećala na ljubav Geteovog života, Šarlotu fon Štajn.

Pili smo Tursku kafu iz fildžana, glasno razmišljajući. Ne lažemo se jer nemamo potrebu za tim, pošto nismo ni odviše bliski da bi prisiljavali sebe, niti odviše daleki da bi bili bezobzirni. Zvijezde iznad starog grada su bile jasne i nepomične, dosta ljudi je prolazilo, gotovo nepregledne kolone ljudi iz dijaspore, dolaze da se odmaraju iako ne znaju kako, bježe ali ne znaju od čega, uznose se ali ne znaju čime, ako izuzmemo novac naravno, jer novac potire sve razlike i po tome je najveća laž na svijetu. Zato je toliko i voljen, jer bi bilo nemoguće da svi volimo istinu, neizdržljivo bi bilo, nezamislivo, pošto istina često ne pruža baš ništa sem patnje.

Teško je bilo zauzeti pravilan stav prema ljudima iz dijaspore. Ako si ljubazan odmah pomisle da ćeš nešto tražiti i suzdržani su, a ukoliko si učtiv

na tih način smatraju te uobraženim i vuku za rukav, nastojeći pokazati svoju umišljenu blagonaklonost.

Domaći ljudi su takođe griješili pokazujući neskriveni prijezir spram skupih automobila i zlatnih lanaca oko nabreklih vratova, zavist je bila podla i nevidljiva ali se osjetila na svakom koraku Bošnjački usud, šta se tu može, kako mi neko lakonski reče. Poneko od njih bi kupio moju sliku, najviše oni koji pojma nemaju o slikarstvu niti ih zanima, želeći prosto nešto poput suvenira iz rodnog grada. No kako su moji motivi bili uglavnom mračni ili nerazumljivi a nisam ni sposoban trgovac češće su išli Srebrenu. Slikao je Stolačke motive, akvarelom i tušem i slike su mu bile neuporedivo ljepše od mojih.

Pogledao sam Merimu. Par drvenih stolova bilo je prekriveno kockastim stolnjacima, dopola prazne pepeljare i smijeh djece, osjećao sam se kao kod svoje kuće. Jedanput sam Merimi pokazao Šarlotinu sliku, crtež olovkom iz neke stare knjige, vjerovatno autoportret. Hladni lik ukočene Njemice joj se učinio dalekim pa sam je uvjeravao da je ona, Merima, ljepša od Geteove miljenice. Okolo se osjećala strašna monotonija, krug dosade i čekanja u kojem je svaki dan isti, čemerno odbojan i siv. Ali naš svijet potajno uživa u svemu tome, da im ponudiš nešto drugo teško bi se odlučili, žale se na sve ali bez snage da išta promijene. Bez želje, jer je svako našao sebe u nekom uglu gradića, u nekoj slici provincijskog filma gdje je svaki glumac ujedno i svjedok snimanja scene, lik i ogledalo se miješaju i niko ne zna koja je slika stvarna. Svaka promjena je zato opasna, jer remeti ustaljeni red i miješa elemente predstave, sigurnije je kada imaš mjesto, makar i najgore jer i statista učestvuje, živ je, nešto se s njim događa. I glumci i statisti imaju svoj kraj, glumački ili životni ali predstava i dalje traje, snaga tog protoka je gruba i neovisna baš onoliko koliko je potrebna. Sjetio sam se riječi jednog velikog duhovnika: "Ko god se razlikuje od drugih, protiv njega se ustaje makar to bio i najbezazleniji čovjek."

Jer, uronjeni u kolektivne konformizme ljudi današnjeg vremena poznaju uglavnom predstave i javno mnijenje je glavni pokazatelj života, njegov usmjerivač i sudac, često i tužitelj.

U tako sumornim dramama strogo utvrđenih pravila bez ikakvog sadržaja

logično je da će i bezazlen čovjek navući mržnju na sebe ukoliko se razlikuje. Izadoh iz ćevabdžinice. U širokom luku udesno krenuh prema Uzinovićima. Tu sam se rodio i svi moji preci unazad nekoliko stotina godina. Bacih pogled ka Basilijama, obrisi prvih kuća su se mogli vidjeti. Tu je živio a sada je u Sarajevu, moj najbolji prijatelj, Šerif Krgo. Jedan od rijetkih ljudi bez ikakve izvještačenosti, to mu nije moglo biti oprošteno. Vraćajući se donjom cestom prođoh pored obnovljene džamije Ismail Kapetana Šarića. Ponovo se sjetih nje. Željela je drugačijeg čovjeka. Nije me se više ticalo, niti je dio mene ali ne valja odbacivati prošlost samo zato jer nam se ne sviđa, dio je nas i potrebno je poštovati je kao što ljekar uvažava i svakog gubavca, čak i ako ne može da ga izliječi. Glas joj je bio mutno nježan, tada, osamdesetih godina prošlog vijeka, varljivo nježan i koristi nema od gorkog uzdaha prošlosti čak i kad bi ga bilo a i nema ga, ono što je bilo vratiti se ne može i žalost za propuštenim me napustila. Nadam se nepovratno jer predugo je trajala. Bila je tako ledena pustoš u toj njenoj predstavi, u stepama nedorečenosti gdje je postojala samo noć, uzalud je tražiti svjetlo dana, nema ga. Sada je na kraju sve skamenjeno, zaleđeno, pretvoreno u nepomičnu mumiju, umrlo. Ništa više nisam osjećao prema njoj, ali mi je trebalo dugih sedamnaest godina da prežalim, da prebolim, mada ni sada ne znam šta. Možda nepotpunost ili neostvarenost, tačnije, jer najduže traju one ljubavi koje se ne ostvaruju iako se svi zaklinjemo u suprotno vidjevši harmoniju tamo i gdje je nema. Jer su svi odnosi među polovima borba za prevlast, sem kada se spuštaju u dušu iz svijeta Duha. Kao što kaže i Sveta Knjiga: "I jedan od znakova Njegovih je što za vas od vrste vaše stvara žene da se uz njih smirite i što između vas uspostavlja ljubav i samilost." Ovaj "smiraj" je područje Duha, a ne samo puko realiziranje muške napeitosti u izvanjskom kontaktu (jer je muška seksualnost područje neprestalnog nemira čisto fizički gledano), taj SMIRAJ ima za rezultat Njegovo uspostavljanje ljubavi koje kao posljedicu ima samilost, a odsustvo te samilosti vidimo posvuda gdje je ljubav samo erotska (a da ne govorimo o ljubavi iz interesa).

Jedino mirom u duhu može se izbjeći ono što se famozno naziva "borbom između polova" i što je čak preblaga kvalifikacija ako pogledamo šta sve

ljudi čine iz ljubavi i zbog ljubavi, “nešto volite a ispadne zlo po vas”, ovo zato što ne djelujemo po samoj mudrosti koja pripada svim stvarima i umjesto da su stjecište Duha, želje koje izviru iz životinjskog duha u čovjeku ostaju neoblikovane i tako pustoše svijet. Zato Isus kaže: “U oku svoga brata vidiš trun a u svom ne vidiš deblo.” Jer je priroda fizičkog oka da gleda prema vani a da bi se razvilo “unutarnje oko” neophodne su tehnike discipliniranja “niskog ja” i one postoje u svim velikim vjerskim tradicijama. Bez “omekšavanja srca” koje podrazumijeva vezu sa neprestalno obnavljanjućom Božanskom milošću neobuzdane strasti neminovno donose mržnju samorazdiranja ili u najboljem slučaju gorčinu koju samo vjera u viši smisao života može preoblikovati. Nikakva racionalna koncepcija ne može dati smisao ljudskom životu ukoliko je “sve ovdje”, ukoliko prije rođenja i poslije smrti nema ništa jer se i takav život svodi na određenu formu životinjskog. Zato su sve teorije morala zasnovane na materijalističkoj zamisli propale, jer razum nije dovoljan. Razum svakog čovjeka upućuje na njegovu vlastitu korist i uspješno razlučuje korisno od nekorisnog ali bez svjetla božanskog Duha u čovjeku princip dobra i zla u čovjeku ostaje neodrživ na djelatan način, niti razum u konačnici može otkriti ono što je za čovjeka dobro a šta nije. Legao sam na krevet umoran, kad sam se vratio.

Rana šetnja bijaše obična, pri samom izlasku, odmah preko mosta sretah Buhu. Pravo ime mu je Ahmet ali je nadimak dobio u ranoj mladosti zbog svoje vižlaste i okretne prirode i od tada ga nosi. Kovrdžave kose i sjajnih, živih očiju, u razdrhljenoj košulji i iznošenim cipelama bio je simbol jednog zaboravljenog svijeta, dalekog i već pokopanog. Skoro osamdeset mu je godina i ima istoriju grada u malom prstu, zato sam volio sjediti s njim slušajući o davnim događajima kojima je on dodavao dozu zdravog humora i čaršijske dokonosti koja je uvijek bezbrižna i zato očaravajuća.

Ahmet je sjedio na smeđoj klupi i odbijao dimove cigare javljajući se prolaznicima nehajnim pokretom ruke koja se lijeno i tromo pokretala i čiji je govor otprilike kazivao: “mogao si i da me ne pozdraviš, ali kad već jesi... evo...”

I pored mojih 45 godina zvao me “mali” što i nije čudno jer se sjećao djetinjstva i mog oca a i djeda mi pamtio dobro.

- Vidiš mali – pokaza prstom na most Buha, - ova će voda teć' i poslije nas, - i odmahnu rukom u znak pozdrava dižući podlakticu okomito u vis, poput zastave. Je li to bilo ljudskoj prolaznosti ili možda uspomenama kojih je zacijelo imao mnogo nisam znao, ali je pokret bio dostojanstveno nemanan i ponosan.

- Bilo bi loše da je drugačije, - gledao sam smokvu pored rijeke, ptica je sletjela pored vode i neodlučno stajala ispitajući kljunom mahovinu ispred pognute glave.

- Svašta sam se nagled'o, svašta – pogleda me neveselo, nezadovoljan i ukočen, otrgnuo je mnoge stvari od zaborava a nema kome da pokloni.

- Iza svakog čovjeka ostane nešto. - rekoh trudeći se da utješim obojicu.

- Jes', moj mali, baš tako – i zapali novu cigaru sa onom što je već dogorjela između požutjelih prstiju te nastavi gledati u vodu vjerovatno tražeći u protoku rijeke nestale ljude i događaje. Nastavih prema centru i nisam siguran da je Ahmet primjetio moj odlazak.

- Ove pustine - čuo sam njegove zadnje riječi dok je lagano odmahivao sijedom glavom kao da povezuje sve samoće ovoga svijeta.

Sjetio sam se Belme. Ljubičice. I sjetio sam se dana kada je tako nazvah. Zrak je bio vruć, avgustovski opor i vreo, sjedili smo za različitim stolovima. Poželio sam reći nešto srdačno, nesvakidašnje, nešto što će biti pečat toplom danu, toplom ljetnjem predvečerju. Sunčeva kugla se jasno vidjela, žuta i cijela, dok je nekoliko ptica mirno sjedilo na crvenim krovovima iznad nas. Prijatna zabluda površnosti je posvuda u toplom zraku, između nas su međe uobičajnog poznanstva i sigurni smo, ona je sigurna, ja od početka želim mnogo više. Zračila je sitnom vedrinom, uvijek novom ali istom, utemeljena je u lagodnoj samoći, bira i odlučuje, sve je u njenim rukama. Suvereno vlada. Tada mi još nije smetalo.

- Ti si moja ljubičica – rekoh, gledajući je pravo u oči. Nasmijala se glasno, nagnuvši glavu prema naprijed, kao da se brani od ljupkog poređenja. Oči su joj bile umilne i plava svjetlost je dobivala sve dublje nijanse kako je sunčeva toplota zamirala. Bila je lijepa i crveno-bijela majica

je davala njenoj pojavi onaj svirepo nježni ton ubojite pustolovnosti i lutanja kojemu svrhu zna samo onaj ko izbjegava morske provalije i oštre grebene. Oči su joj više ljubičaste nego plave, tamne i prodorne, drsko privlačne a tako nježne istovremeno. Pogledom je znala udariti kao bičem, oštro i bezobzirno, plešući svoj ples sa punim čašama. Pravio sam se da ne vidim ono što je bilo jasno, svijet oko nje je okrutan pa je za nju dobrotu slabost. Poštovao sam je.

- Ljubičice moja – rekoh ponovo, smijući se dok je ona prinijela ruku usnama, kao da hoće zaustaviti trenutak nježnosti, učiniti ga samo svojim.

Iznenada u kafanu nahrupiše djeca. Tražili su vode. Ali bučna gomila je bila od početka pod Belminom dirigentskom palicom i djevojčice su poslušno stajale u redu ispred toaleta. Gurale su se prskajući se mokrim ručicama dok je moja Ljubičica zapovjedničkim glasom uspostavljala red, raspoređujući i vraćajući one najbučnije. Poslije je ušla Romkinja sa dugom šarenom haljinom i djetetom u naručju, prosto izronila iz sumraka. Prizor je bio lijep.



V

Iza podneva krenuh prema Kreševcu. Sa lijeve strane je bila buregdžinica, odmah do napuštene mlinice i volim tihi žubor vode što odmara, teška šutnja može biti plodonosna i ako ništa drugo spašava, jer je govor zmijski otrov kojega svako pije onako kako mu odgovara, čak i kada se okus čini prijatnim. Više je mlinica u gradu i sve su napuštene, neke i porušene granatama u proteklom ratu, niko se nije brinuo, niko nije mislio na duše tih napuštenih zdanja što pričaju velike priče u tihom romorenju, točak postojanja je poput mlinskog kamena i bezbrojne kapljice života uranjaju u zajedničku rijeku nakon svakog okretanja. Željela je drugačijeg čovjeka, više od dvadeset godina je prošlo, hladna ali poštena u tome, otvorena u određenosti, ne ustručava se, ostvaruje ono što želi. Razumio sam taj govor i tada ali nisam imao snage da išta promijenim, kasnije i bez želje za ikakvom promjenom, ništa se nije moglo promijeniti. Jer čak i dok sam se viđao s njom, tajno u isprekidanim trenucima koje bih nekako ukrao, otrgnuo ih kao što dijete hitro ubere plod i bježi iz voćnjaka prije nego ga iko vidi, čak i u tim trenucima cilj mi je bio otrgnuće od zaborava, više nego ona. Jer, ona je kao živa osoba izmicala, uzmicala, tako da sam često želio okruglu punoću ravnodušnosti i mir koji ona ne bi mogla pomutiti. Bilo je uzalud. U početku sam odbrojavao sate i minute, njene minute i trenutke u poznatoj skučenosti provincije nadajući se promjeni, nadajući se čudu. Poslije sam shvatio da ona nikada neće napustiti svoje želje i ciljeve, nesposobna je i da hoće, a neće i nema zašto, jer ne voli me, ona ne može voljeti, te tako i ne živi, vegetira. Jer zanos je najveća realnost i grob mašte je mračniji od grobnice u koju odlazi tijelo. Popio sam kafu sa Sanelom i Ernom, imali su čudan odnos nadopunjavanja i srdačne otvorenosti u prijateljstvu koje je bilo još čudnije. Jer je prijateljstvo muškarca i žene, bar na klasičan način, nemoguće. Ali oni su uspijevali sakupiti sve važno, odnekud, poput potrebne

ali maglovite igre u kojoj se štošta zna i prešutjeti, na ovom smo svijetu zatočenici i zatvorenici pa je dobra i lepršava nehajnost koja ne obavezuje. Jer je uzalud ovdje praviti raj, na svijetu propadljivosti i promjene, oba oka zaslijepi svijet ovaj onome ko se strasno zaljubi u njega da bi ga na kraju prevario. Prevara je temeljni zakon materijalnog svijeta i sve međuljudske prevare su smješno male i neznatne u odnosu na prevaru koju činimo sebi samima preko ljubavi ka ovome svijetu. Sve su krađe minorne i beskrajno sitne u odnosu na krađu vlastitog srca ukradenog snagom vlastite duše, zamračenog snagom prohtjeva njenih. A onaj ko krađe od sebe lako će krasti od drugih, onaj ko negira ono najbolje u sebi, kako može poštovati neku vrijednost u drugom čovjeku?

Vratio sam se umoran. Bezobzirnost je svoditi realnost samo na vidljivo, posmatrati je kao predmet želje, mislio sam gledajući "Krematorij". Sliku sam naslikao prije nekoliko godina, ulje na drvetu i prikazivala je spaljivanje leševa u Aušvicu. Mračna slika. Dvije trake sa mlohavim, golim tijelima, idu ka vatri dok dva ložioničara obrijanih glava lopatama ubacuju ugalj u razjapljene čeljusti plamene nemani. Sjetio sam se Gabele, u tom logoru sam proveo pola godine. Sjećam se kada je Međunarodni Komitet Crvenog Križa dotjerao ćebad, zima se opasno približavala i dani su postajali hladniji. Zgrčene figure su se tiskale oko rešetkaste zapreke, dodirujući debeli lanac, zureći u plavokose prilike stranaca u punim kamionima. U tom trenutku bio sam izvan "hangara" sa još jednim čovjekom. Bio je star, bez zuba, sijede neobrijane brade, u plavom šinjelu na pogurenim ramenima, sa osmijehom radosnog užasa jer vidi novo lice. Vozač kamiona, stranac zasigurno ali ne znam koje nacionalnosti mislim da je bio Norvežanin, zbunjeno se osvrtao nastojeći da bude što manje upadljiv. Pogledao je čovjeka pored mene dugim sažaljivim pogledom a onda meni klimnuo glavom. Bijaše tako neobično mučno, ta rascijepljena slika, ta podvojenost što uvijek boli, sažaljenje bez svrhe i smisla, ali iskreno, tek da shvatimo svoj položaj. Znao sam i bez toga gdje sam i znao sam da imam prijatelje. Četvero Hrvata iz Čapljine, od ranije prijatelja, slalo mi je hranu i odjeću u logor. Posebno je pažljiva bila Dominika. Djetinjih, plavih očiju i punačkih usana, kratko ošišana i uvijek vedra, uporno i stalno je doturala hranu i što je još

važnije lijekove. Jedan dječak bi zasigurno umro od upale pluća da ona nije dostavila antibiotike. Sve se ubacivalo tajno, preko stražara koji bi noću ugurali par najlonskih kesa, brzo i neprimjetno, bez riječi. Upravnik logora nije smio znati i stražari su izlagali i sebe, ne previše ali ipak, vremena su teška i može se svakoga proglasiti izdajnikom svog naroda, fraza za koju se nema odbrane, žig koji se udara svakome ko odstupi i za milimetar od zacrtanog cilja, izuzetka nema. Legao sam na krevet. Pogled mi je lutao neko vrijeme i zaustavio se na drugoj slici. "Džek Trbosjek napušta mjesto zločina", takođe ulje na drvetu.

Krv na tijelu žrtve tek vidljiva, naga žena, bez glave, tamna prilika se udaljava, sa nožem u ruci dok dvije glave prostitutki bojažljivo izviruju. Mjesec je ogroman, okrugao i taman. Sve misli, svi osjećaji bojažljivo proviruju kroz tamu, kao zgrčeni vojnici, pokisnuli i sklonjeni u tamu vlažne povučенosti, ništa što bi prelazilo tešku kapiju usana. Sve na slici bijaše beznađно i tako surovo. Sjetio sam se Julije. To joj nije pravo ime ali tako sam je zvao. Romeo je bio horoskopski Bik a Julija Škorpіja, govorio bih šaleći se sa ironičnim osmјehom apsurdа uperenog na samoga sebe, bolna, naivnost koja ponekad u svemu vidi ljepotu. Ljudi to rasipanje često vide kao atak na vlastitu ličnost, čak i kada ih se ne tiče. Često i nije plemenita ta namjera upijanja ljepote, uznemirava i opterećuje, jer živ čovjek ne može biti fenomen, osjeća se iskorištenim. Julija je bila izrazito lijepa, vitka i odmјereno otmena, crnokosa, djetinjeg načina govora koji je neobično otezao slogove, razvlačio ih kao u kakvoj neobičnoj bajci, nevino i čedno. Romeo je zacјelo bio i mlađi i ljepši od mene, možda toliko koliko su moje usputne šale s Julijom bile daleko od realnosti. Ali bila mi je draga i dok bih jeo neoguljeno voće pred Čuprijskim radnjama volio sam je gledati kako prolazi zamišljena, čvrstog i odlučnog koraka, gipka, u nekoj ćutljivoj zanesenosti kojoj je samo ona znala cilj. Pogled mi pade na treću sliku u mojoj sobi. "Minotaur se približava žrtvi". Zastrašujuća slika po mnogima, čak je bilo slučajeva kada su moji gosti okretali glavu pred užasnim prizorom pitajući se o motivu tog strašnog lika. Minotaur je bio u poluodskočnom položaju, kao da je iznenađen i uhvaćen na dijelu i gleda kako da odstupi. Vezana djevojka je ispred njega, naga, uzdignutih grudi, krvavog, gotovo raspadnutog lica

od bolnog užasa. Minotaurova čeljust je krvava, krv je kapala sa razjapljenih usta, slivala se na pod. Lijevo su bile duge stepenice labirinta, jasne i čvrste iako je cijeli prostor zamagljen. Silina prigušenih osjećaja odavala je umor i iscrpljenost kod oboje, i bikova glava i lice djevojke su izbolicheni iako se kod Minotaura nejasno naslućuje blago spokojstvo zaborava, žrtva je tek jedna od mnogih.

Razgledah plafon. Kasno je da izlazim van, pomislih nejasno. Ljetnje večeri su tako prijatne i razloga za izlazak je mnogo, dovoljan je čak i samo jedan kao što je dovoljno da ih sve zanemariš. Adela je bila odličan voditelj i divno je pjevala. Vedrih očiju koje su se neobično smijale ona je uspijevala sakupiti sve trenutke u jednu cjelinu, sve treptaje iznad radoznalih dječijih glava, sve ptice, mašte. Možda bih i izašao da sam znao da Adela vodi večerašnju predstavu ali kako nisam bio siguran ostadoh ležati u krevetu. Zatvorih oči, nastojeći da bolje osluhnem šumove koji su dolazili kroz otvoreni prozor, topla ljetna noć i čuje se pjesma zrikavaca i topli dječiji smijeh, sluh napušta čovjeka prvi u času smrti, još vidi a ne čuje, prije nego duša bude zarobljena. Najednom, u polumraku vidjeh neku drvenu klupu smeđe boje, staru i trošnu, iskrivljenu od dugog vremena na otvorenom, uništenu mijenama vremena. Okolo je bilo predivno zelenilo a ispred klupe rijeka, zelenkasta i jako sporog toka, mali potočić prepun mulja i malih žućkastih lokvanja.

Preko puta se prostirala raskošna vila od bijelog mermera, mala ali skladno građena, vrt je bio prepun cvijeća što se prelijevalo u raznim bojama. Bazen je bio pun vode a trava tek pokošena i otmeni travnjak je odisao nekim posebnim značajem, posvuda su se tiskale uspomene i vrela sjećanja, neko je vodio računa o svakoj travki i svaka je podsjećala. Kuća je bila obojena u bijelo sa velikim prozorima i debele zavjese su tek vidljivo lepršale na vjetru. Sa ogromnog balkona moglo se vidjeti cijelo područje, dvije pletene stolice, mali stočić i netaknut pribor za čaj padali su u oči. Para se pušila iz čajnika i u tankim kolutovima se dizala, samoća bijaše cijela i netaknuta. Vrata na kući bila su ogromna, sa bogato ukrašenim ručkama, a ispred su se obarale bijele stepenice, velike i uglačane i svojim sjajem su plašile, štit za sve nepozvane, tako karakterističan bogatim ljudima kojima luksuz čes-

to, čak i nesvjesno služi za odvrćanje. Iznenada, vrata se bešumno otvoriše i van izađe neki potpuno nepoznat par. Muškarac je bio obučen u tamno, neprozirno odijelo sa tamnocrvenom kravatom boje trule višnje na sivoj, urednoj košulji. Bio je to čovjek od otprilike 27 godina, visok, smeđ, prodornog melanholičnog pogleda koji se gubio negdje u daljini, vjerovatno nejasnoj i njemu samom. Oči su bile smeđe ali nekako blijede i gledale su ravnodušno ali ukočeno ispitivački, tajanstveno, brzo, kao da hoće sve obuhvatiti jednim pogledom, nestrpljivo brzo i prodorno. Obrve iznad očiju bile su guste i gotovo sastavljene, sa nečim neobavezujuće naređivačkim u izraženim lukovima. Oko očiju su se isticali ljubičastoplavi podočnjaci, ogromni, kao kolutovi na mirnom licu. Visoko čelo bilo je blijedo sa snažno izraženom okomitom venom, jakih ispupčenja na uglovima, tako karakterističnim za darovite ljude. Ispod pravilnog nosa nazirale su se senzibilne usne, modre i lijepe, gotovo kao u djeteta. I ruke i noge imale su neku čudnu tromost i lijeno odlaganje u pokretima, iz čitave pojave je izbijala gomila čudnih osjećanja i zbivanja, sve pomješano, spleteno i satkano kao u nekoj preozbiljno shvaćenoj igri.

Iz njega je plavila plima intuicije, izvirala je iz čudnog mrtvila nepokretnosti, sva u talasima što su udarali o hridi britkog razuma, ukrštalo se štošta u tom čovjeku naizgled bez vidljivog razloga, bez stvarnog uzroka sa nekom unutarnjom logikom koja je izgleda izmicala svemu. Objašnjavajući nešto ženi pored sebe on najednom mahnu rukom i ja obratih pažnju na taj pokret. Ruka je bila nježna, tankih, blijedih prstiju koji su putovali u laganoj kretnji što je uskrsla iz lijene nepomičnosti, samo je mahnuo ali odmah zapazih izražajnu sigurnost kreativca koja je uvijek vidljiva kod ljudi snažne imaginacije. Žena pored njega bila je obučena u bijelu haljinu, bosa i sa ljubičastom mašnom u kosi, nisam joj mogao dobro vidjeti lice, djelovala je nestvarno i zamišljeno. Kasnije primjetih da je u lijevoj ruci držala dva cvijeta, nešto poput maslačka. Gledala je u travu lagano se okrećući oko sebe, kao da izvodi neku baletsku igru, smiješila se nervozno i upitno, kao da nešto iščekuje. U međuvremenu, muškarac izvadi pištolj iz lijevog džepa sakoa, veliki Američki kolt srebrne boje i polako podižući svoju desnu ruku, gotovo svečano, nasloni cijev glatkog čelika na slijepočnicu. Okrugli

kraj pritisnu žućkastu kožu snažno kao da hoće da je probije samim dodirom. Pogled mu je bio savršeno miran, bez straha ili žaljenja, nikakva sjenka tuge ili posljednjeg sjećanja nije se mogla vidjeti na mirnom licu.

Izgledao je kao da se raduje završetku mučnog putovanja, kraj je tu, naizad, ishod je tu, iza travnate livade, na surom horizontu. Napokon. Bio je samo nešto blijedi nego maloprije ali je čvrsti profil čelične brade ostao isti, snažan i usmjeren pravo. Baš kao i položaj nogu, pobjednički čvrstih stopala tek neznatno razmaknutih kao ukopanih u zemlju. Lijeva ruka je bila mirno oborena uz tijelo, dlan i prsti su nehajno doticali bedro bez pokreta mržnje ili prezira spram vanjskog svijeta, prezira koji je uvijek vidljiv jer je posljednji i ne može pronaći razloge da se skrije.

Ništa u pogledu nije svjetlucalo, nikakva vatra ili žar sjete, nikakva mržnja ili opaka žalost koja može da se javi uvijek kada sve izmiče, ništa. Gledao je nepokretno poput životinje. Posmatrajući ga tako uspravljenog, spremnog na uništenje a neuništivog osjetih da mi je čelo orošeno znojem. Dlanovi su bili vlažni a srce otpoče da lupa jako, kao da se sve to meni događa. Uzalud sam pokušavao da pronađem razloge na njegovom mirnom licu, tražeći bit uzroka u nepokretnim očima, nadajući se posljednjem sjećanju u raširenim zjenicama koje može otkriti sve. Ali ništa se nije dešavalo i shvativh da sam umiješan, upleten sam u ovo samoubistvo i ako se desi neću ostati čist, ovo je i moje djelo. Najednom, tišinom se prolomi stravičan pucanj.

Čovjek pade odmah kao pokošen a krv poprska odjeću i nekoliko kapi pade na vlati pokošene trave, rasuše se po sitnim zelenim stabljikama. Gusta i topla, lila je iz velike rupe na sljepočnici i dvije kapi ostadoše na izbezumljenom licu žene koja je to gledala. Ona vrisnu iz sve snage i rukama se uhvati za glavu. Krv je tekla iz mrtvog tijela, pogled mu je bio isti kao i za života, nepokretno ravnodušan i nepromijenjen, kao da je zaspao otvorenih očiju. Žena se naglo okrenu prema meni ali na njenom licu nije više bilo uplakanog izraza bezumne tuge, smiješila se ljupko i pobjednički vrteći oko prstiju svjetove maslačaka.

- Čekam Ficdžeralda, - reče mi zagonetno, namignuvši lijevim okom,

sva sretna, vesela. I kada počeh da se čudim strašnoj promjeni njenog raspoloženja lice počeh da joj se strahovito mijenja. Koža postade smeđa i sasušena, pripijena uz lice i gotovo raspadnuta na obrazima. Komadi mesa počeh da otpadaju sa cijelog lica, lagano, po nekom čudnom redoslijedu, tako da se ukazaše ogoljene vilice, bijelih zuba, pravilnih i zdravih, a lobanja postade vidljiva jer su komadi guste kose brzo padali s glave, kao jesenje lišće i spuštali se na meko tlo. Oba oka ispadoše i padoše u travu jednom trenu. Siva sluz pomiješana sa bjeloočnicama razli se i zakači za tamne stabljike ispred žene koja je i dalje stajala. Stavih ruku na oči da ne gledam taj užasni prizor. Ustuknuh jedan korak kad osjetih da me nešto teško pokriva svom težinom, tonuo sam u nekakav mrak. Udarih rukom u nešto... probudih se naglo, samo je desna ruka virila ispod pokrivača, bio sam prekriven sivim ćebetom. Vani je padala kiša i sitne kapi su se jasno čule u noći, udahnuh duboko. Strašan san, bilo bi bolje da sam izašao čak i ako nije Adela. I nedovršen, jer svaki je takav, iznenađujući i savršeno ozbiljan čak i kada izgleda smještan. "Ljudi spavaju a kada umru probude se" - prenešeno je u tradiciji. San u budnom stanju je i gori i teži, u njemu razum prihvata čulne utiske kao realnost, smrtni san nemarnosti prema vlastitom srcu, prema svojoj usredištenosti kosmičkoj. Također je rečeno da će čovjek biti proživljen u onom stanju u kojem je umro.

Nešto slično kaže i Sai Baba: "Slušajući neke od priča iz Purana, mogli biste reći da je sasvim dovoljno ako se sjetite imena Božjeg u onom posljednjem, predsmrtnom času. Ali teško je sjetiti se tog imena na kraju ako ga godinama niste spominjali. U nabujavanju čuvstava i misli koje će vas preplaviti u posljednjem času, ime Božje će se utopiti, ako odsad pa nadalje ne naučite da ga dozovete u vrh svijesti kad god poželite".

Jako je važno stanje u kojemu čovjek napušta tijelo, skrivene težnje srca progovore svom težinom, jasne i nedvosmislene, čovjek se neumitno pretvara u predmet svoje ljubavi jer duša nosi sa sobom smisao i opredmećenje svog najdubljeg prijanjanja. Eto zašto je Imam Ali rekao: "Nema nijednog živog bića vjerujućeg a da u konačnici neće u sebi pronaći ljubav prema nama", a što je zbiljsko savršenstvo unutar svakog bića kao njegov potencijal, a ljubav je pogonska snaga i cilj istovremeno te potrage. To klонуće

postoji u svakom čovjeku, njegova težnja da se vrati Izvoru svome. Svaka je vjera dobra samo ako se istinski primjenjuje, čovječanstvo će zacijelo skončati u *religiji ljubavi* koja će objединiti sva učenja.

Usljed gubitka spiritualne virilnosti i izvornih duhovnih učenja ljudi se danas općenito osjećaju nevoljeni, uzaludni i stalno su zabrinuti, izmučeni brigama. A Isus je rekao: "Stoga vam kažem ne budite zabrinuti za život, šta ćete jesti, ni za tijelo, u šta ćete se odjenuti. Jer je život više od hrane i tijelo od odjeće. Promotrite gavrane; ne siju, ne žanju, nemaju spremišta ni žitarice, a Bog ih ipak hrani. A koliko ste vi vrijedniji od ptica? Ko od vas zabrinutošću može produljiti dob svoju i za jedan lakat? Kad ne možete dakle ni ono najmanje, zašto ste onda zabrinuti za ono ostalo?"

Noć bijaše duboko odmakla i trebalo je da odlučim hoću li spavati u odjeći ili obući pidžamu. Belma. Ljubičica. Dok je hodala poput kraljice zaboravljenog kraljevstva plešući sa punim čašama pratio sam grozničavo svaku promjenu na njoj, tanano opako, nježne su odviše strune na svakoj harfi što odvodi u nepovrat, nema većeg užasa od ljepote i baš zato je cijeli svijet užasan. Jer sve je lijepo, u Božanskoj Kreaciji nema slučajnosti, kako bi onda moglo nešto postojati ružno u Njegovom stvaranju?

Svaki je korak Belmin odjekivao u meni dok sam sjedio za stolom pored vrata, moj sto, ulazim s naporom, ali imam cilj i zato me samo tanko staklo odvaja od šarenila ulica i meteža koji je ionako moj jer je svačiji. Mogao sam gledati sebe u prozirnosti što je odvajala od vanjskog svijeta, veliko ogledalo sjenki, uvijek je tu kada motrimo sebe u drugom čovjeku i oslušujemo odziv. Dugo sam dolazio, mjesecima, i dugo je trebalo da se uhvatim za stablo pritajenog, sada ogoljelog besmisla, desilo se najednom mada je dozrijevalo dugo. Zazvonilo je zvono, čulo se, kao na dan sahrane, moje zvono što se sručilo zaglušujućom bukom, zvonilo je sa svih tornjeva u meni i potmula tutnjava gvozdenih nemani je razbistrila misao. Odjednom, u mraku samoiščekivanja, sudarile su se glatko i nježno limene glave zaljubljenih zvona, u čudu sam pogledao nepoznata lica. I otišao. Udahnuo sam svjež zrak na ulici, neko dijete je nosilo ljubičice na drugoj strani ulice, proljetno jutro djetinjstva, uvijek kada nekome zastane drugome otpočne i rosno cvijeće sjetnog rumenila, rumenila stidljivog i punog očekivanja,

ono je uvijek nekome prvo. A nekome posljednje. Dolazio sam i kasnije, ponekad, ali sve je bilo drugačije.

Ležao sam i dalje na krevetu, hladan, neuznemiren sjećanjima što su izranjala iako je bilo nešto onespokojavajuće u tmurnim slikama što su se imjenjivale, ipak, daleko od patnje. Okrenuh se na desnu stranu. Ponoć je odavno prošla i potmuli koraci zakašnjelih prolaznika bi ponekad poremetili tišinu, čuo se povremeno glasan smijeh. Nisam imao potrebu da pomjerim i jedan dio tijela, ljeto je ali sam ipak pokriven do vrata, navikao sam tako i uzalud je da sada pokušavam drugačije.

Najednom mi se učini da pored prozora vidim neke sjenke. Ljudi su se okupljali, nešto važno se događa i gomila je postajala sve veća. U sredini tog neobičnog skupa jedan čovjek je nešto vatreno govorio ostalima stalno mašući rukama. Imao je riđu kosu i crvenkastu, nešto tamniju bradu a pogled mu je bio oštar i zakrivljen, prodoran i luđački svjetlucav. Zakrivljena polukružnica oka bila je poput sablje koja udara, od njegovog pogleda ostali su se sklanjali. Bio je to čovjek u kasnim tridesetim ali je izgledao znatno starije, očito je da su duševne bure ostavile zloslutan trag na njegovu licu, pečat bola bio je neizbrisiv, žig prokletstva. Koža je bila pepeljastosiva i preplanula a duboke bore na čelu bile su usječene poput kanala i na čudan način su se sudarale i preplitale na gruboj koži. Lice je bilo kao zategnuto, opaljeno i jako crveno, vjerovatno zbog dugog boravka u prirodi a brada malo podsječena i neuredna. Odijelo je bilo prljavo i neuredno a ruke nezgrapne, hrapavih i kvrgavih šaka koje su ličile na kandže. Njegov svjetlucavi pogled, pun neke zažarene vatre, stalno se mijenjao od potpuno pomirljivog i potištenog do odsječno prijetećeg odajući katkada potpuno bezumlje. U očima se mogao vidjeti ogroman strah koji je nekako svladavao izljevima srdžbe koji su bljeskali i snažnim gestikulacijama raširenih ruku koje su letjele poput ptica, čudno, izražajno i sa puno bola. Njegove raširene čvornate ruke su letjele kao da rastjeruju opasne neprijatelje, bio je to posljednji grč samonerazumijevanja, prije nego se suri jastrebovi duše ustreme na ono što je preostalo od toplog, prinudnog osjećaja. Grabljivice bi povremeno nestajale i gubile trag u sumornim maglama izmučenog duha i onda se ponovo pohlepno vraćale, bijahu to neusaglašeni i rastrzani pokreti

teškog očajja koji je riješen na sve, odluka je pala, možda davno i sve se samo odvija. Čim mene ugleda odmah napusti gomilu i priđe mi. Tek tada vidjeh da sam u pidžami i crnim, kućnim papučama. Vidjeh i da je pod nepokriven, bijeli pokockani mermer isprolivan vinom i slikarskim bojama podsjećao je na uprljano dječije lice, čisto i umiveno a onda naglo zaprljano nečijom lošom namjerom.

- Demon je u mojoj duši, - reče mi a oči mu se još zacrveniše i dobiše taman i tvrd sjaj potpunog očajanja. Bio je potpuno ukočen i osjetih hladnu jezu smrti kako struji iz njega, približava se, nadolazi. Izrekao je to kao da govori priznanje na nekoj ratnoj svečanosti ili sudu nošen mukom pretrpljene borbe a tada se vijenci i svečarske ruže poštovanja vide i tamo gdje ne postoje. Prikrivao je dostojanstveni značaj izrečenog i kada utihnu mrtvo slovo na usnama i odjek se smiri nastade mučna tišina. Najednom, on krenu i dade mi znak rukom da ga slijedim, zavjernički i zlokobno kao da i nemam drugog izbora. Išli smo nekom predivnom poljanom, trava je bila svježja i okupana rosom a nježne glave crvenih makova su iznicale na svakom koraku. Oštar miris pokošenog sijena se razli cijelom dolinom, išli smo šutke. Zaustavimo se na jednom proplanku, čistom i zaravnjenom, tu su bila izgrađena vješala. Bijahu vrlo vješto sagrađena, od kvalitetnog smeđeg drveta, sa malim stepenicama i platformom koja je bila besprijeekorno čista, sa četvrtastim otvorom za propadanje tijela kada ručica bude povučena. Na vjetru se lagano njihao usukan bijeli konopac, omča je izgledala prelijepo, ritmički se njihala lijevo-desno poput vještog plesača koji je zadivljen posljednjim balom toliko da mu ne vidi kraj. Kad stigismo u podnožje vješala omča se zaustavi i obujmi žutu loptu punog mjeseca u svoj zagrljaj i oni postadoše jedno. Iako je bio dan mjesec je svjetlio kao u najmračnijoj noći, izgledalo je kao da je mjesečev tamni krug usječen u bijelo užje, stegnut, uhvaćen u zamku nečije posljednje noći čiji je dan nepovratno istekao. Učini mi se da je mjesec sputan, vezan i da jeca, plače kao malo dijete u mrtvilu usukanog konopca. Zavlada mrtva tišina, ona tegobna tišina koja je uvijek prisutna na samrtnom času jer tako slavi život, boji se svakog uzvika, svakog uzdaha dok srce još otkucava u zlatnom snu varke. U među-

vremenu ridokosi se pope na vješala, bez imalo dvoumljenja ili nelagode, u očima najednom nestade svaki strah. Lice dobi pobjednički izraz mada se moglo uočiti da je čelo hladno i vlažno. Sa obje ruke uze omču i preko glave je nataknu na vrat, držeći uže lijevom rukom desnom popravi omču i potpuno je navuče tako da vratne žile nabreknuše od naglog stezanja. U tom trenutku opazih da iza vješala stoji crni konj. Bio je potpuno crn, neosedlan i bez ičega na sebi, rasni pastuh, nisam mogao dokučiti zašto je tu i koja je svrha toga, ko ga je doveo i zašto. Konj je stajao potpuno mirno, velikih, tužnih očiju, bjeloočnice su bile čiste i odsutne, kao da zna šta se događa, učestvuje, svjedok je smaknuća. Ponovo pogledah ridokosog. Brižljivo zategnuta omča bila je malo olabavljena, učini mi se kao zmija, otrovnica njegove dublje jave, kao zaboravljena kobra što je namah podigla glavu i izvija se u velikom zamahu. Ni sam ne znajući kako i zašto, pridoh vješalima i povukoh ručicu iz sve snage. Tlo pod nogama čovjeka se začas izgubi, tijelo se stade užasno trzati, pogled se pomuti a ruke se stadoše grčevito stezati lomeći jedna drugu, bolno isprepletene u samrtnom grču. Nokti se zarinuše u ispucalu kožu, crni i dugi, napukli i neodnjegovani, činilo mi se kao da je kolska ruda od debelih konjskih kola pala u mokru, ružičastu zemlju i oboje su uzaludni borci unaprijed izgubljene borbe. Ti nokti su bili samoubice bez štita i zadnje utjehe sa isukanim crnim kopljama, osuđeni da budu izbodeni, da unište jedni druge. Ramena se naglo stegnuše usljed pucanja pršljenova, uvukoše se prema unutra, izdužena i drhtava a mišići stomaka zaustaviše sve kretnje. Noge su mlatarale jedna o drugu, jasno se čuo panični, potmuli klepet dubokih seljačkih čizama, njihova borba i međusobni udarci dok su uzalud tražile oslonac i dodir, propadajući u crni mrak smrti. Borile su se u zraku dotičući ponekad hrapave zidove otvora koji je progutao tijelo, tek nekoliko uzaludnih ogrebotina koje su ostavile komadiće sasušenog blata na platformi, dva ili tri potmula udarca, dvije ili tri godine, decenije, život. Čitav život u nekoliko udaraca čizmama, u blatnjavoj mučnoj ogrebotini, dva otupjela zvuka, dva uzaludna znaka, dva trena prije konačnog smiraja. Jezik je bio isplažen i pregrizen i veći dio je bio oboren preko donje usne a tamna, svježa krv je kapala niz bradu i slijevala se niz sivu, radničku košulju. Sve kretnje utihnuše, tijelo se smiri,

bio je mrtav. Pogled mu je bio prazan i ukočen, bezizražajan ali i mrtav je odavao neku suludost. Najednom, konj koji je do tada bio potpuno miran približi se, napravi par koraka i potpuno ljudskim glasom reče:

- Van Gog je mrtav. - Prenerazih se, gledajući u čudu. Konjske kopite se pokrenuše, tapkao je u mjestu kao da želi nešto da mi pokaže. Sagnuh se i u prašini napipah nešto, bila je to knjiga. Obrisah prašinu s nje. *Veliki Gatsby* od Ficdžeralda u kožnom povezu, malog formata. Kada otkrih naslov primjetih da je konj otvorio usta i da između velikih, žutih zuba teče krv. Ovo je ona ista, Van Gogova... moram biti oprezan, sinu mi. Glava životinje počeo nemirno da se trza (začudo, bio je potpuno miran) a oči postadoše tamne i krvave... Njegove su – prošaputah za sebe. Oči su bile sve više crvene, kao upaljene, a njuška sva umrljana krvlju, razjapljena, i oči i zubi su bili krvavi, sve je bilo krvavo ludilo i ludilo krvi, samo je tuga i dalje ostala u krvavim konjskim očima, šute, prate, čekaju. Zaželjeh da pobjegnem od tog strašnog prizora, ali se sapletoh i padoh. Sve se naglo zamračilo i počeo osjećati čudnu hladnoću u čitavom tijelu. Najednom otvorih oči... san... čebe je skliznulo sa kreveta, ležao sam skupljenih nogu osjećajući hladnoću i jezu u čitavom tijelu. San. Drugi težak san ove noći. Odahnuh zahvalno.

VI

- Nisi se puno promijenila - gledao sam Anu dok smo šetali gradom. Sada živi u Beogradu i dođe povremeno. Kovrdžave, plave kose, uvijek nasmiješena, dobro je svirala klarinet nekada davno. Prisjećali smo se gimnazijskih dana sa vatrenim nagovještajima negdje u dnu srca (to bilo sretno vrijeme). Bila je drugačija, inteligentno prodorna ali obazriva, volio sam slušati je dok govori. Na kraju je zaključila da sam ja u gimnaziji bio “napredan”, nekako ispred vremena, kako se izrazila. Smijali smo se. Povjerio sam joj jednu ljubavnu tajnu. Nisam htio ali je tako ispalo, neodređeno se smiješila ne odobravajući, što me je još više tjeralo da pričam bez ikakvog reda i svrhe. Mahnula mi je rukom odlazeći, gest je bio srdačan, živi sama a usamljenici su uvijek srdačni i rijetko kada dvolični.

Sjeo sam na stepenište nekadašnjeg spomenika borcima iz Drugog svjetskog rata. Partizanska bista je davno porušena, ali ljudi još sjede, iako manje nego prije rata. Sjetio sam se daavnog predvečerja pored rijeke, kada je rumenilo zalazećeg sunca obasjalo Malisino tijelo, gorjelo je nebo tog daavnog dana, dana velikog samozaborava i sjete, na toplim žitnim poljima, zrake bijahu blijede ali tople i tragovi zlatne svjetlosti ostadoše na izražajnom licu. Kasnije sam pisao o tome ali se nisam trebao zaustaviti, ništa nisam trebao pokušavati, moglo se samo proći. I moralo. Šantić je samo vidio Eminu, Verdi Aidu isto tako, negdje u Egiptu, i nastala su djela ali su oni produžili dalje, možda da ne povrijede sliku, da je ne zaprljaju konkretnim očekivanjima, ona su uvijek prljava ukoliko se mir slike gubi i ako cjelina doživljava trpi pritisnuta realnim zahtjevima. Naročito ako su neostvarivi. Jer želja ograničava svaku viziju i prisiljava je kao što je avion pokvareni u zraku prisiljen na slijetanje, svaka se slika željom spušta, gubi na širini i steže se, sažimanje u konkretno je uvijek na račun cjeline. Ali bez konkretnog nema cjeline življenja.

Ptica je samo u zraku slobodna i cijelo nebo je domovina njena dok je svako zrno u kljunu moguća zamka, jer odmora nema za raširena krila, početak leta je i njegov kraj. Jer tek se na kraju vraćamo svim počecima i upravo zato predaja kaže: “Želja je ključ teškoće i sredstvo umora”. - Preneseno je od Alije.

Ako ne želiš, nemaš teškoća, što više želiš teškoće su veće. I nije potreba ono što baca u probleme, obično je to pohlepa. Zato je od istog čovjeka preneseno: “Čuvajte se nečasne osobe kada se zasiti i časne kada ogladni”. Nečastan čovjek je opasan kada je sit, svi su najteži zločini proteklog rata izvršeni punog stomaka, ubice nisu bile gladne. Uzalud je pronalaziti razloge izvan sebe, sami smo kovači svoje sreće ili nesreće i posljedica nam se vraća. Božanska dobrota je u postojanju svake stvari, u svemu živom. Zlo pak Bog dopušta ali ga ne voli. Ukoliko promijenimo sebe (a to je jedino što možemo) mijenja se i svijet cijeli. Jalov je svaki pokušaj izvanjskog otpora zlu, ne u smislu da se zlu ne treba oduprijeti već u smislu da ga se ne može izvanjski iskorijeniti. Zato je Isus rekao: “Ko te udari po desnom obrazu, okreni mu i lijevi”. Ne radi se o bukvalnom okretanju koje bi tolerisalo zlo na način odobravanja već o prihvatanju činjenice da je zlo izvana neiskorjenjivo.

U međuvremenu, prođe Zlatan. Studirali smo skupa i dobro se poznavali. Sada čuva ovce u Bosanskim planinama i našao se u tome. Ambiciozni malograđani u tome vide “spuštanje ispod nivoa” dok se radi upravo o suprotnom, mogućnost bar nekog ljudskog nivoa na svježem brdskom zraku, kakve – takve prividnosti spontanog života u zdravom okruženju.

Ali, socijalna adaptibilnost je u ovom vremenu “dignuta” na nivo vučje prilagodljivosti gdje je grabljenje svake vrste i ludilo statusa osnova mjerila ljudske ličnosti. Nije šala, završen fakultet, čovjek obrazovan, a čobanin. A svi Božji Poslanici su bili pastiri i svi najumniji ljudi su svojom rukom obavljali neophodne poslove, baš kao što svaka veličina nalazi u svemu ono najviše. Kada su Isusu prebacili da se druži sa neuglednim ljudima, sa grešnicima, on ih je upitao kome je potreban ljekar, zdravom ili bolesnom?! I zbilja, umjesto da dobaci konopac utopljeniku i izvuče ga na obalu, opšti prezir proistekao iz površnog poznavanja vjere, gura onoga koji se utapa u

zabludi još dublje, praveći time goreg čovjeka. No, to je već druga tema. Osvrnuh se oko sebe. Nekoliko ptica je preletjelo iznad kioska, desno od mene, toplina već prilična i djeca sa gumenim šlaufima za kupanje su prolazila smijući se, neka od njih su jela sladolede.

Nedostajala mi je Snježana, ne viđam je već neko vrijeme, čuo sam da je otišla iz grada i našla posao negdje drugo. Bila je pametna djevojka, sa nečim srdačno neposrednim što je plijenilo pažnju, oduvijek sam volio ljude koji ne lažu i nisu izvještačeni, s njima je lakše jer ne moraš ništa da analiziraš niti da se udubljuješ u ono što kasnije često ispada tako ograničeno i priglupo. Sjetio sam se mladosti, više od dvadeset godina je prošlo. Željela je drugačijeg čovjeka. I imala ga je, još je pored nje. Bio je realnost i tada, u svijetu blage podrugljivosti i promašene koketarije i morao sam to znati i tada, od početka je dala prednost njemu. Kasnije je navukla na sebe odoru tihog bola, vjeruje da je nesretna i plašt joj dobro stoji, jer uvjeriti sebe u tragično prekinutu ljubav i prekid izazvan zlobom drugih ljudi, zar to nije divna utjeha u dokonim provincijskim noćima. Izgledao sam joj dalek i romantičan, nedokučiv kako je često govorila, smiješno koliko i žalosno. Ali je bar bila poštena prema meni na jedan način, prednost je dana njemu od početka a ja sam tajno mogao imati određeno mjesto i prihvatio sam ono što mnogo ko ne bi, nisam imao snage, bio sam odviše slab.

Vratio sam se u stan. Na mobitelu je bila poruka od Zelenooke. Zvao sam je tako po nježnim zelenim očima, pune su toplih sjenki i nekog osobitog razumijevanja kojim je obuhvatala stvari i ljude, nikog ne osuđujući i nikog ne odbacujući.

Bila je mirna i pitoma, uvijek manje govoreći od onog što zna, naizgled djetinjasta ali prodorna i neusiljena. Uradio sam portret Zelenooke, još davno. To se desilo u hipu u jednom dahu i sve je bilo gotovo. Ulje na drvetu. Imala je sitan, čudnovat osmeh i znala se zakikotati poput djeteta, ali otmeno i odmjereno, sa ukusom koji je ostavljao utisak.

Pogledah slike na zidu, lijevo od mene. Sve tri su bile vezane za Van Goga. U donjem desnom uglu je bila slika "Van Gog odsjeca uho". Pozadina je bila tamna, u desnoj ruci držao je kist, nemarno i upitno pritisnut palcem kao da se dvoumi oko svoje profesije i sumnja u svoj talent. Čaša gorčine

se očitno davno prepunila i on osluškuje njeno pucanje, komadi prljavog kristala su oko nogu, davno je prepunjeno i čaša je davno pukla i trajanje je tek pukotinu dovršilo. Lijeva ruka je držala nož u zamah, odozgo, sjekao je uho kao da srpom kosi travu i odstranjuje nepotrebni korov. Gusti mlaz krvi se slijevao od uha i padao na smeđu košulju koja je imala nešto klovnovsko. U potpuno mirnom pogledu tinjao je tek vidljiv oganj odbačenosti a hladna odlučnost lica ukazivala je na poremećenost koja se ipak ne može prikriti. U lijevom uglu slika je bila oštećena dubokom ogrebotinom i krzmao sam se oko toga da to popravim ali sam vremenom zaboravio. Kao da ga je odsjecanje uha odvelo negdje, na tiho brdo samotne predstave o samom sebi koja je uvijek ludilo ako nema uporišta i tek jedna misao ako se stalno raspliće i dopunjuje može da bude pogubna. Tek jedna misao može biti potpuna propast ako je sva u strepnji i osluškivanju jer tad ona samo čeka slučajni povod, slučajnog čovjeka, slučajnu priliku da uništi sebe i drugog ne obrazrjevši prepoznavanje.

Jer ljubav mora da bude davanje bez traženja a uzimanje ljubavi strepnja sa zahvalnošću. Slika iznad je prikazivala bolnicu za umobolne u Sent-Remiju, u kojoj je Van Gog boravio. Zvala se "Zaboravljeni Raj". Stara bolnica sva porušena i zapuštena, vrata i prozori su namjerno nevješto odrađeni, nerazmjerno, djetinje, užasno. Gusta crna korov i izobličena stabla priječila su put oronulim zgradama, bodljikava žica iza toga i nešto nalik na uzoranu zemlju. Sve pusto i napušteno. Nebo sivo i zlokobno. Oba dimnjaka su se pušila dajući stravičan ton cijeloj slici koja je odavala beskrajnu usamljenost i kao da su sablasti i sjenke isplele svoje čežnje, dovinuli ih do čađavih otvora. Jedino što je podsjećalo na život bili su zeleni borovi u lijevom uglu slike, zaboravljeni, kao zalutali iz jednog drugog svijeta. Neki ljudi bi morali najprije shvatiti da je sebe nemoguće dati ako samo uzimamo, mnogi neće ništa da prime jer nisu spremni davati. Skrenuh pogled na treću sliku, posljednju u toj cjelini koja je ujedno bila i najveća. Zvala se "Sreća u ludnici". Prikazivala je Van Goga u luđačkoj košulji, vezanih ruku, stajao je, tajanstven ali otvoren, pomiren sa samim sobom. Kao da se u njemu sve razvilo i dalo plodove i svi sada probaju, kušaju i domišljaju ukus, ono što uvijek dolazi naknadno kao zakašnjela pamet, kada se začinje ne znamo

ništa. Okolo mnoštvo bolesnika, svi u prugastim plavo-sivim haljinama koje su više podsjećale na zatvoreničke nego na bolesničke. Svako od njih je na poseban način bio zauzet sobom, bez ikakve potrebe da drugog obezvrijedi ili poremeti, nikakve definicije i određenja nisu važila za ta srećna lica, posvuda se vidjela sreća. Sreća autonomnog, snažnog života, života individue, ti ljudi su bili bolesni ali su bili ličnosti.

Osjećanja su im bila mutna a koraci nesigurni ali je sve odisalo otmenom ljepotom dokolice koja tako uspješno odmišlja i domišlja i nalazi rješenja. Pod bolnice sav u jarkoj, žutoj boji i veliki, gotovo fantastični luk iznad glava kao da je bio njihova sretna potkova. Jedna žena bila je gotovo naga, druga se prevrtala u ludilu, muškarci su bili obrijanih glava, svi sretni u svom svijetu. Na prljavim prozorima rešetke, više su ličile na male slatke tajne u čarobnim kutijama kada bojažljivo virimo i očekujemo, više to nego čelične prepreke koje onemogućavaju i paze na bijeg. Magični krug vezanosti sličnih ljudi a tako različitih, često veliki broj kreativaca koji su mnogo zdraviji od onih koji su izvan. I ono što izgleda kao ludo klupko nerješivosti često se odmota na bolan ali subliman način na kome bi pozavidjeli svi oni koji "pucaju od zdravlja", samo kada bi znali.

Ali ne znaju jer nemaju uvid u taj svijet, nemaju pristupa. Magličasta koprena ih dijeli i nju ne mogu skinuti ni oni koji gaje uzaludne čežnje da pomognu, da ih izliječe, to je pitanje pristupa i vrijednosnih kriterija, problem nije psihološki nego kosmički. Zato je čisti Imam rekao: "Ponekad je lijek bolest, a bolest lijek".

Velika snaga očišćenja leži u svemu onome što zovemo bolest i svaka je bolest pogrešan pristup sebi i drugima, čovjek je uvijek "kriv" za narušavanje potrebne ravnoteže.

Slušao sam Baha, ležeći sa prekrštenim rukama ispod glave, noć je već bila odmakla i mala šugava kujica je lutala cestom oko smetljišta, nisam je mogao vidjeti sa balkona ali uvijek je tamo u ovo doba. Dovoljno je vidjeti njene tamne kraste, mučnu kožnu bolest i odvratno smetljište uvijek prenatrpano smećem pa da čovjek ako hoće shvati prirodu ovog svijeta. Smetljište, to je priroda ovog promjenljivog svijeta, raspadanje i promjena posvuda, i varka nestalnosti tako prijatna ako se čovjek u nju zaljubi. Sjetio

sam se šta je rečeno o tome - "Dodir ovoga svijeta je poput dodira zmiје, nježan ali je unutra otrov poguban."

Mojsije je pretvorio štap u zmiju i povratio je ponovo u štap, Božjom Voljom. Vlast nad sobom daje ti moć da vidiš pogubnost unutarnjeg otvora ali tek kad se odmakneš. Strah je velik, i Mojsije je krenuo da bježi, tako je strahotna veličina pogubnog otrova koji je unutar prividne i prolazne nježnosti. Ali kad stekneš vlast nad zmijama u sebi one se povrate u štap pokornosti i vlast nad njima se zadobija. Tada više straha nema, ali koliko pustinja srca treba proći do toga, koliko teških stepenica ima da bi se čovjek uspeo na Sinaj svoga bića.

Ugasio sam svjetlo. Kroz prozor su se jasno mogle vidjeti zvijezde, zatvaram prozor često čak i ljeti, dosta omladine pjeva i jurca okolo, motori, huka automobila, vika polupijanih, uspaljenih dječaka, sve mi je simpatično ali ponekad ne mogu da slušam.

Razmišljao sam o toj bjesumučnoj jurnjavi neko vrijeme zatvorenih očiju sjećajući se sebe kada sam bio u njihovim godinama.

Najednom se našao pred nekom nastambom, kuća je bila bez krova i ikakvog znaka i ličila je na neko zaboravljeno sklonište. Bez prozora, sa poluotvorenim crnim vratima od teškog željeza, bila su prljava i polivena krečom, već osušenim i stvrdnutim. Iznad vrata je pisalo "LUKRECIJA BORDŽIJA". Kad se približih vidjeh da je natpis uklesan a onda obojen crnom bojom; nešto me vuklo da uđem unutra. Polako povukoh odškrinuta vrata, osjetio se jak miris zapaljenih svijeća, najmanje deset ih je gorjelo, pravilno raspoređene u polukrugu davale su značaj onome što su opkoljavale svojom svjetlošću. Približih se još više i vidjeh da je u sredini krevet, bijeli čaršaf ga je pokrивao cijelog i na njemu je ležalo žensko tijelo. Bila je to djevojka od oko dvadeset devet godina, obučena u lepršavu bijelu haljinu sa rukama prekrštenim na grudima, sastavljenih stopala i bosih nogu, ležala je bez uzglavlja. Između prstiju na sklopljenim rukama bila je položena svježje ubrana crvena ruža. Kao zatakuta, još pokrivena srebrenkastim kapima rose koje su vlažile haljinu. Jedan trn bio je zaboden u zglavak lijeve ruke i sasušena koža je obuhvatila gotovo polovinu crnog trna, kao da ga hoće prekinuti, ne bi li ga odvojila od peteljke ruže. U desnoj ruci je bilo nešto

slično zlatnom medaljonu, polovina je bila utisnuta u dlan a druga se jasno vidjela. Nešto je pisalo... i kada pažljivije promotrih vidjeh da piše "ŠANTAL". Latice ruže su bile crvenkastomrke i čvrste a sa peteljke je bojažljivo izrastao zametak, novi pupoljak. Kosa leša je bila svijetla, više plava ali i smeđa i nijanse su se miješale, ležala je mrtva kao u nekom snu. Vidjeh da je na potiljku kosa sakupljena i podvezana ljubičastoplavom mašnom čiji su krajevi nemarno padali na krevet poput zaostalih vojnika što se odmaraju nakon uzaludne bitke. Divna talasasta kosa bila je pokrivena prašinom i tanke niti paučine pružale su se preko čitavog lica, prozirne i slijepljene, bilo je očito da je već dugo mrtva, i kad dotaknuh mašnu prstom pojavise se sitni, žućkasti pauci. Svuda po haljini, vrvili su crvi, žuti i uhranjeni, zašiljenih crnih glava koje su tragale za hranom vješto i osmatrale poput radara. Crvi su u gomilama izlazili iz usta i očnih duplji, milili preko vrata i usana i ponovo se gubili, nestajali.

Koža je bila sasušena i stanjena, ljubičasta, prozirna i mjestimično žućkasta a pravilne konture lobanje jasno su se nazirale ispod ogoljelih dijelova koje je koža u raspadu tek doticala. Očne duplje bile su prazne, tamne i uvučene unutra zjapile su široke i ukočene a crvi su sve više izlazili iz sablasnih otvora penjući se uz ljepljive ostatke kože. Paukova mreža na kosi bila je veoma duga i pažljivo razapeta, treperava i tanka, sva u nekom napetom iščekivanju kao da je pauk negdje tu, pritajen i čeka plijen. Nokti na prstima ruku bili su dugi i zaoštreni, crni i blago zavijeni unazad usljed dužine, oštro su se zarivali u sasušenu kožu zgrčenih ruku. Posmatrajući ih sa odstojanja, te ruke su ličile na dvije sure planine zagrljene u sivoj magli, zgrčene već od stvaranja zemlje i nepovratno sjedinjene gorčinom bliskosti koja je gorka baš po tome što je nerazdvojenost gotova i konačna. Kao da očekuju propast svijeta, samo to i ništa drugo. Prsti su bili lijepi, tanki i prilično dugi, a nadlanica nježna i jedva primjetna što je tako karakteristično za prefinjene i senzibilne žene. Nježni dodir osjetljivog stvorenja mora da je bio ganutljivo dubok i srdačan, čak tragično lijep. Ali sada su te zgrčene šake sa dugim noktima podsjećale na orlovske kandže, opake i nemilosrdno grabežljive, okrutne u nepobjedivoj stegnutosti kao da prkose i samoj smrti. Kako su bile položene na grudi jedna preko druge zavaravale su prividnom

nemoći i smjernim položajem pomirenosti, kao u nekom uzaludnom činu posljednje odbrane, posljednjeg bjekstva. Kao da mole zaštitu ili milost, bila je to varka, nepobjedive su, žive i u samoj smrti i možda samo čekaju pogodan čas, svoj trenutak razbudenosti. Bijela haljina bila je nova i potpuno čista i svojim sjajem podsjećala je na vjenčanicu, mjestimično pocijepana od grudi nadole što je samo uvećavalo njenu ljepotu, dajući joj ton dramske raspojasanosti i razbarušenosti koja uvijek osvaja.

“Možda je ubijena”, - javi mi se...ko zna šta je ovo? Pogledah stomak. Bile su vidljive dvije velike rane, od udarca nožem ili nekim oštrim predmetom, očito je da je smrt izazvana nasilno. Zgrušana krv bila je već odavno sasušena i tamnocrveni otvori su zjapili, nepomični i ogromni, gledao sam sa znatiželjom, očekujući neki odgovor razrješenje zagonetke. Iz jednog otvora koji je bio veći, odmah do grudne kosti, vidjeh neke crne pipke kako se pomaljavu, bile su to paukove noge, hvatale su se za ostatke zgrušane krvi penjući se uz slijepljenu kožu.

Nervozno ali pažljivo, strepeći, na tijelu se pojavi ogroman pauk, potpuno crn, sa par crvenih tačaka na ledima. “Crna udovica”, - pomislih, gledajući i dalje kao u nekom napetom filmu gdje se ništa ne zna i gledalac do kraja učestvuje u svemu, tiče se i njega. Pauk u međuvremenu krenu prema licu žene vješto se snalazeći među ostacima tijela, zaobilazeći čvrste nabore haljine kao dosadne i odviše poznate prepreke, brzo i nečujno, sav usmjeren ka svom cilju. Kad dođe do glave pažljivo i ispitivački pride ostatku gornje usne i poče proždirati ljubičasto, sasušeno meso. Pauk je bio ogroman, izuzetne veličine, tako da se pri svakom njegovom proždirućem pokretu glava leša nemirno trzala kao da se brani. Bisernobijeli zubi, lijepo srezani i pravilno razmaknuti blještali su u osjenčenom prostoru, potpuno su se vidjeli jer je vilica bila gotova raspadnuta. Ostaci usana bili su hrapavi, ružni i iskrivljeni a vilične kosti blago isturene, kao da želi nešto reći. Kada pažljivije pogledah vidjeh mnoštvo crva kako se skrivaju u usnoj šupljini, jezik je bio pojesten i samo se zakrivljena, kvrgasta masa obarala prema grlu kao da s dvoumi da li da padne u jednjak ili ostane u tom položaju mučne ravnoteže. I dok je pauk grizao gornju usnu tako snažno da je čitavu glavu trzajući je odvajao od tijela, zazvoniše zvona.

U početku mi se činilo da ih zvoni svega nekoliko i to u potmuloj daljini ali njihov zvuk se stade približavati i pojačavati, bilo ih je stotine, hiljade zvonja je zvonilo uz zaglušujuću buku, možda sva zvonja ovoga svijeta.

U magnovanju se približih krevetu i oko svoje desne ruke koja je padala po bijelom čaršafu osjetih neku čudnu jezu. Zvona su užasno udarala i jeziva hladnoća oko zglavka se stalno pojačavala, i što je zvuk bio jači to je pauk sve snažnije trzao glavu leša očito u namjeri da je potpuno odvoji od tijela. Najednom, sa užasom primjetih da se glava leša pomjera, čitav gornji dio tijela se dizao prema meni nastojeći se dovesti u uspravan položaj.

Začu se strahovito škljocanje zuba, užasno i potpuno razgovjetno. Vilice se stegnuše a koža se naglo zategnu i dobi varljivi ružičasti odsjaj, zdrav i životan, svjež. Najednom se cijelom prostorijom prolomi demonski smijeh. Zubi se rastaviše, vilice se razmaknuše dok su očne duplje zjapile nepokretne. Bio je to jezivi neljudski smijeh gladne hijene, pobjedonosno nadmoćne, likuje nad uhvaćenim plijenom i uskoro će njena glad biti utoljena. Smijeh je bio krvožedan i težak i miješao se sa zvonjavom zvonja, - gotovo je, moram se udaljiti ali gdje – sinu mi.

Hladna jeza oko mog desno zglavka se stalno pojačavala i shvatih da ne potiče od hladnoće zraka, mnogo je veća, dublja. Skrenuh pomućeni pogled prema krevetu i namah me obli hladan znoj, lijevom rukom leš je stezao moj zglavak, držeći ga ogoljelim prstima kao kliještima. Ledena kliješta užasa stezala su oštro i nemilosrdno. Pokušah otrgnuti se iz sve snage ali uzalud, prikovan sam, srastao sa hladnom koštanom otvrdlošću, ulovljen, uhvaćen u zamku, suri orlovi su došli po svoje i sve ima svoj zao čas. Gornji dio leša je već bio potpuno uspravljen, sjedila je na krevetu i dalje se smijući razmaknutih zubi i raširenih vilica, strašnih očnih duplji što su crne ćutale u demonskoj nepomičnosti. Zvona se naglo zaustaviše i njihov zvuk utihnu a smijeh se pojača, kao da je čopor gladnih hijena zavijao između prekrasnih, bijelih zubi biserne ljepote i sklada.

Povukoh ruku iz sve snage i iskočih kroz vrata, padoh na leđa... okrenuh se u nekakvom mraku... i napipah kasetofon pored svog kreveta... san... Pogledah fotelju pred sobom čije su konture u mraku bile sablasne... bio je to san rekoah glasno, okrećući se, tražeći ćebe. Upalih svijeću napipavši

šibicu nekako i pogledah na sat, skoro tri sata. Mogao sam upaliti svjetlo ali ostadoh pri svijeći gledajući mekane sjenke kako se miluju na teškoj zavjesi. Podsjećale su na olovne vojnike koji su najednom dobili život i sjaj, mogućnost sjene i olova, fikcija je uvijek nejasna u predmetu ali jasna u cilju i treba je njegovati kao poklonjen cvijet.

Sjetio sam se Zelenooke. Zlatna ptica uzaludnosti, Feniks jednog žestokog sna. Imala je lijep glas, prefinjeno nježan i tih, tiho sabran na način da se moglo odmarati u vedroj stišanosti dok je govorila, nekakva draga utjeha je bila u svakom glasu, u svakom slogu. Prirodna i saosjećajna, kao kada umorni pogled prati čeznutljivo pad otkinutog lista čekajući da se žutilo stopi sa mokrim kamenom na tlu.

Mogu samo žaliti što Zelenooka sada nije ovdje, zacijelo bi nježne nijanse u njenom pogledu bile svijetlije, prodornije i nježnije. Dobro je bar vjerovati u to, čak i ako ne bi.

Moram vidjeti Niku što prije, dosjetio sam se. Sada ne živi u gradu ali često dolazi i kupi poneku moju sliku ili pomegne da se proda. Niko je nosio u sebi duh "gradskog djeteta" koji je bio vidljiv na svakom pojedincu koji je čitav život proveo ovdje. Uprkos ratu i svemu što se dešavalo "gradska djeca" (kako smo sebi čak i laskali) su se družila i dalje, bez obzira na vjeru i naciju. Vještīm smicalicama i šalom uz šeretski osmijeh koji je mogao značiti sve, Niko je znao pridobiti kupce koji nisu mogli odoliti tom napadnom šarmu koji se rasipao sve do cilja ni za tren ne posustajući, niti odustajući. Zato smo u međusobnu komunikaciju uveli "lozinku" (da bih izbjegao mučne dogovore i još mučnije ljude), i lozinku bih počinjao riječju "mačka". Ako bi Niko odgovorio "pas" – to je bio znak za isplatu a ukoliko bi rekao "miš" – povlači se u rupu, od isplate zasada nema ništa. Nadao sam se da će idući dani biti u znaku psa. Sjećam se kako sam Nikinu kćer Bojanu kao bebu držao u rukama a sada je to odrasla djevojka. Ljudi obično kažu "Kako vrijeme leti". No, ko zna je li baš tako. Zemaljsko vrijeme je zgusnuto ili "stisnuto" vrijeme, a postoji i suptilno vrijeme, vrijeme duše u kojem se događaji posuvraćuju hiljadama godinama unazad čineći taj isti događaj ponovo zbiljskim u vremenu duše. Kako bi tek ljudi sudili o tom protoku da ga iskuse kada i ovo zgusnuto vrijeme leti? No, oni koji znaju o tome

šute jer je rečeno: “Kada se znanje upotpuni govor se umanju”. Jer da je tako uvjeravamo se svakodnevno gledajući kako o svim temama govore oni koji malo ili nimalo znaju. Mudar čovjek šuti, jer zna da bi ga malo ko slušao, a još manji broj bi ga razumio.

A o vremenu je dovoljno reći ono što je rekao Poslanik Islama: “Ne psujite vrijeme, jer vrijeme je Bog”.

Na visokom stočiću lijevo od televizora stajala je Belmina slika, uokvirena u tamnocrveni okvir sa staklom. Upalih svijetlo da bolje vidim. Pere čaše za šankom, ruke se ne vide, narandžasto-bijela majica sa horizontalnim prugama kao u mornara. Jedan uvojak kose padao je na desnu stranu lica tako ljupko i obarao se od čela prema uglu usana nestvarno lijepo, kao da je ptica sletjela na pramac mornarskog broda i odmara se nošena burama u tamnoplavom pogledu. Ljubičica. Osmjeh suzdržane radosti je titrao između tek malo otvorenih usana, djetinje malih i lijepih, uvijek lijepo našminkanih i mirnih, kosa je bila vezana na potiljku i obarala se ka vratu. Vrat i ramena obli, tek vidljivo preplanule kože čiji se bakarnosmedi odsjaj gubio negdje iza nje, nestajao kao oseka koju dugo očekujemo i kojoj se nadamo. Ljubičica. Možda bi lijepo bilo vratiti bar tren radosne neizvjesnosti u kafani kada se tragalac u meni znao obradovati svakoj lutalačkoj sjenci u modrim očima i kada bi trenutak rasute nježnosti progovorio, pričao svoju priču, svoj daleki san. Između stolova bi ostala zapretna nedovršena tajna i odlomci sna utisnuti u tišinu velikih ogledala, možda bi bilo lijepo. Ali ne bi koristilo ni meni ni njoj, zamršeno klupko spleteno ljudima i događajima je težak teret za nju, samo je nepotrebno izlažem. A ne želim da je povrijedim.

Gledao sam sliku, svijetlo je upaljeno ali svijeću ne gasim, ne znam zašto, kao da postojećoj svjetlosti dodam još jednu ili da je ostavim, da toplinu Belminu ostavim u svitanje zore, da me ugrije i okrijepi, da dođe ona sama iz tame vremena. Da se pojavi iz velikog zaboraboraava ako postoji i ako je postojao jer u meni ga nema i nije ni bilo, ništa nisam zaboravio od onog što sam u samoću odnio, ni vrludavi ples sa punim čašama ni osmjeh vedrine što je preplavljivao i odnosio sa sobom neostvarenost i žudnju. Nisam zaboravio ni modre sjenke u ljubičastim očima, ni drski pogled koji je

simpatično udarao preko stvari i ljudi, sve sapleteno u gomili, poput hobotnice u dubokom moru, jedna usta a krakova je mnogo, pipci su mnogi i svi smo sudionici i svjedoci. Svaka kafana je poput jedne porodice. Zaduženja su podijeljena, uloge su razdijeljene i svako zna svoje mjesto ako hoće da zna. Tuga je dakako ako statist poželi da bude glumac ili ako glumac doživi svoju ulogu odviše ozbiljno, prenese je u realni život. Ali pravila pozornice nadržavaju i nadživljavaju svaki takav iskorak i sve ide dalje, vrti se u krug poput ringišpila, vrteški klovnova i slonova.

VII

Život je san. Kalderon. Možda je to najdublja misao o životu izrečena jezikom poete. Čula primaju utiske a razum ih razlaže i slaže u smislenu cjelinu, impresije u vremenu kratkog leta sa cvijeta na cvijet. Kako samo vatreno i strastveno luta na ovoj pozornici ta šaka vode i zemlje što čovjekom je zovemo, ali su sve oči svemira uprte ovamo i počivaju na toj prašci neizvjesnosti. Čovjek je kruna stvaranja, Božji namjesnik na zemlji. Dok je bio u jednom nije znao za drugo. Kada je saznao za drugo, približio se tajnom znanju na drvetu, poželio ga je očitovati. Prerano. I nemir želje ga je doveo na zemlju, možda bi poželio da nije ni spušten. Prekasno. Ovo doba duhovne tame negira i samo postojanje duše. Ako nema duše šta bi besmislenije moglo biti od uzaludne moći razuma koja nošena snagom slijepe volje na kraju smisao nalazi u pepelu? Najdublja ljudska čežnja je čežnja za Bogom i nju nose sva ljudska bića u sebi. Pošto se većina ne sjeća tog prvobitnog Ugovora sklopljenog sa Tvorcem ljudi prijanjaju za ono najbliže i obožavaju ga, obogotvoruju. Time nemir postaje veći jer duboko u srcu svi znaju da to nije krajnji Izvor, ali da u čovjeku ne postoji usađena žudnja za Bogom nikada se ne bi poklonio idolu. Umjesto da pronalazi Izvor većina na poljani života tek omiriše pokoji cvijet čiji opojni miris daje utjehu pred nerazaznavajućom prošlošću, svijet je varka i sve što postoji na njemu je varka. Ali varka je opojna i daje privid sreće, takva je svaka varka, realnost je istinita ali teška. Da bi se došlo do Izvora valja savladati čudovišta i zmajeve, ukloniti rđu na srcu, odagnuti mračne oblake što pokrivaju mjesec duha. Ove prepreke imaju jedno ime - duša sklona zlu. Ono što nosimo unutar sebe je najveći neprijatelj. Vanjski je neprijatelj prolazan i podložan promjenjivim okolnostima, vremenski ograničen, nejak a često se prometne i u prijatelja. Ili odustane. Ali naša duša koja naginje zlu, naš unutrašnji neprijatelj, on je uvijek s nama i borba je neizvjesna sve do zadnjeg daha.

Zato je rečeno u mudroj predaji: "Najveći neprijatelj ti je ono što je između dvije strane". Dakako da čulni svijet i čulnost nisu za odbacivanje. Prije se radi o vlasti nad sobom i sublimnoj snazi koja ne dopušta trajno bunilo utamničenosti čulima, prije se radi o tome nego li o pukoj askezi koja za nepripremljene i neinicirane može biti pogubna i dati upravo suprotan rezultat. Umjesto duhovnog puta i krajnjeg cilja pogubnost raspolućenosti koja završava antropomorfizmom ili agnosticizmom, katkada literalizmom ili simbolizmom opasnih smjerova.

Za duhovni put neophodan je vodič, neko ko je već prošao stazu i zna opasnosti i zamke, zna tegobe puta. Tako je u svakoj vjerodostojnoj tradiciji, bio to kvalifikovani svećenik, Tibetanski lama ili sufijski šejh, ali vodstvo na duhovnom putu je neophodno. To sam mislio ležeći na krevetu, osjećajući umor od neprospavane noći. Kafu sam već bio popio i žućkasta džezva je prazna na okruglom stolu. Draga mi je, dobio sam je na poklon u ratu od jednog prijatelja i sačuvao je. Mnogo je kafe popijeno iz nje, svjedok je mnogih događaja, mnogih rasutih misli, stradanja duha. Počeh preturati po knjigama koje su bile razbacane po podu. Pogledah jednu malu smeđu knjižicu, bila je zaljepljena trakom duž čitavog ruba koji spaja dvije polovine, dotrajala od upotrebe, listana ko zna koliko puta. *RAMAJANA* (po staroj Indijskoj legendi). Uzeh je listati, požutjeli listovi s mukom se drže na okupu, kao da su tužni jer ne mogu da se razidu a moraju biti skupa. Na jednom, iz knjige ispade komad papira, dvolisnica, bili su to stihovi napisani perom, besprijeckorno čisti, bez ijedne mrlje. Datum sa lijeve strane bio je čitko napisan velikim slovima – 23. MART 2005.

Stadoh da čitam, živo uzbuđen ali sabran, znao sam za pjesmu ali sam je zaturio vremenom. I zaboravio. Pisalo je:

BELMI S LJUBAVLJU

Tek su riječi koje slušamo...nemoguće je i kasno...vrelo života je nepresušno i misao je odviše neodređena za tajnu srca jer bol nikada uzaludan nije, čak ni iza zavjese spuštene.

Udaljavam se i možeš čuti korake moje jer spustio sam prijateljski ruku na

rame tvoje, bar sam se sjetio dana značajnog s mišlju da ljubav čini sve ljude boljima i da se niko još surovošću odbranio nije od tuge samilosti, čak ni odviše slijepu odanost okrutnost prezirati ne može niti kraja ima u ulici ljubavi, dalek je put svakog srca.

Da si bar uzela ljubičicu uvelu sa smeđeg, kafanskog stola, bar to, jer oči ti bijahu surovo lijepe i uzalud tražih tek drhtaj u modrim daljinama, baš ništa se desilo nije, ne postojim u tebi ali treba da vjerujem drugačije, ukoliko postojim, još gore.

Prepreka koja razdvaja često je samo drugačiji most spajanja i ustuknuti pred čarolijom prepoznavanja u drugom znači ostati čist pred sobom, a ko u to siguran biti može, čak je i sumnja u nedužnost teško breme koje savija leđa.

Držao sam papir u ruci neko vrijeme. Vratih ga u knjigu, neka počiva u Ramajani i sa Ramajanom, legendarna ljubavna priča, Indija je zemlja tajnovitosti i spiritualizma, možda tako i moja naklonost zadobija značaj. Nasmijah se ironično samom sebi. Patnja Midasova. Sva zemlja postade zlato i kada posljednja voćka usahnu on umrije od gladi, na zlatnoj planeti. Danas je u realnosti nešto slično a odnosi se na duhovnu glad. Duhovna glad danas hara i nepodnošljiva je modernom čovjeku. Stravična kosmička pustoš, praznina bez odjeka, mučna tišina koju ljudi osjećaju jer su izgubili okomitu svjetlosnu os, to je nešto najstrašnije, kuga ovoga vremena. Osjećaj da si sam i nevoljen i da su svi odnosi tzv. realne prirode, to je muka današnjeg vremena. Ako čovjek ne zna zašto živi i ako to nema u svom temelju, u korijenu svog svjetonazora sve drugo je uzaludno. Uzalud svo uljepšavanje ovoga svijeta jer se ne vidi kraj željama. A kada one vladaju čovjekom a ne čovjek njima svaka riječ je suvišna. Zato je svjedočenje Istine i uzorit moralni život pojedinca od presudnog značaja. Danas svaka kuća posjeduje Bibliju ili Ku'ran, knjige se pišu više no ikad. Ali važni su pojedinci koji postupaju po onome što piše jer od kako ljudi postoje primjećeno je da na čovjeka veći utisak ostavlja ono što mu radimo (bilo dobro ili zlo) od onoga o čemu mu govorimo.

Koliko god neko divno govorio ako ne radi u skladu sa onim što govori

potpuno je uzaludno. Danas se Svete Knjige čitaju uglavnom na pogrebnim ceremonijama umjesto da se živi zbiljskim životom ono što unutra piše. Vede, Ku'ran, Biblija, svaka je Knjiga putokaz ako se istinski slijedi u okviru autentične tradicije. Krist i Muhammed su govorili isto. I obojica su imali po dvanaest nasljednika, (u Kristovom slučaju učenici, u Muhammedovom Sveti Imami). Broj nije slučajna, jer zemlja ima 12 mjeseci, noć i dan imaju po 12 sati, zodijakalnih znakova je 12.

Izađoh van i zaputih se prema kraju grada s njegove gornje strane, ulaz je svaki i izlaz i samo ovisi kako na to gledamo, iz kojeg ugla. Vidjeh Kler kako silazi kamenim stepenicama, bila je lijepa u crnoj košulji i sivim pantalonama. Upravo se spremala za povratak u Sarajevo, nekoliko Francuza je bilo s njom. Produžih dalje i spustih se u Kreševac. Kamen na mostu bio je polomljen i moralo se preskočiti preko prepreke. Niko ga, suprotno mojim očekivanjima nije popravio, izgledalo je vrlo neugledno. Bršljan je pokrivaio stari zid, sve staro i trošno a tako nepatvoreno lijepo, bez ičega izvještačenog ili usiljenog. Kamena pregrada na vratima bila je polomljena još prije dvije godine tako da nije bilo potrebno spuštati glavu kada se silazilo u zavoj betonskih stepenica. Na tom mjestu je Malisa neznatno pognula glavu silazeći, onoga dana velikog samozaborava pored rijeke, pregrada je još postojala, tada, prije nego je oborena hirom pijanih mladića koji možda tek nisu imali šta druga da unište. Dolazio sam prošle zime gledajući rasuto kamenje i betonsku ploču iz koje je virila zahrđala žica, stajalo je sve tu, jedno vrijeme dok neko nije odnio i sve je palo u zaborav. Čini se da niko osim mene nije ni primjetio da dio nedostaje jer ljudi silaze na plažu i kupaju se, vide da mogu proći, dovoljno je. Ali je moje sjećanje bilo vjerno i nosilo je neistrošenu snagu, možda sablju najdaljeg prezira, nisam bio siguran. Možda nije ni trebalo dirati stare rane ali nisam tako ni osjećao, rana nije bilo, možda lagani i nejasni žal za propuštenim, pomisao da je moglo biti drugačije. Da je trebalo pokušati drugačije i raditi drugačije ako sam već htio, međutim i ta misao je bila nesigurna jer sam uradio sve što sam mogao i više od toga i čovjek ne smije dozvoliti pobunu u sebi samo zato jer ga neko neće niti likovati, zato jer ga neko samo hoće. I jedno i drugo je ponekad tek svježja krv okrepe, sišemo krv jedni drugima poput

vampira, sablažnjavamo poput aveti i zadajemo udarce po svaku cijenu, udarce niske i ružne i onda sve to zovemo ljubav i brak gutajući svaki dan gorku pilulu navike. I još smo sretni ako nam odobravaju ili ako nas tješe neuspjesima i porazima predaka, jer njima je bilo još teže. A svaku predaju i svako davanje želimo potpuno i obavezno, tiranski i vlasnički iako nema ništa što obavezuje. Bez obzira na to svako bi da mu položimo zakletvu i poklonimo se taštini unaprijed, i onda se to zove vjernost. Malisa, moj najveći neostvareni san.

Na povratku susretih krastavu kujicu. Odlučio sam da joj dam ime. Linda. Nošena čudnom igrom nemira, Linda je skakutala veselo mašući kratkim repom, izgorila je u vatri trenutka kao da nije ni postojala, od kako je odbaćena. Lutalica. Uvijek po smetljištima, oboljela od nekih crvenih krasti, tamnih i velikih koje su vremenom ipak prolazile, djelovala je bolje. Izliječeno. Odsutna je i povrijeđena ljudskim nemarom, odsutna od sebe, svoje pseće prirode koja se ne potvrđuje na pravilan način. Jer svako biće žudi za savršenstvom u okviru svojih mogućnosti. Nije to bio tren slabosti, zavolio sam Lindu bez dalekog odsustva u sebi, bez traženja dubljih razloga, tek onako. Vratih se u stan a Linda me pratila pogledom, htio sam vjerovati da je zadovoljna. Iza ormara u mojoj sobi stajala je slika "Pad Srebrenice". Uradio sam je u relativno kratkom vremenu i bio zadovoljan.

Sjetio sam se studentskih dana kada sam sa Edinom i Zoranom provodio ljetnja predvečerja u dvorištu Pravoslavne crkve kod Ekonomskog fakulteta. Bile su drage djevojke i na malom stepeništu iza crkve provodili smo sate, glasno razmišljajući dok bi Edina u mršavim rukama s mukom dizala dvolitarsku flašu lošeg vina, najjeftinijeg do kojeg se moglo doći, ptice su dolazile na grane krupnih stabala. Pratili smo promjene na žutoj sunčevoj lopti prije nego bi se izgubila i vjerovali u trajnost ljepšeg. Ozbiljni, uredni sveštenik bi ponekad prošao i pozdravio nas, nije se ljutio iako smo nezvani, nije protestovao, iako zna da smo preskočili preko ograde. Niko nikome smetao nije u tom vremenu iako ga se ne sjećam sa nostalgijom jer je svaki totalitarizam poguban, bez obzira kakav predznak nosio i u šta se zaklinjao. Edina je bila plavokosa, sitnih pjegica na prćastom nosu i s njom nikada nisi mogao biti načisto. Mačja igra čekanja u kojoj bi ona okrenula uloge u dje-

liču sekunde zauzimajući gard prividne superiornosti, ili stvarne, ne znam, činilo mi se da je stvarna. Uvijek je htjela da je se iznova osvaja izazivajući tako sudbinu, i ljudske je slabosti tumačila svojom nepostojećom snagom. Bila je darovita i mogla je uspješno pisati, da je bila upornija. Zorana je imala ozbiljnije i izražajnije lice i u početku mi se više svidala od Edine. Njena nervoza, zapitanost i blijedilo sjete, dug, siguran korak kojim su noge koračale žustro poput krakova, sve je to plijenilo pažnju. Često je bivala zamišljena. Grubost življenja ju je okrutno vraćala u stvarnost, mnogo puta. Njih dvije su šetale Sarajevskim ulicama kao dvije male ptičice ulovljene u zamku dosade i prevelikih očekivanja, uvjerene da se u njihovim životima baš ništa ne dešava. A jest, samo nisu znale da razapinju mreže a i ono što ulove nisu znale gutati. Što bi pak progutale nisu mogle svariti. Davno je bilo, ali su žive u mom sjećanju, obje su preživjele rat i nisu se udale.

VIII

Krenuh u "Locco" na jutarnju kafu. Obično bih kupio par narandži i tamo bi mi napravili svjež sok. Familijarnost je očita i vidljiva na svakom koraku, podrazumijevajuća i tiha, neusiljena. Keka je donio sok i kafu šaleći se svojim živim očima koje su rijetko kada imale tužan izraz. Vodio sam računa o svom iskustvu, Saja pravi najbolje kafe, to sam se mnogo puta uvjerio, pamtio. Doduše, govorkalo se i da aparat za kafu treba zamijeniti, nije me se ticalo i nisam znao šta da mislim o tome. Kasnije je Koštana lagano sišla stepeništem, korak joj je tih kao i sve u životu, svoje strahove maskira srdačnošću i uspijeva joj. U svojoj slabosti prema njoj često bih popuštao i saobražavao se njenim blijedim projekcijama, s mukom, jer bila je privlačna. Koštana je znala iskoristiti svaku šansu za posao i napraviti priliku tamo i gdje je nema, za nju ne postoje neiskorištene mogućnosti, sve joj polazi za rukom. Vjerovala je u vječnu ljubav i odanost, možda zato što su tako rijetki, i jedno i drugo, često se ne ostvare ni do kraja života, pa će imati alibi pred samom sobom. Zimi bi nosila smeđu beretku koja joj je divno stajala i stvarala mistični oreol oko nje, auru nedodirljivosti. Ustadoh da prošetam i kod bivše Robne kuće začuh poznati glas:

– O, mali – Buha. Okrenuh se naglo, bio sam zamišljen. Sjedio je ispred robne, mjestu sakupljanja dokonih i potpuno prirodnih ljudi, nezagađenih malograđanskom skućenošću i trulim ambicijama kojima odiše svaka provincija. Sjedoh do njega. Komadi kartona i otkinute daske spremno su čekali stalne posjetioce. Tu se ponekad igralo tavle a bilo je čak i onih koji su se zanosili mišlju da bi tu trebalo napraviti malu kafanu, ili bar kiosk. Ahmet je izgledao umorno, ovo ljeto je teško za stare ljude, pritisak u zraku je velik a automobili u prolazu dižu prašinu i prave veliku buku. Sunce je već nemilosrdno peklo.

- Moj mali - , poče Buha, - više nema onih finih judi, ko prije.
- Prošlo je to, a ja evo... k'o da nikad neću umrijet... a hoću, znam''.
Gledao sam ga, bio je to nedvojbeno zanimljiv čovjek.
- Imao si napredno janje prije rata - rekoh da ga oraspoložim, - često si prolazio s njim, vodio ga, šipkom.
- Šestero janadi a ne jedno, - odvrati i pokaza prstima ruku broj šest kao da hoće da me i tako uvjeri u stanje nekadašnjeg vlasništva.
- He, he, rahatluk je bio nekad. U Kupajama sam radio. Čuv'o. Nekom crveni, nekom žuti karton, detetu kad pogriješi bi dav'o... - nastavi Ahmet i odmahnu rukom a zatim se neobrijano lice razvuče u kicoški osmeh. Bez zub i simpatično razigran sjedio je poput živog spomenika, preživio razne ratove i razne države i živi još.
Sjetio sam se nje, od prije dvadeset godina. Željela je drugačijeg čovjeka. Mislio sam da neću moći zaboraviti, da sam nemoćan prežaliti ali vrijeme gazi sve, nemilosrdno, ustrajno i konačno. Izuzetka nema.
Teško sječivo sudbine, giljotina za vrat svaki spremna i kolo sreće koje se okreće i u trenu okrene tok sudbinski, od kralja do prosjaka je uvijek tek jedan korak i samo ih tanka linija razdvaja. Jer u trenu bude sve. I desi se kada se najmanje nadamo, i sreća i nesreća. A rasplet je na početku jednako kao i na kraju jer ovdje se ništa do kraja ne raspliće niti upoznajemo svrhu i smisao stvari, ono glavno uvijek izmiče.

- E, gledaj, - prekinu moje misli Buha. Nekoliko mladića je stajalo, neki su imali minduše u ušima, dvojica slamnate šešire na glavama. Nešto su govorili i bili obuzeti tim, kao da su pronašli nenadano rješenje teškog problema koji ih je mučio i sada to žele da pokažu svima.
Ahmet se očito smijao u sebi sveznajućem mišljenju čaršije koje sve sudi i čuje a ne zna ništa, jer nema znanja bez žrtve iako i obično prenošenje riječi zadovoljava mnoge ljude. Pa ipak rečeno je: "Ogovaranje je krajnji napor nemoćnoga".
Kad se saplićeš na planini života na kraju razmisliš o nemoći, živo je osjetiš. I sve ono što ne valja vidiš u drugom, tako se braniš od te nemoći. Uzaludno, svaka je projekcija uzaludnost jer iznoseći iz sebe zlo u vanjski svijet ono

ne biva nepostojećim niti manjim, jedino sebi olakšavamo u nemoći i pri tom se naprežemo jer je podmuklo. Podmuklo i pokvareno jer svaki je čovjek cijeli svijet i cijelog ga treba ostaviti na miru.

- Vidiš li ti ovo, mali, - ponovo me trgnu iz magnovanja Ahmet, - u moj vakat muško nije mećalo mendoše, a, jok... to nisi mogo vidit!

- Vaki poganluk se nije glasijo, ovo zemja ne pamti! - nastavi - Nikad nisam vjerov'o da je čo'ek od majmuna post'o... a sad vjerujem i to... kad vidim! - i ponovo odmahnu rukom u kojoj je dogorjevala cigareta čiji je pepeo padao po njegovim iznošenim papučama.

- Stalno mi se ide doli... Po'grad, - pogleda me značajno - tamo će sam se rodijo... zar presmrt, šta li?

- A, vala, ne bi mi žao bilo, ove minute - klimnu glavom dvaput kao da sebe uvjerava da je baš to ispravan i jedini mogući stav prema smrti, i načini da je se spremno dočeka. Pozdravih se s njim. Sparina je bila jaka i tek par bijelih oblacića se vidjelo na plavom, potpuno čistom horizontu. Neko vrijeme stajah na centru pitajući se zašto život u ovom gradu zovu "tiho umiranje"? Jer živilo se i umiralo kao i svugdje, elementi života su svugdje isti i čak kada bismo htjeli da ih učinimo bitno različitim ne možemo, i kralj i prosjak žvaću hranu i spuštaju glavu na počinak. Razlika je, dakako u broju želja i kvalitetu zadovoljenja ali to nisu bitne razlike u životima, razlike u duhu su ogromne, mnogo veće, samo što su u materijalnom svijetu ne mogu vidjeti.

Jedan poznanik me kolima povezo prema Begovini. U kafani odmah do mosta sa Semirom sam popio kafu. Neposredan je i srdačan, brat mu je bio dobar borac i poginuo je u proteklom ratu. Gledali smo u rijeku ispod mosta šuteći. Sunce je već odavno prevalilo polovinu neba i vrućina je počela lagano da jenjava. Vratih se, zagledajući svaki žbun kao da nešto tražim i zacijelo sam izgledao smiješno onome ko je to promatrao. Većina je pak bila zauzeta kupanjem, u ovo doba voda je najtoplija, tako mi kažu, ja sam skoro zaboravio, godinama se ljeti ne kupam u Bregavi.



IX

Ujutro zetekoh Lindu u hodniku zgrade. Ležala je potpuno mirno, gledajući pažljivo pametnim očima. Šopenhauer je kazao kako je mahanje repom jednog čestitog psa vrijednije od ulagivanja mnogih ljudi. On sam je uvijek imao psa i svakom je davao isto ime – Atma.

Kažu da pas nikada ne zaboravlja onoga ko mu je samo dva puta ponudio hranu, čak i ako nije istina zanimljivo je jer ljudi zaboravljaju, čak ustaju protiv onih koji su ih godinama hranili i izdržavali. To može samo čovjek ali baš to je paradoksalan dokaz njegove ljudskosti i raspeća između anđeoskog neba u duhu i životinjske zemlje u požudnoj duši. Vječno u raskoraku, u procjepu, ratujući protiv sebe i drugih, paradoksalno neshvatljiv sebi, nerazumljiv drugima, to je čovjek. Anđeo i zvijer istovremeno, samo što je anđeo često tek potencijalnost a aktualitet životinje tako čest i vidljiv. No, to ne umanjuje ljudsku vrijednost jer kvantitet dobra i zla nisu mjerila za kvalitet, niti masovnost zla govori u prilog njegovoj istinitosti. Često dobro bude neočekivano i nesvakidašnje iskreno i vidimo ga tamo gdje se ne bi nadali, blijedo osporavanje i čuđenje u očima su najbolji dokaz.

Dokaz da se dobro i zlo miješaju i da čovjek nikada nije siguran u odmje-ravanje dobra i zla u svom srcu. Jer, postoje i oni koji znaju i ne znaju da znaju, njih treba probuditi. Kao što postoje i oni koji ne znaju i ne znaju da ne znaju, njih se treba čuvati. One koji znaju i znaju da znaju, njih treba slijediti dok one koji ne znaju i znaju da ne znaju treba samilosno pogledati, treba im se smilovati. Ovo je prenešeno od Prvaka Svijeta. Očito su naj-opasniji ljudi oni koji ne znaju i ne znaju da ne znaju. Znači, misle da znaju a ne znaju, a danas je takvih većina, svako nešto propovjeda, uvjerava druge, nudi se iako niko ne traži. Duhovna prostitucija, mnogo gora od fizičke. Jer povod fizičke prostitucije je često komad hljeba i gladna usta koja čekaju dok je duhovno kurvanje opasnije i snažnije, cilj je vladanje ljudima.

Zavlačenje pod kožu, upravljanje, moć. Gdje god su gurui, tu je opojni miris moći i taštine koja je neizlječiva. Ako nema spremnosti na žrtvu nema ni pouke, ako nema jednakosti položaja učitelja i učenika pouka gubi vjerodostojnost, ako nema ljubavi nema ni snage uvjeravanja, no zato ima dosta onih koji žude poklonjenje i pljeskanje rukama, mnogo je šupljih ušiju koje žude za slušaocima. Zato je Isus oprostio prostitutki ali ne i onima koji su Božji hram pretvorili u pijacu. I još je rekao Sin Marijin; "Oholost je u svom maksimumu kada koristi stvari poniznosti".

Oholost zbog bogatstva ili položaja, oholost zbog moći, sve je to relativno, podložno promjeni i udaru sudbine. Ali oholost koja se hrani prividnom pobožnošću razoružava, protiv nje si nemoćan jer su mjerila drugačija, utemeljena na vječnosti, ishodište je u bezvremenom. I takva se najteže vidi i otkriva, zato je tada oholost u svom maksimumu. Zato je u predaji rečeno: "Tajno pripisivanje druga Bogu je nevidljivije od mravlje nožice u mrkloj noći, na tamnom kamenu".

- Hajde! - neko me zovnu i prekide u razmišljanju. Zijo. Sjedio je ispred slastičarne i mahao mi rukom da se pridružim. Sjede brade i svijetloplavih očiju kojima je neobično otvoreno gledao, sa neizbježnom Francuskom kapom na glavi. Zijo je bio nesvakidašnji lik koji se ne zaobilazi. Sjeo sam. Moj djed je posljednju kafu popio u njihovoj kući, daleke 1945., nakon čega je nestao i od tada mu se gubi svaki trag. Podsjetio sam Ziju na taj događaj.

- Meho je imo srce i nije ga bilo briga je li jedan ili ih je sedmerica - odmah prihvati on, znao je dosta o gradskim porodicama i brižljivo njegovao to znanje. No, posve je neizvjesno hoće li imati kome da ga ostavi, jer znanje često umire sa ljudima. Nastavio je pričati o hrabrosti mog djeda i o medalji koju mu je uručio Franjo Josip lično, o mnogim događajima davnih vremena koja ako nisu zapisana neminovno padaju u zaborav, a on ih je znao i pričao je o njima naširoko naglašavajući svaki detalj u rastavljenim slogovima, svidalo mi se što govori sporo i tečno.

Pitao sam ga o Mustafi Žuji, znao je dosta legendi iz života ovog velikog čovjeka, volio sam da slušam, bio je veliki šejh.

- Ponekad odem do mezara, proučim Fatihu, malo posjedim. - reče Zijo. - Mnogo je velikih ljudi zaboravljeno, tako to biva u vremenu - odmahnu kratko rukom i pripali cigaretu. Djeca su prolazila sa sladoledima u rukama smijući se, dvoje pasa lualica neodlučno je stajalo na vrelom asfaltu kao da se dvoume na koju će stranu a ni na jednoj nije dobro. Na biciklu prođe Huso. Imao je kapu i tamne naočale i došao je iz Francuske. Jedan od rijetkih iz dijaspore koji je ostao "normalan" po kriterijima ove sredine. A "nenormalnim" se smatralo svako nadmeno hvalisanje i rasipanje novca, svaka sitna oholost koja je ipak tako nepogrešivo odavala čovjeka. Jer kao što je rečeno, skrivene težnje se pokazu. Ma koliko neko skrivao sebe nehotični gest ili korak ga odaju, nešto što može biti sitnica ali svoju nutrinu je izvana nemoguće skriti ma koliko to apsurdno izgledalo i ma koliko mali bio potez koji odaje. Tako oni iz dijaspore hrane svoju sujetu našim slabostima, stvarnim ili pretpostavljenim, svejedno, jer i zamišljene su za njih stvarne pošto onaj ko ima osjećaj da je iznad neće izdati svoju viziju nikada. Sve dok ga okolnosti ne obore i dok u vanjskom svijetu ne osjeti poraz. Uostalom, njima je važno da im nije dosadno kada ljeti dođu, kada "dovuku repove", važno je razbiti u sebi tmušnu maglu dokonosti, potreban je bilo kakav privid, nešto se događa. Jer, zaboga oni su tu, ta kako bi moglo biti isto?!

Ustadoh. Odlučio sam da odem u Poprati, tamo imam rođake po majci. Selo je malo i gotovo odmah do ceste ali su ljudi ipak ogrubljeni radom, učvršćeni u čekanju boljeg koje nikad ne dolazi, ali mu se nada. Pogureni starci bistrih pogleda i žene sa šarenim maramama uvijek zauzete poljskim radovima i nejasni, daleki lavež pasa, sve oduvijek isto od kako pamtim sebe. Bio sam blizak sa porodicom Bise. Ibro je bio stariji čovjek sijede kose koja je uvijek bila dječjački neuredna, ojađen ali smiren, umoran u bliskosti prema samome sebi i sa posebnim humorom koji je namah osvajao. Služio je Titovu mornaricu godine 1957. i taj događaj je s ponosom nosio istetoviran na lijevoj ruci. Nije imao zuba, a protezu "ne bi uzeo ni besplatno" kako je često govorio. Njegova žena Razija bila je živopisna i krhka gospođa, nesporno lijepa i tragovi te ljepote su bili vidljivi i sada, u prvim godinama starosti. Smeđe oči bile su tople i gledale su sa zanimanjem sve što odiše

životom. Bila je bolesna i hodala sa štapom ali je njena volja bila nesalomljiva a snaga u suočenju sa životnim iskušenjima velika i očuvana. Uporna i strpljiva, bila je zaštićena od vanjskog svijeta nečim što većina nije shvatala i nije ni mogla da vidi.

Posvećivala je pažnju svakome, gledajući sagovornika cijelo vrijeme pa je i blijeda izvještačenost pred njenom prividno naivnom neposrednošću bivala ogoljena.

- Potok je odavno prestao da teče - rekoš gledajući preko zasađenih njiva. S Bisama sam se zbližio u ratu, u izbjeglištvu. Upoznali smo se u Potocima, u Bijelom Polju i prijateljstvo se održava do danas. Sjedili smo oko pola sata i vrijeme je brzo prošlo. Vrijeme je subjektivna kategorija i svi to znamo, kad si s nekim dragim ili radiš ono što voliš brzo prolazi a kada si u mučnoj situaciji teče sporo. Valjda se volimo, pa je prošlo brzo. To sam im i rekao.

- Ha, ha, - nasmija se Ibro grohotom pokazujući bezubu vilicu, - dobila si kompliment, i to kakav, - i okrenu se svojoj ženi sa ciničnim osmijehom čovjeka koji daje do znanja da je prolaznost ljepote za njega kako evidentna toliko i sveprisutna u životu. Neobrijano lice se rastegnu u smiješnu grimasu i on dva puta namignu okom kao da nimalo ne sumnja u svoju procjenu i ne dopušta ni nama tu mogućnost.

- Možda joj nisi posvetio dovoljno vremena u mladosti, - odvratih šaleći se, jer sam znao za ašikovanje uz vezanu kravu na livadi i lakne Ibrahimove cipele. "Momak i po", kako se Raziji činilo i o čemu mi je često pričala. Izgleda da su smeđe, lakne cipele imale ogroman značaj, ne i presudan ali su ostavile dubok utisak i možda su bile ono "pola momka" dodatka.

- Samo joj andulacija fali na glavi pa da bude Elizabeta, - dobaci Ibro i ponovo se glasno zasmija, iz sveg glasa.

- Šuti vraže! - odbrusi ona veselo, smijući se.

Zagledah se u borovu šumu iznad sela. Ponekad sam se zanosio mislju da u tišini šume izgradim "kolibu", bilo šta, samo da se mogu smjestiti i raditi u miru. Jer tamo gdje je buka i prisustvo mnogih ljudi nemoguće je raditi, bar umjetnička djela ili ono što na njih liči. No, to je za sada neizvodljivo.

Pozdravio sam se, gotovo da niko nije ni primjetio i tako je najbolje i najlakše, izvučem se kad mi odgovara jer ne trpim objašnjenja i ne volim da ih dajem. Svako neka radi šta hoće jer svijet ovaj ide tokom svojim. Nedovoljno obzirno. Možda.

Dok sam se vraćao zastadoh na mjestu blizu centra. Tu je nekada bila sahat-kula i srušena je 1903., navodno zbog nekakvog bakra koji je trebao Austrijancima. Nisam vjerovao u priču o bakru, tim prije jer je Austro-Ugarska rušila mnogo manje od onih od kojih smo očekivali mnogo više, time je priča manje uvjerljiva ali moglo se desiti. O kuli se nekadašnjoj u gradu mnogo pričalo, bilo je čak zamisli da je treba ponovo izgraditi. Misli su išle Šarića kući (gdje je kasnije napravljen muzej), lutale do nekadašnjeg mesdžida Podgradom. Otkuda te reminiscencije i zašto baš sada? Poznato je da bol vodi misao u prošlost ali ovo je daleka prošlost kad još nismo bili ni rođeni. Ili nam se vlastita ljudskost sveti zbog potiskivanja i zanemarivanja vlastite baštine pa je sad odjednom sve nahrupilo, brana je porušena i voda svom silinom otiče ostavljajući na muljevitom dnu tragove nekadašnjeg. Samo, drugi nam nisu krivi zbog zanemarivanja vlastite vjere i tradicije kako mnogi naivno domišljaju. Jer duh naroda, pa čak ni duh jednog jedinog čovjeka ne može se ubiti nikakvom vanjskom silom. Samo smo požnjeli ono što smo sijali, krvava žetva doduše ali ipak žetva, nemoguće je drugačije jer je rečeno: "Sve ima posljedicu". Sami smo krivi za posljedice i uvijek je tako kako u životu individue tako i u bitisanju kolektiviteta. Ova misao ponekad užasava, svaka je iskrenost prema sebi užasna i izgleda okrutno ali to joj ne umanjuje vrijednost, djeluje naivno i bezobzirno jer je uvijek lakše okriviti druge za ono što nam se dešava, usput dobijamo i mržnju tu najsnažniju polugu za dizanje svih tereta života, jer mržnja održava i hrani i daje privid silovitog razrješenja u rušenju prepreke. Uzalud, jer najveće su prepreke uvijek u nama.

Prolazeći vidjeh ispod kestena kožni trožac, nekoliko žutih listova je palo sa grane a jedan je dotakao smeđu kožu i zaustavio se pored, kao da žali što je neznatno promašio cilj, jesen se približavala. U kiosku je Srećko nešto vatreno uvjeravao mašući rukama i udaljavajući se jedan korak kao da i protivniku daje šansu da zbije redove i krene u novi verbalni napad.

Jeo sam kikiriki sjedeći sa Mahirom ispred radnje, pivske gajbe prazne i služe umjesto stolica, ne bavimo se sobom ali bar ne komentarišemo ni osobine prolaznika.

Sjetio sam se Malise. Željela je drugačijeg čovjeka. Bio sam drzak tada ali je drskosti još trebalo, mnogo više nego sam imao i želio imati, smiješila bi se, glas tužno pomiren sa željama ali usklađen sa nadama u kojima me nema. Ja sam bio želja, a želja je svaka nestalna ako je ne prati dalja nada, ako se nema cjeloviti cilj pred sobom. Kada to shvatiš možeš bjesniti u sebi ali si razoružan i obično se tada precjeni vlastiti značaj da bi nagomilani gnjev imao ispusni ventil, kada smo bar malo važni makar i kao trenutna želja, sve se može izdržati.

Tanke su spona suzdržanosti kada se žena nudi i lako se popušta ali se teško odlazi, ne napušta se bez velike muke i tada strast sunovraćuje u zlu kob mraka koji je druga strana nestišane vatre. Nestišane jer se uvijek i neprestalno obnavlja i kada se zapitamo o tome obično je već kasno. Zalutali putnik je uvijek gubitnik, pramac bez jedara, a oluja bjesni i more je sve luđe, teški talasi se smjenjuju i stranac je svaki ljubavnik koji je prihvaćen samo tajno. Varka je tada svaka široka luka i plavetnilo na širokim horizontima jer je utjeha gladnih riba sve i vjetar na koralnom sprudu je spomenik postojanosti, tek lahor što prolazi kroz raširene prste, dok se ruke šire hitajući posljednjem zagrljaju. Kada si tajna nemaš uporišta i nemaš za šta da se uhvatiš, niti postoji način da se održiš, svaki slučaj, svaki osrednji uzdah te može namah učiniti prošlošću. Ne postojiš, lutka si, za igru i razonodu, mada može ličiti na cvijet ljupkosti ono što izrasta u hladu samotništva. Baš zato, jer će usamljen čovjek u sve povjerovati i uvijek se prema njemu širi opojni miris beskraja. Zavodljiva je ta opojnost što dolazi sa dalekih planina i starog grebena gdje je slavuj gnijezdo još davno svio, pjev ptica i miris četinarskih šuma, uvijek su tu, osjete se i za samotnika vrijeme tek traje, optrajava i nikada ništa nije utihnulo. Ne znam više ni kako sam je volio, sada je svejedno ali onda nije bilo, pa ipak nisam mislio tada, nisam mogao. Jer je trebalo ploviti kroz nemirne vode, stvarati prilike tamo i gdje ih nema jer nema ni mene, ne postojim, tajna sam. Malisa, moj najveći neostvareni san.

Kasnije sam dugo razmišljao o tome zašto sam dopustio sebi to poniženje ili ono što je ličilo na poraz i nisam našao odgovor. Jer i samo pitanje je došlo mnogo kasnije kada nemir nije razdirao i kada je nešto okruglo i puno u duši željelo smislen odgovor, želimo da se opravdamo sebi uvijek kada ne uspije, iz iskopane jame tražimo pogledom nebo i čak povjerujemo da je duga razlila svoje boje baš iznad naše glave. Ni potcjenjivanje ni precjenjivanje ne daju odgovore a oduvijek sam prezirao da se pljuje na nekog samo zato jer nešto neće. Ili hoće, svejedno.

- E, baš ne paziš! - trgnu me Mahira veselo iz zamišljenosti. Tek tada vidjeh gomilu otpadaka od kikirikija koje sam bogato razasuo pred prodavnicom, kao da dijelim safire prolaznicima. Ona donese nešto poput dijela kante za smeće pa sam nastojao biti pažljiviji, ljušteći lagano u zakrivljenu limenu nakazu pitajući se na šta uopšte liči i gdje je našla to ruglo. Ali bilo je simpatično, baš kao i Mahira, veselih očiju djetinje podrugljivosti u kojima nikada nije bilo zavisti. Rijetka osobina kod trgovaca.

Nisam vjerovao da tako sporo umire u nama, vratih se svojoj prekinutoj misli i nalazimo uvijek mnogo tamo gdje smo uvjereni da više ničega nema, u pećinama, u podrumima duše, mračnim, vlažnim i memljivim. Ali uvijek nešto iskrсне, možda zato jer je čitav život mučno iščekivanje kojemu kraja nema pa se mučimo, makar i varkom sjećanja. Jer uvijek je drugačije bilo od onoga što nam šapuće blijeda slika, i sama odbjegla, odcjepljena od cjeline, izrezana iz albuma uspomena i zato krhka, sve je može oblikovati. I ništa slučajno ne pada na pamet kako uvjeravamo sebe u smušenim razglabanjima uma jer vrijednost svakog osjećanja duša unaprijed zna i najprije smo preplavljeni pa tek onda slike naviru i dolaze. Čak i oni koji pomjeraju ljude kao šahovske figure plaćaju to bolom kada se magla razide i uzvišena, čipkana odjeća skine, nema čovjeka koji može izbjeći obračun sa samim sobom. I osveta koju pripremamo sebi često je i teža i slađa od osvete koju snujemo drugome.

Iznenada, na praznu gajbu do mene sjede Milad. Gušće, prosjede brade, u šorcu i papučama pažljivo je promatrao okolinu oštrim pogledom, stalno se osvrćući kao da treba nešto novo da se dogodi što će izmijeniti sudbinu stanovnika grada. Nabolje, naravno.

On me savjetovao da slike prodajem “po selima”. Tamo je novac srastao sa ljudima, sijamski blizanci su, dvije glave na jednom tijelu. Seljaci teško izdvajaju ali ako je ponuđena roba neobična i originalna ne žale, jer to je stvar seoskog prestiža - uvjeravao me je šireći usta samo na lijevoj strani i unoseći se kao da je potpuno upoznat sa svim seoskim stazama i bogazama baš kao i ljudima, i da je potrebno sve prepustiti njegovu iskustvu.

- Što imaš fine džepove na pantalonama, - dobacih jednoj djevojci dok je stajala iznad nas držeći ruke na bokovima kao da se pita vrijedi li sva ova radnja truda koji se ulaže u nju i koji je smisao teškog rada inače kada sve ostavljamo. Bila je stalni kupac i često je tu dolazila.

- A šuti...ako ti ja dam, - zasmija se ona lepršavo, mašući glavom, a Mili prasnu u kratak, neobuzdan smijeh, šireći zjenice tamnih očiju upitno kao da želi znati na koje sam džepove mislio, prednje ili stražnje.

- Seljak ti je svoje vrste umjetnik, - nastavi da poučava Mili - Uvijek misli da mu je priroda oduzeta a on joj daje sve, stalno pati i stalno je u krajnostima i ako ga uvjeriš... - pogleda me ozbiljno, dajući tim tonom svojoj pouci neophodni značaj, i ostavljajući meni da dovršim njegovu misao.

- Moja djela su genijalna pa ću poznat postati tek poslije smrti - odvratio gušeći se od smijeha u sebi iako se ništa nije vidjelo.

- Aha, upravo tako, ali trebaš zaraditi i dok si živ, što bi džaba trošio boje? - klimnu Mili glavom i zagleda se u zemlju pred sobom, kao da traži dokaz za svoju tvrdnju u mirnoj pomirenosti koja osvaja.

- Sve su žene kurve, oprosti majko! - viknu kroz prozor bijelih kola pijani mladić obrijane glave. Gužva je postajala sve veća, udaljih se bez riječi. Limena kanta je ostala dopola napunjena ljuskama od kikirikija i dok sam odlazio vidjeh Mahiru kako je sklanja.

Često je brak tvorevina od dvije monstruozne misli u istoj glavi, ili dva pipka hobotnice ili dvije kese u jednom džepu. Nasuprot tome, Azra i Ale imaju uspješan brak, jedan od rijetkih koji je uspio, bar od onih koje sam imao prilike da vidim. Pošto ja ne živim u braku teško mogu znati išta o uspješnosti takve veze ali je neuspješna vidljiva svakome. Ljudi uvjeravaju sebe da ženama daju čast svog prezimena ili svoje bogatstvo, slobodu. Že-

ne daju tijelo i tješe se neuspjesima svojih baba i nena jer one su “još više patile”, i ako pljačka uz obostrani pristanak daje ikakav uspjeh ljuti su na sve koji neće da ih blagoslove.

Danas je nezadovoljstvo opšta pojava a sve se može objasniti jednom Isusovom izrekom: “Šta vrijedi čovjeku da dobije cijeli svijet ako pri tom izgubi dušu?” Ovo “gubljenje duše” je noćna mora ovoga vremena, rekoh sebi dok mi je Mustafa trčao u susret a Mina tražila žvaku. Zaustavih se s djecom par minuta, komšinica je u dvorištu zalijevala cvijeće, ruže su se vidjele iza ograde, velike i opalih latica, kuća je bila svježije okrečena.

- Šta bi da ti naslikam? - viknuh joj u prolazu, bila je vedro nasmijana i puna elana.

Umukni baksuze! - zakikota se ona, - Samo lunjaš okolo, ni rada ni posla! - i podignu kantu za polijevanje kao da mi hoće dati do znanja da mogu biti okupan ako nastavim. Odlučih, pak, da se ne približavam opasnoj granici. Produžih prema Kreševcu i zastadoh malo. Nikoga nije bilo a kamen na kojem je stajala Malisa i dalje je tu, malo pognut i pomjeren udesno ali je tu, prkosi vremenu, odolijeva, za sada.

Smjestio sam neobičnu ljepoticu u prošlost, nisam htio ali dešava se, biva protiv naše volje iako upiremo svu snagu i uprežemo svu volju, trudimo se svom silom, uzalud. Rezultat je tako često oprečan našim namjerama i djelovanjima i to je dokaz Božjeg postojanja i činjenice da smo podređeni Sudbini. Zato je Imam Ali rekao: “Upoznao sam Boga Uzvišenog tako što su moje odluke padale”. Odlučiš nešto i djeluješ u tom pravcu ali se ne ostvaruje, zamisliš i stvoriš cijelu zgradu u maštanim slikama ali u realnosti pada kao kula od karata. Težnje bivaju poricane, namjere osujećene, planovi opovrgnuti. Samo što se čovjek podiže, nakon svakog udarca glavom u zid, posrće i opet ustaje i to je često dobro, zaborav je milost Božja na zemlji inače bi i najbezazlenija nesreća onemogućila život, paralisala ga. Nisam mislio da je Malisa izvan mene ali je u prošlosti od koje nema ništa i koja i ne postoji sem u meni, u mračnoj je ostavi, prašnjavoj, punoj sivila, da je bar bilo kišno sivilo iz daleke Kazablanke ali nije, podrum, težak i memljiv, mračan.

Toliko je neiskazanosti ostalo, daleke i nepoznate a prepoznatljive, rumenilo ljetnjeg predvečerja u kome je sunčeva kugla gorjela i sve je treperilo, u onome danu velikog samozaborava i dalekog sjećanja koje je postalo važnije od samoga sebe.

I, evo, javlja se ponovo, svaki put i iznova, možda je zato neobična djevojka i nezaboravljena jer je brižno zaključana, na silu odbačena a neproživljena a tada strast zadobija izazivačku oholost i potmula tutnjava neiskorištenog trenutka se obrušava, ustremљуje se na svako sjećanje kao jastreb na golubicu. Nisam mogao da je zaboravim. Na kraju, snaga volje je nemoćna, jer ljubav nas uvijek zatoči i oblikuje i sreća je ako se to desi istovremeno.

Dok sam stajao okrenuh se. Iznad brda je kružio veliki orao, napravio dva kruga i onda se naglo spustio, nebo je bilo prepuno nagomilanih oblaka, oluja se približavala. Vratih se u centar grada kako bih izbjegao kišu i sjedoh u jednu poznatu kafanu, prije je bila drugačija ali je prostor ostao isti. Nejasna potreba me vodila, ona oklijeva ali ne odlučuje presudno jer mogao sam svratiti i kući, svejedno je sada, pomislih rasijano. Inercija i lijenost misli uvijek lako nađu razlog ili izgovor, možda ću se pokajati, ne volim buku i mnogo ljudi, razmetljivost ako već postoji treba da bude na višem nivou. Sjedoh.

Lica su bila nemirna i napeta, sve mladi ljudi i svako je tražio sebe, u tuđem oku, mada je bilo i nekoliko starijih gostiju. Atmosfera je bila zasićena, otrovana familijarnošću što podlo uznosi i prodire u sve pore ulizivačkim skladom, treba napora prilagoditi se. Oblaci dima su bili posvuda, pepeljare pune a mlade djevojke vidljivo našminkane, neke i napadno, svako je čekao nekoga iako niko nije znao ko je ta osoba koja se čeka, uzaludna nada da će se izlaskom nešto desiti. Na licima se čitao očaj samoće, zima emotivne i duhovne usamljenosti, privid fizičke bliskosti nikada ne može nadoknaditi tu prazninu.

- Bolje bi im bilo da daju u oglas! - viknu pijanac za šankom, pridržavajući se rukom, ravnoteža mu je opasno poljuljana pa bi je valjda zaželio drugom, svi su ga ignorisali i niko se nije ni osvrnuo.

- He, danas su sve sami patrioti a radničke knjižice im umrljane! - iz-

dera se on i uprije prstom negdje u daljinu kao da pokazuje neka prošla vremena u kojima se naslućivala vlast radničke klase a trula buržoazija bila poražena i stavljena van snage.

Sigurno mu je daljina zamagljena i prijatna, gest je bio sličan nekom svečarskom utonuću i pun neke neočekivane blagonaklonosti koja nas uvijek obavezuje da činimo dobro. Pijan čovjek uvijek osjeća opojnu udaljenost od samoga sebe i zato bi da se približi bilo kome, da podjeli tjeskobu vlastitog tereta koji je uvijek tamo gdje i iluzorna zavjesa. Uobražavaš da si akter i zato moraš biti u centru pažnje.

Konobar u bijeloj košulji, sa čačalicom među zubima nezainteresirano ga je promatrao perući čaše, očito smatrajući da nije dostojan konverzacije.

- A ko tebi brani da radiš, daj se razlogu, - ustremi se na njega jedan postariji čovjek sa svjetlim zaliscima, nosio je naočare i podsjećao na penzionisanog opštinskog činovnika.

- Djeca su me se odrekla, najbolje su mljekarice rumenih obraza, -
- okrenu se onaj sa usklikom nedužnosti i osloni se leđima na šank i obje ruke položi na tamnu poledinu raširivši ih kao da se brani od iznenadnog udarca na koji ipak mora odgovoriti, i priprema se jer je u smrtnoj opasnosti. Bio je to sredovječan čovjek, malih, upalih očiju koje su bile mutno zakravljene, sa kačketom na glavi koji se opasno nageo i podsjećao na spuštenu zastavu, za koju ne možemo nikada znati da li će i uspjeti da se održi. Te oči najednom dobiše izraz velikog čuđenja i one prepoznatljive oholosti izazivanja koju pijan čovjek golicavo osjeća i rado je pokazuje kako bi bio iznad ljudi, jer duboko u sebi osjeća da ga stavljaju ispod. On napravi dva nesigurna koraka i podigne prst očito se spremajući za duži govor ali je konobaru izgleda bilo sve dozlogrdilo. Prošavši iza šanka on uze pijanca ispod desnog ramena i izvede ga napolje. Ovaj samo nemoćno podiže ruku pokazujući prisutnima konobarovo lice kao da hoće reći: "Eto, i to se radi". Nakon što bijaše izbačen stajao je malo zagledan u stakla kafane kao da domišlja ko se to usudio poniziti njegovu malenkost a onda odšeta teurajući i izgubi se.

Sjećao sam se kafane od prije rata. Ljudi su i tada nosili teške i strašne

stvari i imali potrebu da ih predstave izvan sebe, svaki je čovjek pun nemani i zmajeva protiv kojih se bori ili im se pokorava i onda se pokoravajući njima bori protiv drugih ljudi. Tako je borba neminovna i nemoguće ju je izbjeći. I onda je dim polako išao ka plafonu u gustim, talasastim oblacima i naboj usiljenosti bio je žestok i neutažen, opor i ojačan ljudskom glupošću koja je uvijek začim za sva jela dokonosti. I tada je stvarna udaljenost između ljudi velika bila a kameleon bio glavna uzoritost i ogledalo ljepote za sve prisutne, i onda je fizička bliskost bila prilika da se stave maske i otjeran je bio svako ko govori kompletno i sa smislom. Sva ta obuzetost drugim ljudima, svo to uobraženje da o drugome nešto znamo, sve je to završavalo kao otpad u rijeci besmisla koja odvlači, ako ne sve onda bar nešto, život se troši bez cilja i smisla koji bi mu dali snagu poticaja. Kafana kao i svaka druga, sjetio sam se... plavokose djevojke, ovdje, prije rata. Visoka, blijedolika, nonšalantna u svom prilaženju ljudima, nadmenog osmjeha za kojeg je vjerovala da je nadmoć. Plava providna bluza i široke, kockane pantalone kao u klovna, upadale su u čizme poput nezvanih gostiju. Pogled svjetloplavih, oholih očiju potcjenjivački i drsko bi prelazio preko svih ljudi u kafani smatrajući ih na neki način svojim vlasništvom.

Znao sam to i ne gledajući, dobro sam poznavao taj bistri izraz, te oči, jer su mi nekada mnogo značile. Imala je lijepe ruke (pamtio sam je najviše po tome) pamtio bih je po tome da više ničega drugog nije bilo, tanki prsti bili su skladni i mekani, prozračno blijedi i svojom krhkošću su čudno odudarali od njene okrutne pojave. Na rukama bi ponekad nosila crne, čipkaste rukavice, napola presječene tako da su prsti izvirivali bojažljivo poput iznenađenih znatiželjnika u nekom mračnom tunelu, koji se pitaju gdje su i gdje im valja ići. Kao da je uvijek htjela pokazati da je se ništa ne tiče ali je to radila odviše upadljivo, gnjevna na cijeli svijet, opako razdražljiva. Nipodaštavala je otvoreno, očito se nesvjesno plašeći tog šarenila koje je moglo vidjeti ništavnost u njoj, htjela je pokazati da tom svijetu ne pripada. Uživila se u svoju ulogu spasitelja i pomagača a to je uvijek jadno ako se pomoć oslanja na struku, diplomirala je psihologiju i pedagogiju. Od svojih slabosti bijaše napravila kip gotovo mesijanske blagosti, ukoliko se "pacijent" pokorava i divi njenim vrlinama (ili ljepoti, ali malo opreznije). Do tada je

sve u redu, ali svaki iskorak, svaka neposlušnost je surovo kažnjavana pa bi se čista, pružena ruka često pretvorila u kandžu divlje tigrice. Uloga bi joj donekle i stajala da nije sve podsjećalo na maskembal i bilo tako očito, no ona je mislila da joj polazi za rukom i "vadila je iz blata" uporno i strpljivo, iako je cilj nevoljnika bio uglavnom krevet. Većina vjerovatno nije uspjela, ali to im je bio cilj. I meni je to bio cilj na ovaj ili onaj način, pa sam puštao da me prosvjetljuje zaogrćući njenu sklonost plaštom profesionalizma, dajući joj tako dvostruki značaj, spašavajući unaprijed njen trud od potpunog obezvrijeđenja. Smijao sam se od srca. Jer je žena u njoj bila nepovratno upropaštena i osjetljivost je rodila mržnju, onu najgoru, mržnju prema sebi a pošto je maskirana dušebrižništvom bila je još gora i bilo je dovoljno stajati na uličnom uglu i izigravati patnju pa da te terapeutkinja zahvalno "pokupi". Osmjeh joj je izvještačen i lažan, sumanuto kurtoazan, sav u blijedom prenemaganju jer je raskorak između onog što jest i onog kako se predstavlja odviše velik.

Čak je u Sarajevu išla i na seanse joge, ranih osamdesetih i pozivala i mene ali sam odbijao, još nisam bio toliko očajan da bih kupio svaku maglu koja dolazi sa Istoka.

To sam mislio osjećajući oštar miris parfema u kafani, nekadašnjoj i sadašnjoj, sve različito a opet sve isto i uvijek će biti isto. Jer od Adama do Smaka Svijeta čovjek je samo čovjek i uvijek će biti isti, nepromjenljiv, dobar i zao, sa istim pitanjima pred sobom, sa istom zbunjenošću i strahovima, sa istim osjećanjem zle kobi.

Osjećao sam umor u cijelom tijelu, ustadoh lagano i izadoh van ne gledajući nikoga kao da se sklanjam od mučne prošlosti a istovremeno ne želim da vidim još mučniju sadašnjost.



X

Dok sam pio jutarnju kafu promatrao sam Belminu sliku na stalku, bila je vraćena u prijašnji, ravni horizontalni položaj, ne znam ko je to uradio, ja sam je stavljao uvijek neznatno zakrivljenu ulijevo da bi uvojak tamne kose koji pada na lice dobio na izražajnosti. U pravu su oni "primitivni" narodi koji smatraju da je svaka slika krađa duše ili bar dijela njezinog i zato izbjegavaju fotografisanje, bježe da ne budu uhvaćeni u klopku uzaludnog, u zamku pokušaja da se nešto zaustavi u prolaznosti vremena. Zapadni turisti, sa velikim stomacima i aparatima obješenim o grudi pak smatraju da oni bježe od "napredne tehnologije", pustinjski čovjek koji se ne boji tigra uplašio se blica fotoaparata, smiješno do besmisla. Ponovo pogledah Belmu. Osmjeh na prelijepom licu bio je tako ljupko suzdržan i nježan da se moglo zadržati udubljivanjem u tu sliku, senzualne usne tek malo otvorene, kao da hoće nešto važno reći, rasuti dio žudnje u toplinu zlatnog popodneva dok bakarne sjenke lagano obavijaju pravilna ramena, uvlače ih u pogubnu kob ljepote, da ne zastanu, da se stope u jednu cjelinu sa mirnom nježnošću lica. Tako lucidna igra sjenki i boja, pravilno uho, kao izrezbareno rukom nepoznatog vajara ispadalo je iz cjeline na neki čudan naređivački način tako da me lik podsjećao na princezu Nefretiti. Staroegipatsku ljepoticu čiji je kip nađen bez jednog oka. Kasnije je ustanovljeno da kipar nikada nije ni uradio to oko, vjerovatno želeći da se osveti princezi zbog neuzvraćene ljubavi. Slučaj je sličan, i ja sam radio Belmin portret, i u mašti i u stvarnosti, domišljao male ali važne detalje sjedeći dugo za stolom do vrata, slikao u mašti i onda to prenosio na papir i platno ali da budem iskren, sakaćenje lika mi nije padalo na pamet niti osveta zbog neuzvraćene ljubavi. Belma je toliko lijepa da bi svaki nedostatak na umjetničkom djelu bio grijeh protiv ljepote života a nisam ni plaćeni umjetnik koji je prinuđen srdžbu neuzvraćenošću okrenuti protiv sebe, mogu otići kad hoću što sam na kraju i uradio.

Isti, zapovjednički visok i graciozan vrat, samo je Belmin ljepši jer se na Nefretitinom vratu uslijed ohole ukočenosti vide tragovi mrtvila koje ima svaki aristokrata okrećući cijelo tijelo zajedno sa glavom. Belmine usne su također bile ljepše, lepršave i sa dahom nježne ludosti koja se gubila u toplom osmjehu, sjenka između očiju jača, oštija.

Ljubičica. Bolna iskrenost ljubavi je plovila plavim okeanima, gubila se među široko rastvorenim trepavicama, nestajala u modrim sutonima ostavljajući da šarenilo svakodnevnice pokrije opasne hridi i grebene. A težak je taj tok ustaljenog života jer se odvija uvijek na račun prirodnosti i guši spontanost saobražavajući je svemu. Bila je ljepotica, volio sam je.

Njena tek malo talasasta i zagasita crna kosa samo je povremeno doticala inteligentno, blijedo čelo a uvojci su s vremena na vrijeme padali po licu i opet se gubili, vraćali se nazad baš kao i modri talasi u njenom pogledu, čas uronjeni u plimu nježnosti, čas vraćeni osekom zabranjenog.

Izađoh van i svratih u "Locco" na kafu. Iako je još dan neko društvo je sjedilo u veselom raspoloženju, tri mladića i dvije djevojke. Sve sami ih poznavao, gotovo je nemoguće ne poznavati nekog ako je rođen u gradu. Sjedoh malo podalje, Koštana je radila i približavala se svojim opreznim korakom, zadovoljna u sebi kako mi se činilo, no nije imalo veze sa mnom. Naručih kafu. Uz novine to je uvijek ritual ma koje doba dana da je u pitanju, nastojao sam brzo čitati preskačući odlomke. Bio je to "Husin sto". On se vratio, već je u Francuskoj, ali i za onih dvadesetak dana koliko je boravio u gradu već je stekao poštovanje kao stalni gost i znalo se da sjedi u desnom uglu, za posljednjim stolom. To je uvažavano od strane mladih gostiju, mi pak u vremenu naše mladosti nismo uvažavali nikog osim kad je nametnuto. A onda to i nije poštovanje, jer moralni osjećaj je isključivo onaj koji dolazi iznutra, iz duše. U međuvremenu, jedan od onih iz pripitog društva ustade sa čašom konjaka u ruci. Bio je u crnoj majici a pogled mu je bio neobično zažaren. Izgledao je kao posljednji vojnik na bojištu, mršav i ispijen, upalih obraza, kao posljednje slovo nedovršenog djela sa kojega se tinta još nije digla, niti osušila.

- Vremena su ova luda. Ima nas svuda. - izreče on u stihu i okrenu se svečano, prvo na desnu a potom na lijevu stranu, niko se i ne pomače.

Dvoje ljudi u bašti je igralo šaha, nekoliko djevojaka se šalilo sjedeći do ograde, masa je prolazila cestom kao da ovaj i ne postoji, očito mučeći svoje brige, benzin je bio poskupio.

Vidljivo uvrijeđen takvim nipodaštavanjem činjenice da je svijet Bosanski razasut širom planete Zemlje on napravi podrugljiv izraz na licu i naiskap popi ono što je bilo u čaši. Ponovo pogleda na obje strane ali bilo je očito da nikog ne zanima to zanovijetanje, čak su i oni za njegovim stolom pričali o nečemu sasvim drugom, izvjesno naviknuti na njegov egzibicionizam. Lice mu se zacrvni i dobi nadmen i ohol izraz. On spusti čašu i sjede naglo tresnuvši staklom o sto prilično jako ali čaša je ostala čitava.

- Blamaža! - uzviknu neuredni prolaznik u cipelama koje nisu imale šnjire i zjapile su kao daleki putnici prisiljeni na usidrenje.

- Nije mala! - dobaci jedan od onih što su igrali šah i provuče ruku kroz masnu kosu pokazujući zlatan prsten na nabrekli prstu, koji je očito bio njegov ponos i rado ga je pokazivao.

- Sredi ovo Koštana, tebe slušaju! - doviknuh osmjehujući se s nadom da će to smiriti atmosferu koja je mogla postati neugodna. I gazdarica i kćer se samo zgledaše a gazdarica uz to i odmahnu rukom nehajno kao da hoće reći: "Smirit će se, nije ovo ništa neobično". I zaista, cijelo društvo za stolom uskoro ode iako se nesuđeni stihoklepac neprestalno osvrtao tražeći tragove mogućeg utiska, mnogo skromnijeg nego je izgleda očekivao. Uskoro ustadoh i sam, Buha je sjedio na centru "pred robnom" kao i obično. Pridruživ mu se. Svjetloplava košulja bila je zavrnutu do lakata a po-veći dio ispao iz pantalona i doticao je kamenu podlogu u talasima što ih je donosio laki povjetarac. Bilo je sparno, ali manje nego prethodnih dana.

- Hajde, mali - reče on i pogleda svoje kuhinjske papuče kao da se čudi širini koju je sebi dozvolio u miješanju obuće i prilagođavanju iste različitim okolnostima.

- Čuo sam da je i ovdje bilo nekad javnih kuća - lupih iznenada sjedajući, tek onako da nešto kažem. Bilo je muklo i gorko, bezvrijedno i po sadržaju i smislu ali možda značajno kao putokaz.

- Doli u poju je kupleraj bijo - prihvati spremno Ahmet i prstom lijeve ruke pokaza u pravcu Vidovog polja kao da pokazuje ne znam kakvu znamenitost u vrijednom muzeju. - He, he... Mađarice jedre i oble, na jutu ranu bi ih privijo! - nasmija se obješenjački i dopola grohotom kao da slušaocu daje vremena da razmišlja o burnom vremenu nekadašnjem. Istina, to je bilo u "doba Austrije" neki prolaznik dodade pa se niko i ne sjeća ali je znao ljude koji se sjećaju a to je gotovo isto, bar kada su u pitanju predaje koje se zasnivaju na snazi nagona i prastarom potrebom koja je i dala naziv "najstariji" tom sudbonosnom zanatu. Nekoliko učenika stade do nas, čekali su autobus, jedna starija žena sa kišobranom u ruci se približavala, išla je sporo i zastajkujući.

- Jes! - nastavi odvažno Buha, - Mogo si i prije nać žensko za "dukat" i te kakvo... Pritisneš je gori, na gradu, povališ je u četelini... mladi učenici prasnuše u smijeh oduševljeni a starica okrenu kišobran prema nama kao oružje koje je spremno u slučaju da se nepodobštine nastave.

- Fuj, stari jarče... pred decom! - prijekorno i gromoglasno upozori ona nastojeći da pljune prema nama, što još više pojača smjeh, začu se čak i pljeskanje rukama. Jedan biciklista se nasmija i pokaza "lakat". Dvoje djece sa lizalima u rukama je prelazilo cestu na kojoj odavno nema semafora, smješkali su se. Starica malo zastade u nedoumici a onda drsko pogleda mene kao da hoće reći: "On ne bi izvodio da mu ti nisi kompanjon". Volio bih da sam je umirio.

- Ja, k'o da oni ne znaju šta je "ona stvar" - mirno odvrati Ahmet ali sa povišenim tonom, kišobran je i dalje stajao uperen prema nama, zlu ne trebalo. Ali u međuvremenu se zaustavi autobus i svi udoše. Starica tek tada spusti kišobran i uze ceker iz kojega su virile flaše sa mlijekom, gledala nas je sa nevjericom i dalje. Buha poljubi svoje prste sa unutrašnje strane, ispruži ruku i poslao joj poljubac puhnuvši u dlan.

- Srce moje! - uzviknu glasno dok se autobus udaljavao, dječaci su upirali prstom na nas kroz zamagljena stakla, puna prašine sa vanjske strane. Gledajući autobus kako odlazi sjetio sam se izbjegličkog života u ratu, sjetio sam se Bijelog Polja, mnoga prijateljstva su sklopljena, brakovi. U sjećanju mi je najviše ostala slastičarna. Mala, sa dva dijela, okrećena tam-

nocrvenom bojom sa šankom koji je plijenio pažnju i neizbježna plinska peć koja nas je grijala u dugim zimskim noćima. Slastičarna je bila kao svjetionik za mornare, znak u olujnim noćima, topla, prijatno familijarna, uskladena sa svima i kao stvorena da svako odsanja lik koji ljubi tražeći ga u povijanju gustih borova, u ljubičastom, vatrenom odsjaju koji se nazirao kroz vrata peći. I sanjali smo likove koje smo ljubili, a ko tada može biti objektivni u pristrasnosti što seže i obmotava se sve do vrata, poput konopca i uže može svaki tren biti zanjihano. I mi zajedno s njim, jer je ljubav naj-sličnija smrti i najbliskija smrti.

Sve je u ljubavi životno ali je ona sama najsličnija smrti, slatki san ništavila koji nikada nije do kraja dosanjan, koprena koja sve ljude odvaja od života ali je različita za svakog, svaki je čovjek drugačije skida. Sva misao hladnog saznanja koja dolazi nakon što ljubav protutnji ne pomaže ništa da dublje saznamo šta je bilo u mutnoj javi i sve što razum domišlja je traženje dokaza da sve ipak nije bilo varka.

Čak i kada je sjećanje lijepo sve se čini pričinom u gustoj magli nerazaznavanja koju pokriva širina neistrošenosti, baš kao i u smrti. Bio sam blizak sa svim djevojkama koje su radile u slastičarni i one sa mnom, kafana je svaka porodica, to znamo kada prestane raditi, kada se zatvori. Sani je bila simpatična i besprijeekorna (pravo ime joj je Sanela ali sam je zvao Sani, od milja). Lejla je bila naizgled stroga i naočita u neposrednosti, ali mi je najviše značila ONA, djevojka sa Humi. Malog, ljepuškastog lica sa oštrim crtama, tako precizna u svemu i temeljito "odbojna" prema svemu što je se ne tiče. Bila je ljepotica, najljepša od svih njih pa je ostale cure nisu voljele i za svoju nelagodu što je poticala iz zavisti tražili su razne izgovore i izmišljene razloge. Nikada nisam vidio tako perfektno razmaknute lukove obrva i tako čarobnu zamišljenost na licu. Bila je blaga ali oštra prema svakom ko bi prekoračio granicu, sumnjičava prema svemu nad čim nema punu kontrolu. Samozadovoljna na poseban način, sa divljom gorčinom koju je potiskivala ali odgovorna prema svemu na što ju je usmjeravala istrajna misao. Voljela je konačne misli i osjećanja, njihovu izvjesnost, ono što pružaju, uvijek se iznova pribojavajući da joj sudbina ne uzme ono što joj po zasluži pripada. Često je sebe optuživala za razne tuge ali nikada do

kraja i uvijek bi smogla snage da rasčisti probleme ljubavi, nikada više, i stvar je završena.

- Ne volite je jer je najljepša. - rekao sam jednom Lejli u šali, mada je prizvuk ozbiljnog bilo nemoguće prikriti, zanimalo me šta će reći iako sam već imao čvrsto uvjerenje.

- E, jesi pogodio, svaka ti čast. - nasmija se ona ironično kao da je zavist posljednja stvar na svijetu koja može da joj se desi. Ona zausti da još nešto kaže, ali napustih slastičarnu naglo ustajući. Svako ima svoj put i dobar je čak i kada ne znamo gdje vodi jer Božja promisao daje svrhu svim stvarima. Odmahnuh rukom na izlasku otkrivajući vjerovatno da je ONA značajnija meni nego njima. Lejla se u daljini smijala svojim zdravim smijehom, mahnula mi je rukom kroz prozor. U magnovanju se trgoh iz misli, Buha je već odlazio držeći se lijevom rukom za leđa kako starci često čine čak i kada ih ništa ne boli jer žele drugima dočarati teret svih godina života i tako biti pouka.

Gledao sam kako je Tijana prskala cestu iz šlaufa temeljito čisteći svaki ugao na cesti snažnim mlazom. Pojava joj je originalna i blijedilo tako čedno lijepo, pokreti otmeni. Sjetio sam se nje, više od dvadeset godina je prošlo. Čudno, u početku, kada se udala čak sam se zanosio mislju da je pogriješila, zatrčala se naglo i nepromišljeno opčinjena igračkama sitnih zadovoljstava, najednom obmanuta i prevarena u lahornoj čistoći samoće u kojoj je čekala. Ali nikakvog zalijetanja bilo nije (znao sam i tada ali sam se naivno tješio) i sve moje nade je zapečatila moćna ruka hladnog proračuna, kao da je zatvorila knjigu života i knjigu smrti i sve je bio tek san, moj san i moja neostvarenost. Možda bi trebalo da se sjećam sa stidom, sa prezirom odbačenog čovjeka ili bar da blago ukorim sebe što se još uvijek sjećam, ali ničega nije bilo, čvor je nepovratno presječen još davno i to je sve. Ne znam jesu li sjećanja odmotavanje grubog klupka vune koja je bila u nešto opletena pa ponovo raspletена ali nje nema više u meni, gotovo je. Zato ne osjećam ni potrebu da obezvrjeđujem jer nju rađaju nemoć i gorčina uvrede a nemoćan više nisam, odavno, i gorčina me napustila, uradio sam šta sam mogao, ona je izabrala. Zašto pljuvati na prošlost, moja je i to bi

značilo pljuvati na samoga sebe i, uostalom, bilo je lijepo, tajno, radosno i puno strepnje, isprekidano i nedovršeno. Možda baš zato, jer svaka tajna je prepuna strepnje želja i melanholične neizvjesnosti, snažno je u osjećanju sve ono što samo jedan trenutak može prekinuti, sve ono što puki slučaj može dovesti u pitanje. Zbog toga zabranjene ljubavi tako snažno traju. Zanosila bi se ponekad nježnim sentencama o vjernosti, pričala bi o tome pletući paukovu mrežu, neko joj žuri i prekorava sebe što kasni dok kiša lije, u rukama buket svježih ruži i mokra košulja je prilika za smjelo pripijanje. To je bila njena mašta, njen san, kako bi mi govorila, nisam joj vjerovao. Riječi su joj loše vezane, iznuđene od srca, naslagane kao šumski balvani, kao mrtvaci u plastičnim vrećama koji se dodiruju bez reda i osjećanja i svaka spona je unaprijed besmislena i beživotna. Ona bi, eto izabrala mene, nastavljala bi zamišljeno uvlačeći gusti dim cigarete u pluća ali nešto je odbija i inače ima nešto u meni što jako odbija ljude. Ponešto i privlači, osmijehnula bi se kurtoazno ali je ono što odbija i veće i značajnije. Slušao bih te gluposti sklupčan u neizvjesnost, sav u bolnom grču, uvijek je tako kada je sve neostvareno i unaprijed pokopano.

Ali, ostat ću nešto posebno u njenom životu, tješila bi me ponekad u dugim telefonskim razgovorima koji su znali potrajati više od jednog sata, šta da se radi, to je sudbina, zaključila bi svečano skidajući sa sebe svaku odgovornost, kao kada umorna balerina zaključava praznu pozornicu i svi su joj krivi što je potpetica na cipeli oštećena nemarnim trenutkom koji se nije očekivao. Bal je završen i ne postojim, slika sam, sjećanje koje neće čak ni boljeti jer slatki otrov je ispijen do kraja a linija sudbine nije nikome ista. Bolna usamljenost može razčlaniti slike ako se u sebi ima pretpostavki za snažnu maštu, može ih sublimno poredati na način umjetničkog. Ali sjećanje koje hoćemo da prikazemo sebi kao osvetu zbog promašaja nema razloga čak ni za svoje postojanje i više liči na film koji puštamo u dosadnom kišnom danu, tek da vrijeme brže prođe.

Bio sam analitičan i naizgled naivan tako da je povjerovala da suviše očekujem od nje. Jer ako ne pripadaš jednome svijetu sam čin ulaska je odviše veliko očekivanje, na ploči života šahovske figure bivaju poremećene, red je ispreturan i pat pozicija je najbolji ishod što ga uljez može očekivati.

- Sudbina! - govorila bi uzdišući, ali sve je odavno uobličeno i sav pijesak nepotrebnih riječi koji je ostao na obali nakon bure više ništa promijeniti ne može u oticanju rijeke života, nepovratno sam udaljen. Bila je naravno smiješna, jer ako je iko razmišljao o slobodi ljudske volje i Božanskom predodređenju ona nije, niti je se ticalo, za nju postoji samo ono što je opipljivo.

- Sudbina... pa šta ćeš, protiv sudbine ne možemo. - slijegao sam nevoljko ramenima kao da je sve što radimo izvan sudbine a tek sama riječ "sudbina" upravlja događajima, daje im misteriju nedokučivosti. Smijao sam se sebi i tada, a kasnije još više sjećajući se tih "završnih" razgovora (završeno je davno a ove posljednje računam od trenutka kada je odlučila da se uda). Poklonila mi je šal za uspomenu a ja njoj knjigu *Plemićko gnijezdo* od *Turgenjeva*. Naslov joj je simptomatičan koliko i simpatičan, nesretna ljubav... okolina koja brani vezu, prepreke... ima i klupa na kojoj su nesuđeni ljubavnici proveli nezaboravnih pola sata. Pošto smo i mi jedanput sjedili na klupi u Sarajevu sličnost je očita i sve se uklapa u divnu romansu. Šteta je što nismo imali vjenac od uvelih ruža da ga pustimo niz vodu i pratimo pogledom suhe latice dok odlaze i tonu, gube se.

- Šta se može, sudbina. - oboje smo ponavljali, samo što meni nisu trebali izgovori i maske ali jesu njoj, molim lijepo, uvažavam. Prihvatam i ponašam se u skladu s tim.

- Sudbina, ja ne vidim drugog objašnjenja. - govorila bi unoseći mi se u lice kao da ta blizina treba da približi i samu sudbonosnost događanja koja nemaju ni vremena ni prostora da pobjegnu, da negdje odu. Tu su, gotovo je, sudbina.

- Nema šta drugo. - gledao bih odsutno kroz nju potvrđujući da ima "neka sila", kako je ona providnost zvala i kako ju je doživljavala.

- Sudbina! - pljesnuh po džepovima pantalona sa obje ruke dok je ona prebiralala nabore na crnoj haljini, opraštali smo se, mislio sam o tome i dalje sjedeći "pred robnom", sjećajući se tog posljednjeg susreta. I zaista, sva se sudbina odvijala između mojih praznih džepova i onog ispod njene haljine, sudbina, nema šta drugo, bilo bi ludo vjerovati da je nešto drugo.

Osvrnuh se oko sebe prenuvši se, nebo se lagano oblačilo i centar grada je dobijao neku živu užurbanost, volio bih da padne kiša. U kolima prođe Sašo i mahnu mi rukom, bio je sa ženom i djetetom. Talentovan, nesporno, ali neiskorišten dovoljno, još ih ima ovdje u kasabi, mladih ljudi voljnih da nešto učine, da promjene nabolje. Ali želja nikada nije dovoljna ako nema materijal za obradu i ako su okolnosti nepovoljne. Mada važi i suprotno, nadarenog čovjeka nikakve okolnosti ne mogu zaustaviti, i u svim uslovima on će se izraziti. Ne mora postati slavan i poznat u svom vremenu, ali će doći do samorealizacije, to je sigurno. Jer snaga vizije nadrašta sve okolnosti i ne može biti zaustavljena, i baš po tome je neka ideja vizionarska jer ide ispred svog vremena. A ono što ide ispred vremena, ta kako bi moglo biti zadržano nečim čemu ne pripada, jer samo šire zadržava ono uže, samo veće objašnjava ono manje. Zbog toga genije nikada ne može biti zaustavljen. On može biti onemogućen ili paralisan, gurnut van javnog života ali ne i zaustavljen.

Naprosto, ne znajući gdje ću, vratih se ponovo u "Locco". Nekoliko stolova je bilo popunjeno, jedna postarija žena sa bijelim šeširom širokog oboda sjedila je sama očito nekog čekajući. U ruci je držala muštiklu i nervozno odbijala dimove kao da šalje signale osobi koju čeka. Za dva stola nekoliko neurednih mladića mokre kose. Pivo je isprolivano po stolu i neprestalno su zvali Keku da to počisti. On je zamijenio Koštanu, već je druga smjena. U uglu par djevojaka, jedna je imala traku preko glave i nešto živo objašnjavala očito se trudeći, lice joj je bilo pažljivo a pokreti žustri. Jedan srednjovječan čovjek je sjedio sam za stolom. Bio je zamišljen i nije gledao ni u koga a i kada bi pogledao brzo je prelazio pogledom jer ga se ne tiče i otvoreno to stavlja do znanja. Tek neznatno prosjed, u crnoj jakni, pretoploj za ovo doba godine, prozirnog staklastog pogleda, očito je imao potrebu da priča s nekim i ta želja je bila vidljiva iza prividnog nipodaštavanja.

- Ljudi moji! - počeo on najednom, dignuvši dlanove ruku prema nebu, - danas je teško djecu izdržavati, toliko toga im treba priuštiti, a kako? - i lagano se nasmješi tražeći podršku za svoje riječi lutajućim pogledom koji se ni na kome posebno nije zaustavio, lice mu dobi blažen izgled.

- Pa što ih praviš!? - viknu neko iza šanka gdje se ništa nije vidjelo, par ljudi je nešto popravljalo sa unutrašnje strane i čuli su se udarci čekića i lomljenje žice.

- Mlijeko skupo, lijekovi i pelene, teško je na ovom vremenu... - htjede da nastavi ali ga onaj iza šanka prekinu.

- Zato si ih nabiriko dvoje a i treće ide - upade šahista zamišljeno držeći crnu kraljicu između palca i kažiprsta desne ruke. Prolomi se smijeh, jedna čaša pade i slomi se. Keka se smješкао, sa čačalicom među zubima, dok je gospođa sa šeširom ustala i otišla, uvrijeđenog pogleda.

- A jest Koštana lijepa djevojka, a? - obratih se Keki naglo i glasno.

- Vila nagorkinja! - izdera se jedan pijanac sa ulice uopšte ne shvatajući o kome se radi ali osjećajući potrebu da se uključi, jedva je stajao na nogama. U kratkim pantalonama i papučama, imao je poderane čarape pa su prsti izvirivali kao zasebna živa bića, a na glavi je bila pletena zimska kapa crne boje što je samo pojačavalo grotesknost čitave figure.

- Putuj Selma i ne vraćaj se! - zadera se on još jače i podignu stisnutu pesnicu kao da nas podučava snazi pomoću koje se mogu zaboraviti i prežaliti i najveće ljubavi. Zaori se opšti smijeh a mladići naručiše još jednu turu pića, djevojka sa trakom na glavi se laktom nasloni na sto i stade proučavati odrpanca kao da on donosi sasvim nove mudrosti, nepoznate i neviđene, pa ih treba što prije zapamtiti.

- E, ovo je za zapisat. - reče majstor u plavom kombinezonu sa kliještima u ruci. Bio je izašao iza šanka i gledao pijanca, očito ga poznajući.

- Varala je, varala... - prihvati skitnica spremno, ovaj put podigavši obje pesnice u vis kao da pobjeđuje u sebi i samu mogućnost preljube i ostaje čvrst i u takvom iskušenju. Smijeh i upadice postadoše glasni i haotični tako da sidoh stepenicama i izgubih se, sa donje strane. Izadoh na cestu a smijeh je odjekivao jednakom snagom, začu se tužni glas Tome Zdravkovića: "Život mi je prepun suza...Marija, Marija..."

XI

Vidio sam Malisu još dva puta, ljeto odmah nakon prvog susreta. Bolni pokret uspomene kada mu se nisam nadao iako sam ga želio, priželjkivao sam je, želio sam da dođe. Ništa više nije moglo vratiti ono predvečerje pored rijeke kada je lebdjela nestvarna u bijeloj haljini, okupana ružičastim sjenkama u zlatnom sutonu, tiha, tako prozračna i sama u potpunoj tišini, nikada se više neće ponoviti. Nezaustavljiv je točak vremena i zemaljska ruka ga ne može vratiti unazad, nema vraćanja, uzalud je, nema ga. Samo me pozdravila, ništa drugo nije ni moglo da se desi, čak i to je bilo suvišno jer se o nama više nije ni radilo, sukob dva svijeta, dvije nespojive realnosti, možda ih je mogla premostiti velika žrtva ljubavi, možda. Ali za nju spremnosti nije bilo a znam i zašto nije, oblaci su teški, oblaci su gusti i nebo je natmureno i ne može dobro donijeti bremenita neman na obzorju sivom, kasno je za lovorov vijenac, pobjeda nam nije suđena. Možda bi zeleno rastinje izraslo poslije kiše...i visibabe bi pokazale pognute glave, ali valja preživjeti oluju i nostiti se s njom i bio sam spreman. Ali ona nije. Malisa, moj najveći neostvareni san.

I najsitnija greška smeta na platnu i čudno odudara ako je slika uspjela. Što je ljubav veća, veće su šanse da ne uspije, da potpuno propadne. Pepeo ljubavne vatre i tajna odgonetanja i zakopano blago osjećanja u snježnoj stepi što čeka proljeće i ptice pjevačice na propupalim stablima,... ljudi to vole samo u knjigama, samo u pripovjestima koje se sa strahopoštovanjem prenose s koljena na koljeno. U svojim životima to smatraju prokletstvom, ne može svako srljati blatnjavim putem dok listovi padaju i koraci se vuku lagano i slika odbačenog psa se javlja u razigranom umu...slabi smo, većinom smo preslabi za teret velike ljubavi.

Izgleda tako često bezazalno, u početku koji ništa ne obećava niti nagovještava, čak smo puni hladne drskosti, samouvjereni do krajnjih granica jer

ništa se još nije desilo. Ali nikada ne znamo u šta će se “nešto” izroditi i zato su bezazleni susreti često tako fatalni, kao što podignuta sjekira nije ništa do beskrajna tišina i prostor ispunjen nečim bešumnim dok je udarac sječiva bol i rasap, cijepanje i lomljenje, promjena svega.

A sjekira sudbine je uvijek podignuta i uvijek baš iznad naše glave, i u tome je draž života jer ne znamo kada će pasti. Lišće je davno palo na zlatni put i pozlaćene sjenke toplog popodneva otišle su nepovratno, odlazite i ne vraćajte se, mislio sam, svaki drhtaj poluspuštenih Malisinih trepavica bio je daleka harfa za moje srce, upijao sam je pogledom, otetu, nezaboravljenu. Suviše je toga u svakom čovjeku što se opire i ne želi biti zaboravljeno i zato je hladna svaka zaokruženost, ledena je kada se do nje dođe. Jer je teška utvara ogoljelog stabla života, mrtvi skelet što šuti i uzmiče ka močvari napuštenosti dok mutni pogled još gleda u kristalnu kuglu i nada se, ma kako beznadežno izgledalo ono što dolazi. Samo da dođe.

Stajala je na kamenu, u bijelom kupaćem kostimu i to je bio jedini dan kada nisam imao fotoaparat i žalio sam kasnije zbog toga. Nosio sam ga sa sobom gotovo cijelo ljeto ali ne i taj dan. Slika je ostala samo u meni, kao što je Šekspir rekao: “Rana nije duboka kao bunar ni široka kao crkvena vrata, ali dovoljna je”. Baš kao što nijedna slika nije dovoljno duboka za neshvatljivost duše niti dovoljno široka da obuhvati tajnu srca, ali je svaka dovoljna da usmrti nerođeno čedo ljubavi ako sama ostane raspeta, nedorečena na nebu mašte. Samo bih pritisnuo dugme, ne bih je ni upozorio, ukrao bih je za tren onako kako je meni ukradena za čitav život. Ali obično nismo spremni kada treba i klackalica življenja nam se zato ponekad čini užasno nepredvidivom, nikada ne znamo kada ćemo biti podignuti lebdećim nadama što poput oblaka plove niti znamo kada ćemo biti spušteni teretom vlastitih djela.

Doduše, ja bih ukrao samo jedan tren, sliku, sjećanje, drugačije je kada ti neko krade stvarnost, a još je gore kada krademo od sebe sebi.

XII

Jutro je odisalo svježinom, rano jutro koje uvijek donosi šarenilo nemira i otvara ga, kao da uzdasi ljudski leže pod sunčevom kupolom i kada se ona dignu i oni izađu u suncima unutarnjih svjetova. Linda je čekala ispred zgrade mašući repom, kraste su joj zarasle gotovo potpuno iako ne znam kako, niko je nije liječio. Znao sam da u gradu postoji veterinar i moglo ga se naći, nisam ga znao niti sam znao gdje radi ali moglo se učiniti uz minimalan trud. Pitao sam prodavačicu preko puta o tome i ona mi je objasnila gdje veterinar radi.

Dva starca na klupi se zгледаše nijemo kao da se pitaju kome može pasti na pamet čak i ovakva glupost kada ni ljudi nemaju dovoljno lijekova.

- Dobro joj je! - zavika jedan prosjedi čovjek sa cigaretom u ustima koja je visila nadole poput srušenog stabla, bio je neobrijan, zakrvavljenog pogleda. Priđe Lindi, čučnu pored nje i zagleda se kao da traži dokaze kako joj veterinar nije ni potreban.

- Pa, vodi je kući ako ti se sviđa! - dobaci mladić na biciklu smijući se krupnim, crnim očima i projuri pored nas brzinom koja ostavlja bez daha.

- Vidiš! - izvadi onaj cigaretu iz usta i uzdahnu dva puta uspravljaajući se, - radi ovakvih sve i propada. - i pokaza prstom u pravcu bicikliste koji je već bio daleko. Ruka mu je stajala uspravljena neko vrijeme i prst je i dalje pokazivao ulicu mangupovog odlaska tako značajno da je trebalo povjerovati kako velika propast leži baš u tom smjeru, i neminovno odatle dolazi.

- Sakrij Lindu da je ko ne urekne! - viknu starac sa štapom koji je zastao da gleda čitavu scenu i kucnu dva puta metalnim vrhom, očito ga je sve zabavljalo.

- Eh, eh, treba i ona bogme jadna da živi. - komentarisala je tužno

jedna žena držeći u naručju unuča dok su kola prolazila pored nas velikom brzinom, uopšte se ne obazirući.

- Dobro, hvala na komentarima! - rekoh svečano, - Ali, kujica nije društveno vlasništvo, pustimo je da ide putem svojim a ona će ga naći, jer za razliku od ljudi životinje znaju Pravi put i nikad ga ne gube.

- I babo mu je bio filozof. - zasmija se starac i dalje stojeći na cesti i blago okrećući štap prema meni kao da je taj lagani pokret dostizanje filozofije predaka od strane moje malenkosti.

- Ja znam,... mladost smo proveli skupa. - uključi se u razgovor neobrijano lice sa cigaretom u ustima, očito namjeravajući da otvori priču o mom ocu. Ali udaljih se brzo, mahnuvši sa obje ruke prema nebu kao da ih upućujem da tamo traže velike tajne umrlih. Linda me pratila dvadesetak metara a onda se vratila.

- Dobra ti ova o društvenom vlasništvu. - dobaci neko za mnom očito se sjećajući nekih drugih vremena.

Alen je vodio djecu na trening i izgledala su vrlo zadovoljno, dobro je pa se neko brine i o tome i misli i na djecu učeći ih košarci.

- O, druže! - pozdravi on dok su djeca bojažljivo dizala pogled pitajući se očito da li je trener njima zadovoljan, išli su poredani, jedan za drugim pažljivo se okrećući na svaki šum koji dolazi od kola, ovdje se zaista vozilo kao na Divljem Zapadu. Mnogi su vozači umjesto da uspore prilikom ulaska u grad ubrzavali vožnju, često vrišteći i pritiskujući sirenu, bila je to stvar prestiža i dokazivanja kao što ratnik koji prvi uđe u osvojeni grad dobija medalju, ili bar pohvalu.

Semafora u centru grada nije ni bilo, postojali su prije rata ali poslije nisu postavljeni niti je izgleda iko o tome mislio, mora da se to mnogima činilo kao "luksuz" u ovo vrijeme neimaštine i svakojakih problema. Ali je neimaština u duhu daleko veći problem i nešto što samo dubok rad na sebi može otkloniti. Na centru susretoh Šefiku, njene krupne oči bile su bistre i toplo su gledale, iskrena je prema svakome a na licu se ljudskom sve vidi i nemoguće je sakriti. Mada često želimo ali priroda je izdajnik. Sasvim logično jer čovjek nije od zemlje i vode pa nas zemljani dio odaje zbog svake pre-

vare ukazujući nam da smo više od životinje a manje od anđela ali važniji od oboje. Zastadoh malo kod jedne poznate kafane. Na biciklu prođe Hajro, kad me vidje naglo se zaustavi.

- Kad će vraćat one davize, znaš li? - pogleda me sa upitnim poštovanjem kao da sam u najmanju ruku bankar ili šef nekog ovećeg trezora.

- Ne kaže se davize nego devize! - lupi neki dečko klempavih ušiju držeći igračku u ruci. Imao je bijeli kačket na glavi i stajao oslonjen na zid.

- Svedno je, samo nek je calen! - prihvati Hajro ozbiljno i sam uviđajući odavno da naziv novca ne znači ništa, važna je moć koju daje, i značaj koji može pružiti. Ali ja nisam imao devize u bankama, nikad, pa nisam ni mogao odgovoriti ništa o povratu predratne imovine.

- Ne sekiraj se! - odvratih mu kroz smijeh - Bliži ti se sedamdeseta, umrijet ćeš i sve ostaviti. - Hajro se malo zamisli nad ovim pitanjem koje je zadiralo u prostore uma koje on ne bi rado pohodio. Bio je mršav i uvijek nešto kraćih pantalona od poželjne dužine, dobar radnik i štedljiv čovjek. Oborio je glavu kako kakav mislilac koji je iznenada uhvaćen neugodnim pitanjem. On spusti nogu na asfalt dok je druga bila gotovo u samoj kafani iako je i dalje sjedio na sicu bicikla.

- Znam ja da treba umrijet! - uze on ozbiljno pogledavši u pravcu brda koje se prostiralo ispred nas, kao da se smrt upravo iza ali neće za dugo doći, možda nikad. - Ali, šta ćeš, valja i živjet. - dodade podižući ruke kao da se opravdava zbog činjenice što je uopšte živ pa kad je već tako onda nije loše i da se ponešto stekne. Sve se dakako ostavlja, napušta... ali...

- Nije ti ni loše! - dobaci neko iz kafane, nekoliko ljudi je sjedilo za šankom dosađujući se i nalaktivši se, dvojica su pravila ružne grimase smijući se ko zna kome ili čemu, jedna djevojka sa malim pletenicama i šarenom kapom na glavi simpatično se smješkala.

- Kažu da si zazid'o blago do boljih vremena. - odmah se nadoveza neki kreštavi glas, iz tamnog ugla kafane. Hajro se nije udostojio odgovora, očigledno naviknut na čaršijske upadje i humor koji je na svakom ćošku i čeka spreman i na usluzi je, poput zraka ili vode.

- Javi ako vidiš u novinama u vezi daviza! - kratko mi naznači i poveze

se, očigledno je pređena granica koju je on postavio i dobro je utvrdio, šale su morale imati njemu svojstven ukus i pogoditi njegovo raspoloženje. Obećah da ću pratiti sve novinske upute vezane za devizne štediše iako sam uvijek nakon obećanja obično zaboravljao ni sam ne vjerujući da će vraćanje teći glatko i brzo.

Šetajući nabasah na Kler. Milovala je mačku lutalicu. Tada sam se sjetio strašnog događaja. Desilo se prije nekih godinu dana, bio sam podstanar i imali smo mačku. Pitoma, mirna, jedanput je donijela mačiće na ovaj svijet. Svi su osjećaji bili usmjereni prema mačićima, pokrivala ih je tijelom, lizala čisteći ih, bivala mirna dok bi oni sisali. Četvero malih mačića, bili su lijepi i nježni, sve ono što je nemoćno izaziva ljudsku samilost, zato su male bebe tako voljene i okružene pažnjom. Ne zato što su to naša djeca (dakako da je i to motiv), već zato što je nemoć općinjavajuća, zahvaljujući njoj shvatamo koliko je sve u materijalnom svijetu zapravo nemoćno i podložno.

Sjetio sam se izreke Prvaka Svijeta: "Bog je Milost podijelio na stotinu dijelova, devedeset i devet je zadržao za Sebe, a samo jedan dio spustio na zemlju. Od tog jednog dijela potiče ljubav svih ljudi i stvorenja pa čak i kada životinja pokriva tragove da zaštiti svoje mladunče i to je Božja Milost na zemlji". Božja Milost je u svemu što postoji, sve dotiče Dah Milostivog, zato je rečeno da je Božja Milost pretekla Božju Srdžbu jer je Milost Suštinski Atribut, temelj postojanja.

Mačići su odrastali, uskoro su počeli i da hodaju izvan kutije u koju ih je njihova majka donijela. Jedne noći, bilo je olujno nevrijeme, začula se potmula tutnjava i lom, udarci su bili jaki i nešto nalik na grebanje ili režanje dugo se čulo, nejasno ali je dugo trajalo. Dvoumio sam se da li da izađem ne znajući šta se zbiva ali na mačiće nisam pomislio.

Kada je jutro svanulo ukazao se užasan prizor. Mačići su bili zaklani, dvoje, a drugo dvoje je nedostajalo, vjerovatno odneseno na brežuljak, završilo u gustoj travi. Zasigurno je to učinila neka životinja. Mačka je ležala pored, neobično mirna. Taj mir u očima u kojima se tek nazirala tuga ili nešto što sliči tuzi, mir tijela bez ijednog pokreta, tek leži tu, bijaše to strašan prizor, strašniji od svega što se moglo vidjeti u ratu ovdje, strašniji od svega za-

mislivog. Podozrenje da mačka osjeća tugu, zapitanost o njenim staloženim očima, potpuni mir tijela pored zaklanog mačeta... strašno. Mačka se kasnije oporavila donekle ali je svima u sjećanju ostao strašan događaj.

Lutajući, vratih se u stan. Sjećao sam se kako smo kao djeca išli na Benat i kupali se, još je vodopad cijel bio, i gusta ilina i slapovi, sve drugačije od onoga što je sada. Gradski WC, star i ružan ali svima drag, gore se igralo karata i prepričavale se dogodovštine iz filmova u kojima je Džon Vejn bio glavna uloga, oni hrabriji su skakali sa klozeta u vodu, rijedak i odvažan događaj, jer je betonski krov bio dug svega par metara i bio nedovoljan za zalet a plićak dug i valjalo se odbaciti dobro do kakve-takve dubine. Na malim vratima koja vode u baštu bila je Fadilova smrtovnica, neko se sjetio i tu da je stavi, nakon njegove smrti, bio je jedan od vjernih Bentaša cijeli život. Prolaznost. Pogledah Belminu sliku. Dugo je nisam vidio nakon što sam otišao. Nisam se zarekao da više neću otići nikada, nisam dao riječ ni sebi ni drugom jer nije bilo ni razloga za takvo nešto, ali nisam osjećao želju za tim mjestom, ljudima i okruženjem, ne pripadam tamo i nikada neću pripadati.

Veliki uvojak kose je padao na ljupko lice, možda je to komad mene neostvarenog koji me i otjerao, snježna lavina nedopuštenog što se survala, zraka sunčeva što je pala na vreo pustinski pijesak i prži i svaki dodir boli. Ljubičica. Nedostajala mi je. Imala je lijep glas, melodično nježan sa tek neznatnim prizvukom sjete koji pažljivijem slušaocu nije mogao promaknuti, lagani dah tuge što je obasjavao divno lice, bila je tako bolno osjetljiva, baš poput ljubičice koju treba njegovati i nježnim pogledom i dodirom što osvježava dok kišne kapi udaraju o prozor i olujno nebo pruža nadu u vedru sutrašnjicu. Sve što je u njoj podsjećalo na okrutnost bilo je iznuđeno okolnostima, nije dio nje.

Mastiljava koprana je tu, moja i varljivi zanos pa mogu utješiti sebe pisanjem i skinuti veo sa drugog, drugačijeg, nije naročita utjeha ali je bolja i loša utjeha od stvarnosti koja ne daje ništa. Ljubičica. Nedostajala mi je. Sjetio sam se mističnih zaruka, sjetio sam se sna majke Imama Mehdijsa a.s., dok još nije bila upoznala njegovog oca, svog budućeg muža. Ona

prenosi: “Ja u svijetu vizija vidjeh, gospodin Krist sa skupinom apostola izvan carskog dvorca, na istom onom mjestu gdje, nad vodom bijaše podignuto prijestolje, na istom onom mjestu oni podigoše propovjedaonicu od svjetlosti. U tom času, gle, Muhammed, njegov wasi i skupina njegovih slavni^h potomaka bijahu uvedeni u dvorac. Tad Krist pohita u susret, zagrlⁱ poslanika Muhammeda. Ovaj mu reče: ‘O, Duše Božji, došao sam da prosim od tebe princezu, djevu tvog wasia Šim’una za mog vlastitog sina. I pokretom ruke pokaza na Imama Hasana Askerija.’ Krist bijaše dugo gledao. Šim’una, kazavši mu: ‘Velika čast i plemenitost ti dojezdⁱše. Poveži, dakle, tu nit između svoje vlastite obitelji i obitelji Muhammedove’. A Šim’un kaza: ‘To je svršena stvar’. Potom, gle, svi skupa (Muhammed i njegovi Imami, Krist i njegovi apostoli) predoše do vrha stepenica svjetlosne propovjedaonice, i gore na vrhu Muhammed izreče veličanstvenu propovijed kako bi proslavio bračni savez svoga sina i mene, naš savez kojemu svjedoci^{ma} bijahu Muhammed i njegova čeljad (Sveti Imami) i apostoli Kristovi zajedno.”

Ovo se desilo prije nego je svog budućeg muža upoznala u fizičkom svijetu. Zato se kaže da postoje duhovni i fizički brakovi. Duhovni su ujedno i fizički, ali fizički (što je najčešće slučaj, pogotovu u ovom vremenu spiritualne pomračenosti) nisu i duhovni. Narodna mudrost i predanja koja govore o “drugoj polovini” svakog čovjeka nisu nikakve izmišljotine ili romantičarska uobraz^enja, za svaku osobu postoji druga koja je samo za nju predviđena i ta podudarnost istječe iz Duha Svetog u svijetu preegzistencije kada je način potvrđivanja Jedinstva Božijeg odredio sudbinu svih sklonosti. Svako stvorenje je reklo “DA” na upit “Nisam li Ja vaš Gospodar?” Način odgovora je ono čemu sukladira naša zemaljska sudbina. I tu se zametnula klica “duhovnog braka” svake osobe, i žaliti je što većina nikada ne pronade osobu koja joj je podudarna, i sa kojom čini cjelinu. To zbog toga što su brakovi danas uglavnom samo fizički, a ta fizikalnost često ne podrazumijeva čak ni istinsku fizičku ljubav (o duhovnoj komponenti da i ne govorimo) već se sve svodi na puki interes. On ne mora biti isključivo materijalne vrste već je često prožet atavističkom svješču koju su nametnuli kolektivni konformizmi, da je ono što većina radi ujedno i ispravno, i da se treba



jednostavno prepustiti rijeci života u smislu socijalnog odobravanja ili osporavanja nečega. Većina ljudi duhovnu vezu sa svojom nebeskom polovinom ne spozna, ali ta veza postoji i čak se ostvaruje i kada ne znamo.





VJERA LJUBAVI

Moje srce je postalo primateljkom svakog oblika,
Ono je pašnjak za gazele i samostan za kršćanske monahe,
Hram za idole i Ka'ba za hodočasnika,
Pločice Tevrata i knjiga Kur'ana. Ja ispovijedam vjeru ljubavi,
I kuda god njena karavana krene – ljubav je moja religija i moje uvjerenje.

Ibn – Arebi (11, Tumač gorljivih želja)

Sjetio sam se ovog stiha Ibn Arebijevog, šetajući Adom. Stabla su bila prošarana zlatnožutom bojom a narandžasti, otkinuti listovi su se zaplitali oko nogu dok ih je vjetar odnosio, jesenje poslijepodne žutog odsjaja i žute rasanjenosti polja u daljini. Vjera ljubavi. Karavana njena mnoge pravce ima, puteva je koliko i duša ljudskih, svaki je neponovljiv, svaki je put za sebe i svaki je razumljiv jedino srcu, ukoliko nije zastrto. Ali i iza zastora, ma kako taman i gust bio, tinja iskra ljubavi i žudnja je i najmanje kapi u oceanima stvaranja da se svom Izvoru vrati. Kada se srce uzdigne iznad forme, koprene mnoštva kidaju se i svijet Jedinstva se otvara, u njemu je oblik sekundaran, uzroci su Koprena Božanskog djelovanja. Baš kao što nam se u pozorištu iz daljine pričinja da lutke u igri imaju samostalne pokrete, svoj vlastiti i neovisan svijet, ali kada se približimo vidimo da neko drugi vuče konce i da su sve kretnje privid. Što je svijet Jedinstva bliži to su forme i oblici više znaci i simboli, svijet mnoštva uronjen u rijeku života iz koje istječu beskrajne slike, realnost stvorenog svijeta je mašta.

Dok sam šetao približava se nestvarno lijepa djevojka. Duge kose koja se nježno talasala na vjetru, odmjerenog, čvrstog koraka i vatrenog sjaja u prekrasnim očima koje su bile oivičene zlatnim sjenkama sunca što su se probijale između sivih grana golih stabala. Adna. Dok se njena vitka figura

lelujavu kretala pomislio sam da je moguće kontemplirati Božansku ljepotu u svemu lijepom. Drugom stranom ulice prošli su Anes i Snježana, mahnuo sam im rukom. Gledajući plavetnilo u daljini prisjetio sam se događaja iz Isusovog života. Jedanput, dok je prolazio sa učenicima, vudjeli su leš mrtvog psa. Učenici su odvratili pogled od tog ružnog prizora na što je Isus rekao: “Kako su mu lijepi zubi.” Pouka je očigledna. Ružnoća ne postoji u stvaranju Božanskom, nema je ni u Božijoj nakani ni u stvorenim svjetovima, ona je samo manifestacija ljudskog poimanja koje pod “ružnim” shvata ono što nije lijepo ili bolje, što odvraća od ljepote. U izvornosti pojavnog svijeta ružnoća nije prirođena, tek joj relativnost ljudskog suda daje značaj i smisao, sama po sebi je nemoguća. Ružnoća je apsurd razuma, začuđenog u opojnosti svijeta, duh je ne poznaje. “Bog je lijep i voli ljepotu” - preneseno je od Prvaka Svijeta. Ljubav je od suštinskih Božijih Atributa i Milost obuhvata sve.

Vraćajući se iz šetnje kroz staklo sam vidio lik srednjovjekovne princeze, bljedolike ljepotice. Imala je male jamice iznad usana i dok se smijala ta mala, sjetna udubljenja su treperila poput ružinih latica uronjenih u bistri slap vode. Marijana. Ljupkost njenih pokreta bila je nesvakidašnja i ruke su nježno dodirivale jedna drugu, prsti su plesali u blagim doticajima dok je umotavala kupljene proizvode u bijeli papir, igrali svoju igru, dugi i odsutni. Sat je graciozno opkoljavao zglavak tek vidljivo ga stežući...ljepota, posvuda ljepota u žutoj opojnosti zlatne jeseni. Žuta je definitivno moja boja, mog slikarstva, zlatnožuta i opojna, svijetla kao Marijanina kosa.

KAD JAGANJCI UTIHNU

Pitao sam Malisu jedanput o filmu, sigurno je već zaboravila. Bila je student psihologije. Lijepa i nježna žena, nedovoljno mračna da se može uvlačiti u ljudske duše, odviše ljupkih očiju bijaše za tamu što proždire, slaba za zmaja džinovskog što vreba u svakom. Ili gotovo svakom. Sigurno se ponosi zbirkom pjesama, u njenu čast napisanih i možda se pravi da ne vidi nemoć ironije onih što uzaludno daju površne komentare, tako je bolje, laskanje sebi ostaje neuprljano, izgleda kao netaknuto. I ne boli. "Psiha" ne postoji, duša je bit čovjekova, ali za njene dubine treba biti iniciran i nikakve relacije koje se nude u odnosu svijest – podsvijest ne mogu objasniti čovjeka. Prastari ritual žrtvovanja je dublji od svake traume, naše učešće u prvobitnom grijehu Adama i Eve je starije od naše seksualnosti, naša krivica je složenija od svega što može da se desi između polova. Kada je Ivan Krsitelj ugledao Isusa gdje dolazi njemu, rekao je: "Gle, jaganjac Božiji, onaj koji uzima grijeh svijeta. Za mnom dolazi čovjek koji je preda mnom, jer prije mene bijaše". Velika je žrtva potrebna, neophodno je zaklati životinju u sebi da bi nevinost jagnjeta utihnula. Jagnje je uvijek ispred ali dolazi iza. Nedužnost naša je u korijenu bića ali se javlja tek poslije žrtve. Čistota dolazi tek nakon što se napusti prljavština ovozemnog. Devetnaest pjesama posvećenih MALISI samo su djelić onog što vidjeh, samo to. Jaganjci ne mogu utihnuti. Na ovome svijetu to se ne može desiti jer uvijek nešto vrišti u nama zaodijevajući se u različite oblike, goneći nas željom u davnine duha, u pradomovinu iz koje smo spušteni, silazni luk je svjetlost, uzlazni su naša djela ovoga svijeta. Vrisak je uvijek sukladan snazi sjećanja na pradomovinu, oni koji se slabije sjećaju jače vrište i udaljeniji su od žrtvene ovce, one žrtve koja je naša tjelesna duša, nju je najteže žrtvovati. Ali je borba spram nje smisao silaska i zato oni koji se dobro sjećaju carstva duha manje vrište, što je spoznaja veća užurbanost je manja, nepokretnost je

uvijek uz sigurno znanje. Inače, u suprotnom ljudi jedni druge jedu, snažniji gazi slabijeg i razum sam po sebi je nemoćan bez iskonskog svijetla, razum poznaje samo korist. Dr. Hanibal Lektor, učenje o duši, necjelovito i nakazno i kanibalizam, sve u jednom čovjeku. Ne slučajno, pominjao sam Malisi, bila je dobra djevojka. Okupana zlatnim blještavilom koje je obavijalo njeno tijelo, ružičasta kugla uznesena na horizontu tajni, neće se vratiti više nikad. Okupana zlatnim blještavilom, sva u žutoj opojnosti što boli, sva u svjetlim listovima što su padali po njoj, bila je dobra djevojka. Malisa, moj najveći neostvoreni san.

Kanibali koji danas na drugačiji način jedu i gutaju ljude još smatraju da time čine dobročinstvo. Nježna muza, dolutala odnekud u začaranu igru svjetlosti i toplih bljeskanja, osuđena da bude zaustavljena u tihom crvenilu što me i danas boli. U smiraju narandžaste lopte, kada su svi glasovi utihnuli i kada su svi pogledi stali. Kad god umire trenutak koji želimo zadržati, kada odlazi kroz mnoge smrti i nestajanja, u nama uvijek oživljava nešto drugo, dotičući nas lahornom rukom neiskazanosti.

XIII

- A, jok, nije dobro rek'o onaj, - uvjeravao me Ahmet dok smo sjedili u kafani na centru - kupleraj je bijo u doba krajevine,... Austrija je bila otišla. - ispravljajući tako grešku od prije neki dan kad nam je neko sugerisao Austro – Ugarsku monarhiju kao doba “seksualnog prosperiteta” u opštini.

- Zvalo se Šantan, - nastavi on krepko, bio je odmoren, obrijan i očito naspavan. - imalo je i stepenice, dosta niva si moro preskakati da dođeš. Salko bi vješo kravlja crijeva i slago bi ih jedno na drugo, sudžuku bi pravijo. Šantan! - diže on ponosno dva prsta i pogleda me značajno kao da hoće staviti do znanja da je svakako najbolji poznavalac prošlosti grada i da je svaka druga sugestija suvišna i nepotrebna, i nema joj mjesta.

- Mogu misliti šta se sve događalo - odvratih zamišljeno.

- Na tevsiji bi Mađarica igrala, ispela bi se a ja bi zagrljio Salku i bocu bi iskapili. Vina,... domaćeg - razigra se odmah Buha, bio je slab na žene i očito ih volio u mladosti.

- Ko ih ne voli? - dobaci jedan mladić ošišane kose, bio je u plavoj majici i vodio biciklo pored sebe i bilo je nejasno da li mu služi kao prevozno sredstvo ili ga samo pokazuje znatiželjnicima. Buha ga pogleda i ništa ne reče, nije volio da mu se neko miješa u posao dok bi objašnjavao tajne prostora i predaka. Kako onaj zastade pored nas Ahmetov pogled prekri sjenka tupog prezira, kao da je htio reći: “Nisi se ni rodio kad je Šantan bio u funkciji a tu pametuješ”.

- E, ovo mene popi! - nastavi on kad mladić ode, nismo pokazali nikakvo interesovanje za njegov slučaj niti smo htjeli stupiti u razgovor.

- Najgore je kad se zaljubiš a ona ode drugom. - primjeti jedan muškarac srednjih godina za drugim stolom.

- E, to je jadna majka! - prasnuše u smijeh gotovo svi gosti na konobarevu upadicu.

- Pa ti donese dijete, a ne znaš čije je! - nastavi govornik stavljajući ruku na grudi kao da se zaklinje da on nikada ne bi izbjegao dužnost očinstva bez obzira na okolnosti. Bio je u crnom odijelu i pogleda nejasno uprtog u daljinu, očito razočaran, možda od rođenja.

- Čije je da je, jami ga, dijete je!? - dobaci veselo Buha, razlomi se opšti smijeh, neko prosu punu pepeljaru ispred naših nogu a starac do nas lupi šakom o sto, imao je zlatne naočare i pametan pogled.

- Eh, da mi se vratiti...kad mi je bilo osamnaest! - uzdahnu on gorko.

- He, he, džaba je, ne mere se vratit, džaba... - na to će Ahmet kao da ga svijest o nepovratnosti mladalačkog doba raduje i uveseljava. Neki dugokosi dječak gurnu tri pivske flaše ispod kola koja su uskoro trebala da krenu, bijeli pas sa konopcem oko vrata proleti kao strijela između stolova, nasta opšti urnebes. Zvali su psa da se vrati trčeći za njim. U kiosku preko puta su se smijali od srca, obratih pažnju na Iliju. Bio je to postariji čovjek, sa velikim ušima koje su se spajale sa šiljatim vrhom ćelave glave, pognut, koračao je krupnim koracima, grabio je užurbano iako mu se nigdje žurilo nije. Imao je svojih ograničenja datih rođenjem ali je bio živ i dobrodušan čovjek koga su svi voljeli. Kad se gužva malo smirila on iznenada počeo da govori kao da je čekao svojih pet minuta i sada ne može da odoli.

- Nije nam trebao rat! - počeo on, - Nikako! - i pogleda upitno po cijeloj kafani svojim živim pogledom kao da jedva čeka odobravanje za ono što svi znaju.

- Pa, jest... - javi se neki čovjek riđe, gotovo crvene kose, - Dobro kažeš. - a Ilija osokoljen ovom upadicom podiže prst i strogo nastavi kao da prekoriševa svo zlo na zemlji.

- Ako ti neko rekne da ubiješ komšiju, a ti reci neću! - Zaori se smjeh, neki bradati čovjek lupi šakom o sto...

- Ovih bisera! - uzviknu bradonja oduševljeno. Jedna djevojka skide naočare i sažaljivo pogleda Iliju, drugi su odobravali i kikotaše se.

- Čim ti donesu pušku, - diže se govornik sa stolice, - a ti im reci da nisi za to, nego si protiv, i gotovo! - okrenu se i pogleda konobara pobjednički, oči su mu bile vatreno zažarene a ruke raširene, spremne da spriječe svaku smutnju i nered.

- Bravo legendo! - zaurla crnokosi mladić sa velikom mindušom u uhu. Ilija malo zastade gotovo htijući da se pokloni kao na nekoj predstavi, ali se zacrvni i sjede prekrstivši ruke na koljenima. Svi su znali da govori iskreno i iz duše a to osvaja. Ponovo se zaori smijeh.

Žurno napustih mjesto predosjetivši da bi opet mogli pustiti psa između stolova, atmosfera je bila nepodnošljiva. Odlučih da prošetam van grada. Sjetio sam se Kazablanke. Noć, muškarac je pijan, žena se naglo pojavljuje, ulazi u lokal. On sjedi za stolom. Ugašen. Želi da zaboravi. Kazablanka. Sivilo Kazablanke. Sto je bio sličan mome, tek nešto deblji i malo ukusniji ili se otmenost priviđala u tami, sve što je prekriveno velom izgleda ljepše jer nam daje šansu da naslućujemo, da odgonetnemo. Duboka noć, prevrnutе čaše i muškarac domišlja strašne istine, tama je, prepuno sjenki što bole u samoći.

Ja nisam pio u svojoj kafani, nisam ni dopuštao slabosti koje vode u poniženje, bar se nejasno nadam, nisam molio za ljubav. Ali sto je tako sličan, sto je isti, smeđi, okrugli kafanski sto (četvrtast je, ali ga vidim okruglo), zapanjujuće sličan. Plitica od mog čaja bila je bijela i još uvijek vidim odsjaje ružičastog noćnog svijetla na bijeloj, keramičkoj podlozi, odložio sam šolju podalje, Kazablanka, sivilo Kazablanke.

Stavio sam blijedu, uvelu ljubičicu na bijelu, čistu i jasnu podlogu, spustio je sa dva prsta dugo je gledajući, vjerovatno nesmiren ali tih, bolno prekorjevajući sebe zbog izgubljenog. Svaki drhtavi trenutak se mogao izbrojati jer niko nije obraćao pažnju na mene, ni ona ni jedini gost večeri za poker aparatom. Sjedio je, lupkajući sa obje ruke dugmad, dva dugmeta za igru koju možeš samo izgubiti ako je ne dobiješ, Kazablanka, sivilo Kazablanke. Pločnik je bio tek neznatno mokar, tvrdo očajan jer prolaznika nije bilo, činio se ispružen i siv kao zmija, neugledan iako čist. Ljubičica je bila svježā kada je dadoh, uvela je kasnije, vraćena mi je takva, sva uvela i bolno smežurana i gotovo presječena preko polovine, pognuta poput još nerođenog djeteta u utrobi majke. Bila je još uvijek čista jer zrak nije prodirao u malu kutijicu sa providnim staklom, izvadio sam je jer bi uzaludno bilo da ostane tu, potrebna joj je noć i besmisao noći i uzaludnost cilja kojega niko ne vidi jer nisam čak ni krivac.

Veliki TV je bio uključen, utakmica. Kakva je prevara potrebna i kakvo zavaravanje pa da čovjek povjeruje da učestvuje u okršaju jer ga samo gleda. Možda moja utakmica, moja posljednja odigrana uloga jer srce mi kuca tako snažno i pulsirajuća tutnjava nije ništa drugo do prebacivanje lopte fudbalske sa jednog dijela poljane na drugi, isto, Kazablanka, sivilo Kazablanke. Belma je bila lijepa, tek neznatno crvena u licu, daleka i nestvarna. Ne znam ni ko je igrao niti me se ticalo, tek bih u magnovanju opazio kako lopta ide s jednog kraja na drugi, mijenja prostore zavaravajući i sebe i one koji je drže svojom, možda se ona igra s njima a ne oni s njom baš kao što vlasnik psa svaki put zastane kada ga pas primora a ima iluziju da je gospodar. Zabava i igra, to je priroda ovoga svijeta. Udaljih se lagano, sjećam se da je bilo lagano iako ne previše, nastojao sam biti odmjeren i normalan, nemam čega da se stidim pa ne moram žuriti i ne ostavljam ništa pa da moram usporavati. Ostavljam nju ali nikada i nije bila moja, Kazablanka, sivilo Kazablanke. Začuš škripu kola koja gotovo da su me udarila dok sam bludio u zamišljenosti. Moram biti oprezniji, pomislih i skrenuh desno. Pod nadstrešicom slastičarne vidjeh Ziju i pridoh mu. Bio je neraspoložen za priču, sparno je i oblačno, teško vrijeme za starije ljude. Gledao je u daljinu neveselo i šturo se osvrtao na moja pitanja. Najednom, izvadi neku fasciklu, unutra je bila slika. Dva vojnika Austro-Ugarske monarhije, slika stara, crno-bijela ali požutjela, našao je kaže slučajno, jedan od tih ljudi je njegov amidža. Neka ruševina je bila iza njih dvojice, na slici, i nepoznata brda, Bošnjaci, daleko od svog kraja, za interese monarhije ginu. U drugom čovjeku sam odmah prepoznao svog djeda ne dvoumeći se ni sekundu, bio je to Meho. Često sam slušao kako je preplivavao Volgu štiteći odstupnicu, drugi su govorili da je bila Visla ne mareći očito za riječne tokove i ponoseći se što je njihove gore list dobio orden od cara Franje Josipa lično. Nisu maril očito ni za tokove istorije, za usud Bošnjaka koji su uvijek išli po tuđoj naredbi, puneći kesu tuđim vladarima, saobražavajući se svakoj prilici i svakoj vojsci i čak tražeći čast u tom služenju. Ili je bar očekujući. Zijin amidža je imao blagi osmijeh na usnama, gotovo romantičan, daleko od rodne grude, možda sjećajući se ili misleći na to kome će dati sliku. Moj djed je imao strog izraz lica (takav je bio i inače), očito ozbiljno

shvatajući svoj položaj i dužnost vojnika carevog. Isti dan sam kopirao sliku i stavio je u sobu, ako zaboravljamo pretke i mi ćemo biti zaboravljeni. U tome je i zabluda svih tzv "revolucija". Proglašavaju da je sve prije njih bilo nevažno i neistinito i tek oni donose cjelovitu mudrost življenja, kao da je svo iskustvo ljudskog roda prije njih obična ludost. Ali, poštovanje istorije i tradicije, i poštovanje nepromjenjivog u čovjeku samom je upravo osnov bratstva i solidarnosti jer se čovjek na drugačijem temelju ne može ni poštovati. Nepromjenjivost čovjeka podrazumijeva Božanski plan jer samo pred Bogom ljudi mogu biti jednaki, u svemu drugom, prirodnom i društvenom oni su uvijek nejednaki. Zato je svaki vanjski pokušaj izjednačavanja ljudi propao, i što je želja za izjednačavanjem strastvenije negirala transcendentno i život ljudski se sve više svodio na život životinje.

- Zanima me, Zijade, Šantan - rekoh svom sabesjedniku. Zijo me smrknuo i sa nevjericom pogleda kao da hoće reći: "Još mi samo Šantan fali na ovoj sparini". Shvatih da se danas ništa važno ne može doznati, uostalom dobio sam sliku.

Šetao sam. Sjetio sam se nje, mnogo je prošlo, više od dvadeset godina. Mrzila me kasnije, mrzila onom teškom mržnjom koja se javlja usljed nedokučivosti koja uvijek plaši a kasnije izaziva mržnju. Mislila je da su konci igre u njenim rukama a tada najčešće sve izmakne i isklizne i niti se pokidaju, katkad tajanstveno a još češće nehajno sudbinski i sve ode nepovratno kao da nije ni postojalo.

Bila je to mržnja ljubavi ili ljubav mržnje a tako su često isprepleteni i povezani, katkad čak i udruženi u zajedničkom cilju propadanja. Tada je prisutna i trenutna pripravnost na puni oprost i želja za uništenjem svega i ne može se učiniti baš ništa, jedino osjećanja prema drugoj osobi mogu ublažiti tiraniju te čudne mješavine. Ali ljubav ne dolazi kada hoćemo niti zaborav žuri kada je nama potrebno. Očekivala je drugo i drugačije nakon udaje. Uvijek očekujemo nešto drugo jer se niko ne može smiriti u onom što dobija ako ne ide spiritualnom svjetiljkom u visinu koja onda osvjetljuje širinu, daje okružju svjetlost. Jer svijet je tako promjenljiv a ishod svake stvari je iznad naše moći, kraj ne poznajemo i ne posjedujemo.

Svijet je tako opojan i tako uzaludan istovremeno, mnoge ljude ne osvjesti ni teški udarci sudbine i poput mazge smo, zato je i ismijavamo. Kroz čitavu istoriju ljudskog roda ne vidi se nikakvo "osvješćivanje" i zato je vjera u bolje zasnovana na zemaljskom smiješna i uzaludna, čovjek može popraviti samo sebe. Tako je tužno pouzdanje u ludilo moći koje u svakom vremenu goni tirane u pokušaj koji je tako mnogo puta propao prije njih, ali se ne osvrću jer su ljudske strasti odviše jake da bi bile nadvladane ičim izvan čovjeka a opojnost koju daje moć odviše slatka i iluzorna da bi se naučilo nešto iz prošlih događaja. Istorija kao "učiteljica života", to nije ništa drugo do ispraznost papirnih slova iz čega izvlače predstave prašnjava utopisti, jer razum čovjeka upućuje samo na vlastitu korist. Ako srce nije osvijetljeno i oživljeno iz sna nemara, bič života je jači od svake pojedinačne nade i ona ga ne može smiriti nikakvim vanjskim okolnostima. Ovo ne znači da je čovjek neminovno zao već da je dobrota usađena u njega ali često pokrivena i on se mora potruditi da skine velove koji ga odvajaju od Izvora.

"Upoznaj, mrzit ćeš! - rekao je Imam Ali. Što znači da se ne može voljeti nešto čiju suštinu znaš, voli se samo dok je tajna, dok je nepoznato. I što se više otkriva o nečemu, ljubav spram toga biva manjom, sklonost sve neznatnija. Ovdje se ne misli na mržnju kao rušilački osjećaj već prije na metafizičku prozirnost stvari koje kada čovjek gleda kao nestalne i prolazne ne može istinski voljeti. Zato je prava riječ "upoznaj", dakle, shvati, razumi, dodi do suštine. Kako bi se materijalnost mogla tako snažno voljeti da je čovjek u svakom trenutku svjestan prolaznosti svega toga, što je prijanjanje jače to je i patnja zbog gubitka veća. Ali Kur'an kaže: "Obmana Moja je zaista velika..."

Susreo sam Gordanu u sjeni drvoreda, korak joj je usporen i odmjeren, u blagoj zanesenosti bila je lelujava i treperava. Imala je neobično izražajno lice, kao da plovi makovim poljima začaranosti i čarolija blijedolikosti se suprostavlja crvenoj boji cvjetova i suprotnost rastvara ljepotu samu, nudi je. Miris lahornog predavanja se širio od Gordane, predavanja ljepoti življenja koje je nekako bilo cjelovito i gotovo stvaralačko. Toplina njenog pogleda bila je kao cvrkut slavujev u tamnoj krošnji, duboko zaklonjen ali topal kada se do njega dođe, poput pastirske pjesme ljubavi čiji se vreo



dah osjeća u svemu i završava na glatkom dlanu povjerljivosti. Sjeta iz tog pogleda plavila je poput plime, nadolazila i iznenadno se gubila, ličilo je na groznicu iza purpurne zavjese što pokriva osjećanja skrivena u kristalnoj čaši prolaznosti. Bila je lijepa.





XIV

Tvrda misao saznanja je tiha. Ako je duboka onda je odsječna i korisna i velika je i kada izgleda mala i neznatna. Moje misli o njoj (prošlo je mnogo godina) bijahu tek procvjetale na raskošnom stablu zablude, stablo crno, crno stablo trešnje, tako sam ga vidio ili želio da bude takvo. Trešnja je izrasla jednouljem i pristrasnošću koje je uvijek tamo gdje i naklonost, ali prve važne misli (one dolaze kasnije) bijahu došle tek sada. Poput procvjetalih pupoljaka koji se još ne beru i treba čekati da postanu ruže ali se ni pogled ne odvaja od rascvjetale ljepote, ni za tren, i sve raste i dozrijeva između dvije nedoumice, rasvjetljava se između dva čekanja. Davno je sve posječeno u meni, još u vremenu dok sam se nadao i dok sam želio, bilo je još nedozrelo poput mladog klasja. Kosci su došli kasnije, došli i prošli, dvadeset godina sjetve i žetve na žrtveniku života, nisam izabrao, to se nikad ne bira, i nijedna žrtva nije uzaludna. Jeseni su prošle i ostavile svoj biljeg, svog trag na suhoj zemlji i osnažili debele brazde zemlje, zemlja koja daje svakom a ne traži zauzvat ništa, dovoljno je da je tu sveprisutna i uvijek željna novog sjemena.

Možda sijač i ostane bez svježeg ploda u rukama, tako često se vraća kući praznih dlanova dok zlatna sunčeva kugla treperi na horizontu i sve odiše nježnošću što boli jer je neponovljivo. Ali trud nikada nije uzaludan ako je namjera čista i ako je djelo posvećeno, jer je i gubitak berba onog boljeg u nama i zvono na hramu života koje oglašava sveto zajedništvo.

Sjećao sam se svoje slike o njoj, svoje sanjalačke predstave, nije bila uzaludna jer nikad nije uzaludna, san o drugom je najbolje što može da nam se desi. Čak i da se ona nestvarno igrala a ja plaćao danak preosjetljivosti ne može biti uzaludno. Jer san, ma kakav bio, ne trpi od besmisla i razočarenja, ako trpi onda nije bio dubok niti je snivač gledao daleko. Jer, okolnosti vanjskog svijeta nas mogu ograničiti i oduzeti sve ali ni najtužniji san ne

može biti oduzet. Izvana sve može biti oduzeto, čak u trenu, praćeno besmislo i razočaranjem, kockarski zanos dok sirene plave kose zovu i pozivaju svojom pjesmom, zov sudbine, zla kob. I često lavlja volja za raskidanjem lanaca što tako ranjava koliko i uznosi. Tako tuga zamjenjuje sve, i misao i sliku i tako samokažnjavajuća drskost igra dvostruku ulogu i ujednačava. Mošus uvijek otkriva jelena, po njegovom mirisu tragalac prati trag. Puno se znakova tada traži u oku, bolna zima ostavljenosti u kojoj se zjenica odražava u ledenim pletenicama što opkoljavaju, misao je usahla, uvela i suši se, neupotrebljiva jer ne struji.

Zakotrljani kamen je stao, zaustavio se u mirnoj dolini i mogao sam neuznemireno gledati u sivu planinu pred sobom, neprijeteća je. Ništa u meni nije željelo vraćanje. Više se ni tuge ne sjećam jasno, ne znam ni gdje je, možda učaurena poput larve ali sigurno u nepovratu gdje prazan prostor nekadašnje ispunjenosti tek podsjeća na ono unutarnje, što je bilo između vezanih tačaka. Tako sam razmišljao stojeći na mostu. Bacih pogled niz rijeku, nizvodno se vidio njen vijugavi put i gubio se udesno, zelenkasti odsjaji hranili su nešto u oku ali iznutra nije bilo poticaja da se slike povežu a mogle su jer sve je tako blizu, uzalud, praznina u kojoj se ništa ne osjaća. Postojao je nekada jedan san, nestvaran i neostvaren, uzalud je htjeti vratiti ga, jer se dugina boja ne može zadržati zagrljajem niti se ružičasti oblak može obuhvatiti prstima. Uvijek treba izaći izvan neispunjene čežnje jer iako je neposrednost želje prirodna i stvara nemir i tjera tijelo u groznicu ipak je i neispunjen san smaragdni dragulj na prstenu neshvatljivosti. Možda je drugo uzaludno koliko je prvo borba i ludilo bez kraja i zamka što prečesto vreba. Grč je predugo trajao, i nema potrebe željeti nepostojanje nekoga što je bilo, postojalo je.

Ništa me više nije vezivalo i nema ni ružnog sjećanja, magična karta je bačena u velikoj igri gdje se preturalo i nagađalo iza leđa, magična karta ravnodušnosti, nevezanost je temelj svake zdrave misli. Jer je rečeno: "Voli koga hoćeš, bit ćeš njegov zarobljenik, čini dobro kome hoćeš bit ćeš mu gospodar, budi neovisan od koga hoćeš, bit ćeš mu ravan". Ovo je preneseno od Alija. Nevezanost je temelj svake spoznaje, neovisnost od svijeta i tada čovjeku nemoć biva strana a moć mu se gadi i oboje mu je nepotrebno.

Kada duga nestane i boje se rasprše, tek sjajni i mirisni buket podsjećanja nas baca u nekadašnji splet boja i niko ne zna je li postojao taj čarobni most preko neba što spaja dvije strane. Nekada sam gorko mislio o njenoj udaji kajući se i mučeći se mišlju da sam mogao učiniti nešto više, da sam se trebao boriti za nju, sa sobom i drugima. Toliko uzaludno da bih se stidio te misli da je sve bilo čisto i neiskvareno. Jer, ništa se nije moglo učiniti i bio sam tek igračka u sivoj magli dokonosti, u provinciji su strasti velike pa je igra ponekad bila i ozbiljna. Zapažen sam slučajnu u sivilu neke zime, uzeo sam za ozbiljno jedan zanimljivi, drski pogled i počelo je zaplitanje dvoje gubitnika, jedina je razlika što sam ja bio gubitnik unaprijed. Kasnije sam uzalud tražio opravdanje za mržnju zanoseći se, puneći nemoćno tobolac osвете strijelama srdžbe, dugo je trebalo. Tada se ima iluzija da mržnja daje prednost koja se čini dovoljnom jer zamagljuje sve stvari, niti sam dobio ni izgubio, zapleo sam se u paukovu mrežu sitne spletke ali su niti zakačile mnogo više, intelekt nikada ne može prozreti te stvari i vara se svako ko se pouzdava u racionalno znanje, jer sudbina izmiče zaključivanju po sličnosti. Ni lukavstvo ni grubost ne pomažu, ni molbe ni strastvena moć sažaljenja, kad sudbina dođe razum je nemoćan i izgubljen i poslije, kada sve prođe, ljudi se pitaju "Kako je bilo? Zašto je bilo?" Utihnulo je. To nekad grozničavo odzvanjanje njenog tek čujnog koraka, šum ispod vlažnog stopala tako nježan, pratio sam ga ne misleći ni na šta, želeći. Gledao sam u daljinu još uvijek na mostu, ne osjećajući potrebu da se pomjerim kao da u nepokretnosti tražim razloge odbjeglih sjećanja. Bar bi tiha uspomena vedro podsjećala ali ničega nije bilo i neće se vratiti nikada više, srećni san prosjaka je završen i ništa nisu donijele stisnute ruke na rastanku, čak ni kada sam se uvjerio da ništa nije moguće. Nekad sam vjerovao da veliku sreću ne može pomutiti nekoliko malih nesreća; pogrešno, jer samo jedna grančica na širokom putu mijenja sve i šaka neuglednog trnja poništava ljepotu cijelog otmenog travnjaka. Obostranu ljubav je nemoguće spriječiti ali ju je teško i ostvariti ako je sve spriječava. Nekad sam mislio da je postojano ono u meni da je nerazrušivo i čvrsto jer je obavijeno dugim velom tajne, bilo tako zanosno i čarobno se nudilo punoćom ljubavi, zatvarajući sve teške kapije koje su bile izvan nas.

Nisam želio bespošteditost kojom se želja sveti zbog nedosegnutog cilja ali bili smo začaureni u tajni, a tada sve izgleda moguće, kao što se svileni buba vlastitom pohlepom sve više zapliće dok na kraju od tuge i ne ugiše. Uzalud je, kada se povratimo od jalovog zanosa za kockarskim stolom ako je dug velik i kocka nade je prestala da se smiješi mada još postoji i uvijek traje koliko i život. Ne smiruje se. Ravnodušnost uvijek motri očima budnog duha čak i kada ne znamo, zlatni pramac na obali nakon morske oluje kad je sva pučina drhtala a talasi bili opasni i bijeli kao ajkulin ukazani stomak, bjelkast i opasan, sav u trenu nenadanosti iza kojeg dolazi tek krvava pjena. Stih tuge na samotnoj ladi a pučina je daleka i sjajna, sposobna upiti prezir svaki i plava svjetlost je u daljini, neovisnost, ushićenje nad svakom nenadanošću, čak i kada smo sebi stranci. Varljiva je svaka namjera da se vrati točak vremena i sjećanje hoće dati oduška vlastitoj neutaženosti, cvjetovi su pokidani a laticice rasute, zgažene, i kao da se ništa desilo nije. Osim u barci srca. rijeka će postojati i poslije nas i neko će prepoznati sebe u drugim očima jer tople sjenke beskraja se oku uvijek nude drugačije. Malisa. Nikakav treptavi otkucav više se nije mogao osluhnuti u napuštenom srcu i da sam bio ustrajan u osluškivanju možda bih našao prevaru u tamnim uglovima gdje se krv gubila i nestajala.

Jedan san manje u kratkom letu sa cvijeta na cvijet i svako je zaustavljanje nad slatkim nektarom kušnja, kamen spoticanja i let je mogućnost u dvojstvu dobra i zla, ishod je važan ali uvijek neizvjestan. Sve dok ne ispuštimo posljednji dah. Život nije ni bezvrijedan ni bespredmetan, ono je što napravimo od njega a mi smo putnici u kretanju i svjedoci te kretnje.

Vremenom mi je pogled postajao tvrdi a srce hladnije i blagotvorna hladnoća je pomogla, baš kao led stavljen na čelo odnosi i zaustavlja vrućicu tijela. Ali to nije bilo povlačenje prevarenog čovjeka, jer lahor srca i zagrljaj slučaj su uvijek pred nama, čak i kada ih se odričemo.

Nisam više opustošen na žalu sirenskog zova i ne progone me noćne utvare i demoni besanih noći, ne, sada je to hladna misao saznanja, prodorna i dugo čekana da izađe iz blata, da precizna izvjesnost nastane i ukaže se iz napukle kore trulih događanja i nemuštih uspomena.

Časovnik udaljenosti otkucavao je sve brže trenutke prohujale radosti, od-

nosio ih nekud ili negdje, tamna spilja osame je mirna i široka, tako nijemo bliska u tišini koja nikada ne boli ako je samo naša. Sve je otišlo, nestalo i ostala je tek jedna, hladna sažimajuća misao, zakrivljena dugim čekanjem i možda i sama uzaludna ali korisna, kao ljuti mehljem na otrovnoj rani. Prošlo, odjekivalo je nešto u meni dok sam i dalje stajao žudeći da jednolični žubor vode donese još nadmoćniju tišinu, da se smjestim u blagotvorni hlad ispod mosta, u grane hladovite smokve i da me široki listovi pokriju cijelog. Niko na ovom svijetu ne može postići sve što želi, nijedan čovjek, znoj truda vlastitog nam se tako često ruga i izruguje i uzalud probijamo i sjećemo svoje krvavo, ranjeno tijelo sabljama tvrdoglave nabusitosti i upornosti koja više podsjeća na razbješnelost divljeg bika nego na smirenu ruku što zahvalna Bogu ubire plodove tihe zemlje, uzalud, jer želje se ne ostvaruju niti će svijet ikada ići u smjeru naših nada. Na zelenoj ravni vode je blještilo i odsjaj na horizontu bio je jako narandžast, ovo je rijeka moga djetinjstva i neumitan je vijugavi tok i ne vidim u njemu ni varljivost pasivnog mirenja što često služi kao opravdanje i maska za nemoć niti ustalasalost koja bi bila pobuna bez smisla.

Gledajući rijeku sjetio sam se kako je Malisa stajala sama na potpuno praznoj obali tek dotičući čiste i oble kamenice što su bijele i nepokretne stameno dočekivale kapljice vode, padale su sa njene kose i zlatne niti se sliježu i skupljaju, mokre i svijetle. Pijesak je gorio i bio sam u hladu guste krošnje kada je ružičasti odsjaj iz daljine prelio njeno tijelo, oborio se nehaljno na tragove svijetle puti kao ogrtač skrojen samo za nju, njena haljina od sunčeve svjetlosti i sunčeva beskraj, neće se vratiti nikada više. Ne znam više ni kako je izčeznula, najednom ili postepeno ali nisam zaboravio, to znam, jedino su se slike prelile jedna u drugu postajući cjelina. I Don Kihotov juriš na vjetrenjače je još uvijek juriš i zanos i čarolija velike bitke, zabluda je za druge a ne i za njega, iluzija je za one koji su odijeljeni. A šta promatrač može znati o zanosu promatranog do li naslućivanje koje odviše boli jer je tako rijetko i mora biti obezvrijeđeno. Rijetko ne kao privilegija već kao žrtva koja zahtjeva i traži cijelog čovjeka. Zato zanos tako često izgleda poput iluzije kao što su dvije sestre blizankinje dva različita svijeta, dva posebna bića ali oko ih vidi istim i zamjenjuje ih. Vanjsko oko. Pomislio

sam na Belmu. Ljubičicu. Popio sam svoje vino neuzvraćenosti iz srebrnog vrča nadanja, na proplancima trešnjinog cvijeta i vedre raspupanosti gdje je nježnost što boli još sanjala, čeznutljivo se svijala pod toplim jagodicama prstiju. Otrov gorčine i otrov tuge bili su daleko jer kako god se neki ponor uvijek nađe tako se nađu i otvore vrata za otrovne zmijske vlastitog srca, za gorčinu i tugu, dvije najotrovnije tajne koje nosimo u početku još s nadom, a poslije se uvijek okrenu protiv nas. Toliko je neiskazanosti bilo u posutim zvijezdama za vrijeme dugih večeri dok je Belma nosila pune čaše plešući, i plava toplina u njenim očima bi se spajala sa modrom toplinom neba, kao da su se mjehurići pjene na žalost samotnosti nudili oku, i sami plešući njen ples.

Ljubičica. Ljubičica iz davne Kazablanke, neće se vratiti nikada više. Da nije... ili da jeste... uzaludno je, tajni poredak stvari je iznad naših poimanja, čudni su putevi nebeski kako je primjećeno još od vjekova, ni zemaljske ne poznajemo dobro, i tu smo stranci.

Ljubičica. Bila je tako lijepa u zanosu koji je mutno kovitlao sve u srcu kao kada vjetar naglo uskovitla jesenje lišće u krug i žuti listovi plešu, sustižu jedan drugog u ganutljivoj prolaznosti trenutka. Jer igra može biti prekinuta svakog trenutka, tek jedan dašak i sve može biti drugačije i uzalud se zgražavati nad letom bijelih galebova koji mogu birati smjer, tek kovitlac, tek dah ljepote što nas dotakne. Pogledao sam u plavi trokut neba u daljini. Most na kojem stojim je star, čvrst i stamen, izgleda oronuo ali je moćan, dalek i stišan u svojoj daljini, sav u općinjenosti davnim vremenima, sav u raspetosti i prašini razapinjanja, uvijek pobjedi ono što spaja, što je između dva kraja. Huk vode ispod mene je jednoličan, žuborno ravnodušan u nerazumljivom protoku gdje se miješaju šumovi i znakovi i gdje patina vremena daje nemitni, sudbinski pečat svemu što se ovdje začinje. Svako misli, svakom pogledu, i ko zna koliko je tajni ljudskih zazidano u sive lukove jer naše namisli istječu iz misli sveukupnosti i razastiru se otičući tako da je most i spajanje i razdvajanje. Sve je tu. I jeseni zlatnih boja i gorke jese-nje kiše, i neiskazane radosti u tmurnim gomilama crnih oblaka i kazaljke na satu koje stanu kada se najmanje nadamo.

Most pamti sve. Svaki list što je opao s drveta u sutonima kada su zagrljene

ptice pjevale, svaki šum sablasnih nemani i tišinu raspetih grana u olujnim noćima i sunčevu vedrinu uhvaćenu u bistroj lokvi vode pored smeđeg busenja i mahovine. I put preko mosta je uvijek put. I kada crveni list pada u vodu i hoće postati mala barka, laka i neuništiva jer ide svojoj konačnosti, i kada se blatnjave čizme s mukom probijaju na tegobnom putu, u teškom sivilu koje nikada ne obećava ali uvijek iza sebe sanja sunčevu svjetlost i ljepotu odsjaja vatrene lopte, i tada nas uvijek prati neka Malisa okupana crvenkastom svjetlošću jer je žena i zalazak i izlazak sunca u nama.

Opkoljen ovim tmurnim brdima most je odolijevao i pobjeđivao, davao mirnoću uzaludnom koraku, pouzdanje posustaloj tuži, nadu svakom pijanstvu koje hoće da zaboravi. Davao neminovno i neumitno jer je između dva kraja a blagoslov je na svemu što pomiruje dvije krajnosti, zato je svaka ravnoteža tako teška, tegobna.

Stajao sam i dalje, neuznemiren, odsutan u blagom divljenju koje uvijek liči na postojanost i u kojem uvijek ima bar zlatno zrnce sjete. Okolo je vedra neobaveznost grada i dokolica što vrvi samo naizgled i uvijek je moguće ne učestvovati ako ne moramo. Utoliko više je sve naše je su horizonti u nevezanosti, čak i onda kada su ljubičice razasute ispod tamnih, trnovitih grmova i blagi vjetar talasa žitna polja i sve odiše životom. I onda kada se gladni soko duše obrušava na pticu vjernosti koja hoće da odleprša, i onda kada tugujemo i likujemo, i tada je sve naše samo u nevezanosti.

Sjetio sam se Kazablanke. Dva muškarca su stajala ispod kišobrana, sitna kiša sipi strpljivo i neugledno a uplakana žena ulazi u avion, kišna noć, sivilo Kazablanke. Nekoliko kišnih kapi je nemarno palo na tek malo pogužvani mantil, čovjek je stajao, nije im obratio nikakvu pažnju. Uplakana žena bila je surovo lijepa u neminovnosti oproštaja i dok je muškarac odlazio želio sam vjerovati da nebo plače s njom. Misao je bila nježna i uzaludna jer nebo tek promatra naše radosti i tuge i sve ostaje isto nakon što odemo.

PROSLOV ZA UZLET DUŠE

Robe, budi svjestan da gospodar sveg
Istoka ovdje je;
Blješteći olujni oblak vječnosti
Njegove svjetleće iskre otkriva ti.
Što god ti kažeš
On odmah pogodi;
On govori iz iskustva očnog vida,
i tu leži razlika,
NEBESKI JAHAC PROŠAO JE;
PRAŠINA SE PODIGLA U ZRAK,
ON ŽURI ALI PRAH KOJI PODIŽE
JOŠ UVIJEK STOJI TU.
Pogled neka ti prav, naprijed
okrenut bude, ne osvrći se ni lijevo
ni desno,
Njegov prah je tu, a on
u Beskonačnosti

Rumi / Rubaije

Uzlet Božanske duše, njen let ka Beskonačnom i prašina koju prelama Svjetlost Duha jasno pokazuje svaku česticu prašnjavu, na uglačanom nebu duše tajne su položene, veo svaki čeka da skinut bude. Stvari na kraju bivaju onakvima kakve su bile na početku, samo je Centar u krugu Jedinstva Realnost, sve tačke na kružnici nepostojeće su, njihovo bitisanje je iz Centra kruga, On im daje život, linije do centra putevi su, ima ih koliko i dahova ljudskih. Za jednu tačku je potrebna druga vodilja većem, pokornost je uže svakog bića koje ga vuče Jedinstvu, savršenstvo je težnja svakog stvorenja. Za put je Vodič potreban, on ne može imati mane, u zabludu bi tako doveo i druge. On presjeca pupčanu vrpцу novorođenčeta, njegove ruke donose na svijet čedo duhovno.

NEĆE IĆI U NEBESKO KRALJEVSTVO ONAJ KO SE DVA PUTA NE RODI - Isusove su riječi. Jedno je rođenje fizičkom nužnošću, za njega zna životinja svaka, privržena je svom mladunčetu, bdije nad njim, drugo je rođenje iz maternice duha i ono se dešava tek nakon smrti u tjelesnoj duši i to ne jednoj, mnoge su smrti na stazi teškoj. Ta je stvar teška, tegobna, nju nosi jedino Anđeo Višeg reda, Poslani Vjeronavjestitelj ili vjerujući srca iskušanog.

Uvođenje u TAJANSTVO LJUBAVI pred kojim je i Adam zadrhtao, zbunjenošću osjetio. Mnoge su smrti tjelesne duše u svjetlosti Duha, kada se jednom pokrene let, kraja nema, čak i na kraju puta leži tajna još daljeg, jednom će ON biti proslavljan Imenima koja su nam sada nepoznata.

Varaju se svi koji žure na putovanju tom, etape je nemoguće odjednom preći i ono što još neobznanjeno prebiva u Knjizi polagano se otkriva odabranom. Od drhti kao list na vjetru, natprirodne moći su zamka najgora, čuda su hrana prizemne duše i tek tamo opasnost vreba, nema grijeha kao što je misao o izvrsnosti vlastitoj. Svaka je vjera dobra, svima se Istina otkriva na način primjeren biću svakom, neko prebiva u Sunčevom zagrljaju dok drugi putuje sa Svijetlom loptom. Treći gleda iz daljine, iz najmračnijeg svijeta, ali je svjetlost jedna te ista za svakog, stupnjevi su njeni prilagođeni ljudima, ako bi malo dijete progutalo zalogaj odraslog čovjeka ugušilo bi se. Na Putu tom osuditi ne treba nikog, u stvaranju Božjem slučajnosti nema, ta kako bi biće bilo koje bez svrhe postojalo? Ono čemu je Bog dao život krije tajnu duboku, znanci smo svi iz svijeta Predpostojanja.

Savršen čovjek osvjetljava svijet, preko Njega Božanska Milost daje život svjetovima, odabranih je tako malo, u ovom dobu oni su dobro skriveni. Odsutnošću Pola i oni su izvan svijeta mirisa i boja, miješaju se sa ljudima ali niko njih ne zna jer tajna bi obesvećena bila, dosta je zvijezda o kojima astronom mudri i upućeni šutiti mora. Bez njih se svijet održavati mogao ne bi, oni su oči kojima Uzvišeni još uvijek gleda na zemlju ovu. Nema značaja u tome da li je Bezgriješnik skriven ili je poznat svijetu, u podzemnoj spilji lampa i dalje ostaje biti lampom i njen sjaj plamti. A u zemlji slijepih i najbolja svjetiljka ostaje neviđena, svjetlost punoga mjeseca za miševе slijepe nepoznanicom ostaje. Živ je i skriven, ali ljudi su ga sakrili od sebe

samih. Svjetionik je jasan čak i u vremenu velikih oluja kada bure pustoše i talasi bacaju lađe sve tako snažno, čak i tada treperava svjetlost sja u tami a mali broj putnika svjedoči samo njihovu odabranost, nikako uzaludnost putovanja.

Jasminko Šarac rođen je 1961. godine u Stocu. Studij sociologije završio je na Fakultetu političkih nauka u Sarajevu. Godine 2001. u izdanju izdavačke kuće DID objavljuje svoje prvo djelo *Noć mrtvih*. U januaru 2004. godine u izdanju BZK Preporod Stolac izlazi zbirka poezije *Melanholija u plavim daljinama Ferare*, potom u februaru 2005. godine *Kristova nevjesta*, njegovo slijedeće nadahnuće, također u izdanju BZK Preporod Stolac, i napokon, pred nama je *Ljubičica Kazablanke*

Objavljivanje knjige pomogli su:

prof.dr. Šaćir Filandra
mr. Kasim Korjenić
Mensud Medar
Zejna Šanjević
Senada Alibegović
Ale Pužić
Esad Šuta